

SİPEHSÂLÂR FERÎDÛN B. AHMED'İN RİSÂLE-İ SİPEHSÂLÂR BE-MENÂKIB-I HÛDÂVENDİGÂR ADLI ESERİNİN TÜRKİYE SELÇUKLU TARİHİ BAKIMINDAN EHEMMİYETİ

*Importance of Sipahsâlâr Macd al-dîn Farîdûn b. Ahmad's
Work Titled Risâlah-i Sipahsâlâr ba-Manâqib-ı Hazrat-i
Khodâvendigâr in terms of the History of Anatolian
Saljuqid State*

Dr. Öğr. Üyesi Kemal TAŞCI**

Seda ŞAT**

Makale Geliş Tarihi: 13.08.2018

Makale Kabul Tarihi: 03.12.2018

Özet: Türkiye Selçuklu Devletinde sipehsalar (komutan) görevini ifa eden Feridun b. Ahmed'in görevinden gençliğinden itibaren Konya'daki Mevlana Dergâhına bağlı olması onun devlet hizmetinden ayrıldıktan sonra kendini Mevleviliğe vakfetmesi Risâle-i *Sipahsâlâr be-Menâkib-ı Hüdâvendigâr* adlı eserinin önemini arttırmaktadır. Türkiye Selçuklu Devletinin duraklama ve yıkılış döneminde devlet hizmetinde üst düzey bir asker olması ve bu dönemde Türkiye Selçuklu Devletinin Mevlevilerin etkisi altında bulunması Sipehsâlâr'ın verdiği bilgilerin değerini arttırmaktadır. Ayrıca kendinden sonra yazılan eserlere kaynak olması dikkate şayandır. Eser içinde yer alan Selçuklu siyasi ve askeri tarihine dair bilgilerin Mevlevî bakış açısı ile incelenmesi müellifin tarafgirliğini ortaya koymaktadır. Bu alışıma mezkûr müellif ve eserinin Selçuklu tarihine katkısını söylem analizi metodu takip edilerek incelenmesinden ibarettir.

Anahtar Kelimeler: Sipehsâlâr Ferîdûn b. Ahmed, Türkiye Selçuklu Devleti, Türkler/Türkmenler, Moğollar, Ahîler, Mevlevîler

Abstract: *Risâlah-i Sipahsâlâr ba-Manâqib-ı Hazrat-i Khodâvendigâr* which was written by Sipahsâlâr Macd al-Dîn Farîdûn b. Ahmad, who served as sipehsâlâr (commander) in Anatolian Saljuqid State, was very important in terms of the history of Anatolian Saljuqid State because he was linked to Mawlânâ dervish lodge and devoted himself there after he retired from his duty, also he witnessed many important events and in his work he told some events by listening them from those who experienced the events personally. Although the work was a Mawlâvî Saga, the information given by the sipehsâlâr carries much importance due to the fact that Anatolian Saljuqid State was under the effect of Mawlâvîs and he worked as a senior soldier during the period of stagnation and dissolution of Anatolian Saljuqid State. Also, what is praiseworthy about the above-mentioned work is that it is regarded as a source for its successors and the first of the Mawlâvî Saga tradition. The Mawlâvî investigation of political, military, religious, economic and social history of the Saljuqiens in the book revealed the partiality of the writer. In this study, it is aimed to examine the contribution of the writer and his book to the Anatolian Saljuqid State using discourse analysis method.

Key words: Sipahsâlâr Farîdûn b. Ahmad, Anatolian Saljuqid State, Turks/Turkomans, Mongols, Akhîs, Mawlâvîs

* Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. ktasci@erzincan.edu.tr

** Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı. s_d_110@hotmail.com

Sipehsâlâr Mecededdîn Ferîdûn b. Ahmed (712?/1312?)

616/1219'da dünyaya gelen Mecededdîn Ferîdun b. Ahmed, Türkiye Selçuklu Devleti askerî teşkilatında sipehsâlâr (سپهسالار)/sipâhsâlâr (سپاهسالار)/kumandan/başkomutan¹ olarak görev yaptığından dolayı bu unvanla tanınmaktadır. Küçük yaşlardan itibaren Bahâeddîn Veled'in meclislerine devam etti ve kendi ifadesine göre 40 yıl kadar Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye hizmet etti. Türkiye Selçuklu Devleti askerî teşkilatındaki komutanlık görevinden ayrıldıktan sonra eşi tarafından akrabası Hüsâmeddîn Çelebi'nin meşihât² döneminde (1273-1284) Mevlânâ Dergâhının malî işleriyle meşgul oldu. Hüsâmeddîn Çelebi'den sonra posta oturan Sultan Veled'e intisap ettiğinde 85 yaşında olan Sipehsâlâr'ın vefat tarihi hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Sahîh Ahmed Dede onun 706/1306 yılında, Abdülbaki Gölpınarlı 683-712/1284-1312 yılları arasında, Franklin Lewis 1295 yılına yakın bir tarihte vefat ettiği kanaatindedirler.³ Vasiyeti üzerine Bahâeddîn Veled ve Mevlânâ Celâleddîn'in ayakucuna, Mevlânâ Celâleddîn'in oğlu Alâeddîn Çelebi'nin sol yanına defnedildi. Sâkıb Dede, Sipehsâlâr'ın cesur, olgun, güzel ahlaklı, ilim ve sanata yatkın bir kişi olduğunu belirterek ilerlemiş yaşına rağmen Mevlevî yoluna hizmet konusundaki başarısına dikkat çeker.⁴ Mevlânâ Celâleddîn'in 672/1273 yılındaki vefatından sonra değer verdiği bir şahsın ricası üzerine Mevlânâ Celâleddîn'in ve Sultan Veled'in hayatını gelecek nesillere aktarmak için *Risâle-i Sipehsâlâr be-Menâkıb-ı Hazret-i Hudâvendigâr* adlı menâkıbnâme tarzındaki eseri kaleme almıştır. *Risâle-i Sipehsâlâr be-Menâkıb-ı Hazret-i Hudâvendigâr*, Mevlânâ Celâleddîn ve onun yetişmesini sağlayan babası, hocaları ve sohbetlerinde ve mutad Mevlevî ayinlerinde tertip edilen semâ⁵ toplantılarına⁶ iştirak ederek etrafında bulunanlar hakkındaki ilk menâkıbnâme⁶

¹ Ortaçağ Türk-İslâm devletlerinde başkomutan için kullanılan Farsça tabir. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, s. 235; Clifford Edmund Bosworth, "İspahsâlâr, Sipahsâlâr, I. The Islamic World Expecting India", *EF*, IV, E. J. Brill, Leiden - New York, 1997, s. 208-210; S. Digby, "İspahsâlâr, Sipahsâlâr, I. Muslim India", *EF*, IV, E. J. Brill, Leiden - New York, 1997, s. 210; Erdoğan Merçil, "Sipehsâlâr", *DİA*, 37, İstanbul 2009, s. 259-260.

² Şeyhlik, Tekke Şeyhliği ve Şeyhü'l-İslâmlık pâyesi ve makamı için kullanılan bir tabir. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, s. 491; Şemseddîn Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, nşr. Paşa Yavuzarslan, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015², s. 793; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat Eski ve Yeni Harflerle*, nşr. Aydın Sami Güneçyal, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2001¹⁸, s. 630; İsmail Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara 2014⁶, s. 1074.

³ Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevlevîyye: Mevlevîlerin Tarihi*, nşr. Cem Zorlu, İnsan Yayınları, İstanbul 2011.

⁴ Nuri Şimşekler, "Sipehsâlâr, Ferîdun", *DİA*, 37, İstanbul 2009, s. 260.

⁵ İşitme, duyma, musikî dinleme, çalgılı toplantıya gitme, Mevlevî dervişlerinin ney ve kudüm eşliğinde dönerek yaptıkları zikir ve ayin için kullanılan bir istilâh. Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkâmı*, İnkılâp Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, s. 50, 59-90; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, s. 162-168; Şemseddîn Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, s. 1062; Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s. 934; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 1481; Süleyman Uludağ, *İslâm Açısından Müzik ve Sema*, Kabalık Yayınevi, İstanbul 2005; Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalık Yayınevi, İstanbul 2005², s. 312-313.

⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992; Mehmet Şeker, "Türkiye (Anadolu) Selçuklularına Dair Bazı Kaynak Çalışmaları ve Menâkıb-Nâmeler'le Fütüvvet-Nâmeler", *İSTEM*, 3/5, Konya 2005, s. 79-95; Haşim Şahin, "Menâkıbnâme", *DİA*, 29, Ankara 2004, s. 112-114.

olup, daha sonra kaleme alınan menâkıbnâme türündeki eserlere kaynaklık yapmıştır.⁷

Risâle-i Sipehsâlâr be-Menâkıb-ı Hazret-i Hudâvendigâr

Mevlânâ Celâleddîn ve etrafındakiler hakkında yazılmış önemli tarih kaynaklarından biri olan *Risâle-i Sipehsâlâr be-Menâkıb-ı Hazret-i Hudâvendigâr* (رساله سپهسالار بمناقب حضرت خداوندگار), müellifi olan Sipehsâlâr Mecdeddîn Ferîdûn b. Ahmed'in dostlarından birinin talebine istinaden kaleme alınmaya başlanmış, fakat müellifinin ömrü eseri nihayete erdirmeye iktifa etmediği için oğlu Muhammed Celâleddîn tarafından tamamlamıştır.⁸ Sultan Veled'e kadar olan kısmındaki hikâyelerin çoğunun Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbü'l-'Ârifin* adlı eserinde bulunması da onun yarıda kaldığını ve sonradan oğlu Muhammed Celâleddîn tarafından tamamlanmış olduğuna işaret etmektedir.⁹

Sipehsâlâr Mecdeddîn Ferîdûn b. Ahmed, Mevlevîlik tarihinin Sultan Veled'in *İbtidâ-Nâme*¹⁰ adlı eserinden sonra ilk menâkıbnâme türü eseri sayılan *Risâle-i Sipehsâlâr be-Menâkıb-ı Hazret-i Hudâvendigâr* adlı kitabıyla tanınır. Sahih Ahmed Dede, Sipehsâlâr'ın eserini 691/1292 yılında yazmaya başladığını kaydetmektedir. Bazı kaynaklarda ise eser 710/1310 ya da 712/1312 yıllarında tamamlandığı rivayet edilmektedir. 3 bölümden müteşekkil olan *Risale-i Sipehsâlâr*'ın ilk bölümü "sultânü'l-'ulemâ" olarak tavsif edilen Bahâeddîn Muhammed el-Veled (سلطان العلماء بهاءالدين محمد الوالد)'e ikinci ve en geniş bölümü umumiyetle "hudâvendigâr" olarak tavsif edilen Mevlânâ Celâleddîn'e, üçüncü bölümü ise Mevlânâ Celâleddîn'in dostlarına ve ondan sonra Mevlânâ Dergâhının postnişin makamında bulunan çelebilere ayrılmıştır. Bu bölümde yer alan Sultan Veled, oğlu Ulu 'Ârif Çelebi ve onun kardeşi Emîr Âbid Çelebi hakkındaki bilgiler Sipehsâlâr'ın vefatından sonra oğlu Muhammed Celâleddîn tarafından eklenmiştir. Sahih Ahmed Dede'ye göre bu bölüm 748/1347 yılında bitirilmiştir. Sipehsâlâr, eserinde Mevlânâ Celâleddîn'in eserleriyle Sultan Veled'in *İbtidâ-Nâme*'sini kaynak olarak kullanmıştır. Kendisinin de belirttiği gibi eserin özellikle Mevlânâ Celâleddîn ile ilgili bölümü bizzat şahit olduğu olayları aktarması bakımından çok

⁷ Ridvan Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2012, s. 174; Şahin, "Menâkıbnâme", s. 113; Ayşe Dudu Kuşçu - Cihat Güler - Mehmet Özer - Mehmet Öztemel, *Selçuklu Tarihciliği'ne Başlarken*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, Konya 2017, s. 215; Muhammet Kemaloğlu, "Türkiye Selçuklu Tarihi Birinci Elden Kaynakları", *Tarih Kültür ve Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2/3, Eylül 2013, s. 9.

⁸ Ferîdûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Tahsin Yazıcı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 7.

⁹ Eflâkî, Şemseddîn Ahmed el-Eflâkî el-'Ârifî (761/1360), *Menâkıbü'l-'Ârifin*, I, nşr. Tahsin Yazıcı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1976, s. 21; *Ariflerin Menâkıbeleri*, trc. Tahsin Yazıcı, Kabalıcı Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 12; Kuşçu - Güler - Özer - Öztemel, *Selçuklu Tarihciliği'ne Başlarken*, s. 215.

¹⁰ Sultan Veled, *İbtidâ-Nâme*, trc. Abdülbâkî Gölpınarlı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2014.

önemlidir.¹¹ Fakat eserin menâkıbnâme özelliğini taşıması tarih kaynağı olma özelliğini ve doğal olarak değerini azaltmaktadır.

Ahmed Eflâkî, menâkıbnâme müelliflerinin umumiyetle benimsedikleri âdetlerine uyarak kaynak göstermeden Sipehsâlâr Ferîdûn b. Ahmed'in eserinin içeriğinin büyük bir kısmını, bazı anlatım farkları ve az çok eklemelerle eserine aktarmış ve Sipehsâlâr'ın aksine mevzu bahis şahsiyetleri daha düzenli bir kronolojik sıraya koymuştur. Belki de Sipehsâlâr'ın, Ulu Ârif Çelebi zamanında daha tamamlanmamış olan eseri, tertibindeki düzensizliği, üslubunun ağırlığı, verdiği bilginin kısa ve bazen de yanlış oluşu bakımından çok beğenilmediği için bu konuların yeniden yazılması gereği duyulmuştur.¹²

Eser, Mevlevî menâkıbnâme geleneğinin en önemli kaynaklarından olan Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbü'l-Ârifîn* (مناقب العارفين)'i, Lokmânî Dede'nin *Menâkıb-ı Mevlânâ* (مناقب مولانا)'sı¹³ vb. eserlere kaynaklık etmiş olması nedeniyle dikkate şayandır. Başta Konya ve İstanbul kütüphaneleri olmak üzere Türkiye'de ve Türkiye dışında birçok yazma nüshası bulunan eser - Seyyid Mahmûd Ali,¹⁴ Sa'îd Nefîsî,¹⁵ Muhammed Âfşîn Vefâî¹⁶ ve muhtasar bir şekilde Muhammed Cevâd Meşkûr¹⁷ tarafından neşredilmiştir. Risâle, Bahariye Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Fahreddîn Dede, Mehmed Reşîd Çelebi,¹⁸ Midhat Behârî Hüsâmî,¹⁹ Ahmed Avni Konuk²⁰ ve Tahsin Yazıcı²¹ tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Mevlânâ Celâleddîn ve Mevlevîlik tarikatı üzerine çalışmalarıyla meşhur olan Franklin D. Lewis, çağdaş İranlı araştırmacılardan Behrand Behzâd ise Sipehsâlâr'ın

¹¹ Mehmed Fuad Köprülü, "Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları", *Belleten*, VII/27, Temmuz 1943, s. 422; Şimşekler, "Sipehsâlâr, Feridun", s. 260; Kuşçu - Güler - Özer - Öztemel, *Selçuklu Tarihçiliği'ne Başlarken*, s. 215; Kemaloğlu, "Türkiye Selçuklu Tarihi Birinci Elden Kaynakları", s. 9.

¹² Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifîn*, I, nşr. Yazıcı, s. 21; *Ariflerin Menkıbeleri*, trc. Yazıcı, s. 12; Kuşçu - Güler - Özer - Öztemel, *Selçuklu Tarihçiliği'ne Başlarken*, s. 215.

¹³ Lokmanî Dede, *Menâkıb-ı Mevlânâ*, nşr. Halil Ersoylu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2001.

¹⁴ Sipehsâlâr, *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Seyyid Mahmûd Ali, Taş Basma, Cavnpür 1319/1901.

¹⁵ Sipehsâlâr, *Risâle-i Feridun b. Ahmed-i Sipehsâlâr der Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Sa'îd Nefîsî, İntişârât-ı Kitâbhâne ve Çâphâne-i İkbâl, Tehrân 1325/1908; *Zindegînâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Sa'îd Nefîsî, İntişârât-ı Kitâbhâne ve Çâphâne-i İkbâl, Tehrân 1362/1944².

¹⁶ Sipehsâlâr, *Risâle-i Sipehsâlâr der-Menâkıb-ı Hazret-i Hüdâvendigâr*, nşr. Muhammed Âfşîn Vefâî, İntişârât-ı Sohen, Tehrân 1385/2005, 1387/2007².

¹⁷ Sipehsâlâr, *Ahvâl-i Selâcika-i Rûm: Ez "Risâle-i Feridun Sipehsâlâr"*, nşr. Muhammed Cevâd Meşkûr, İntişârât-ı Kitâbferûş-ı Tehrân, Tehrân 1350/1970, s. 509-514.

¹⁸ Sipehsâlâr, *Tercüme-i Menâkıb-ı Sipehsâlâr*, telif: 1257/1841, müstensih: Mehmed Cemîl b. Alî Rıza, istinsah: 1304/1886, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Efendi Koleksiyonu, No: 34 Ae Şemsiyye 1118; müstensih: Derviş Hüseyin Hasib Burdurî, istinsah: 1305/1886, Milli Kütüphane, Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, No: 06 Hk 104.

¹⁹ Sipehsâlâr, *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr be-Menâkıb-ı Hazret-i Hüdâvendigâr*, trc. Midhat Behârî Hüsâmî, Selânik Matbaası, Dersâadet 1331/1916.

²⁰ Sipehsâlâr, *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî: Sipehsâlâr Tercümesi*, trc. Ahmed Avni Konuk, Arşâk Gârûyân Matbaası, İstanbul 1331/1916; *Sipehsâlâr Risalesi: Hz. Mevlana ve Yakınları*, trc. Ahmed Avni Konuk, nşr. Tahir Galip Seratlı, Elest Yayınevi, İstanbul 2004; *Risale-i Sipehsâlâr: Hazreti Mevlana'nın Menkıbeleri*, trc. Ahmed Avni Konuk, nşr. Tahir Galip Seratlı, Rumi Yayınları, İstanbul 2005; *Hz. Mevlânâ'dan Görüp İhtitliklerim (Risâle-i Sipehsâlâr be-Menâkıb-ı Hazret-i Hüdâvendigâr)*, trc. Ahmed Avni Konuk, nşr. Tahir Galip Seratlı, Sufî Kitap Yayınları, İstanbul 2017.

²¹ Sipehsâlâr, *Mevlana ve Etrafındakiler*, trc. Tahsin Yazıcı, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul 1977; Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2011.

Risâle'sinin Ahmed Eflâkî'nin menkıbelerinden derlenerek XVI. yüzyılda yazıldığını ve XIX. yüzyılın ortalarında son şeklini aldığı kanaatindedir.²²

Türkiye Selçuklu Siyasî ve Askerî Tarihi

Ânûşteginli Hârezmşâh Celâleddîn Mengübirtî (جلال الدين منكبرتى)'nin stratejik bakımdan ehemmiyet arz eden Ahlât'ı 626/1229 tarihinde kuşatma altına alması üzerine Selçuklu sultanı Alâeddîn I. Keykubâd, Eyyûbîler ve Ânûşteginli Hârezmşâhlılar ile olan ilişkilerine farklı bir yön vererek, zevcesi bakımından Eyyûbîler ile akrabalık bağına sahip olduğundan dolayı Eyyûbîler ile dostluk yoluna gidip ittifak kurarken, Ânûşteginli Hârezmşâhlılar ile mücadeleye karar verdi. 627/1230 tarihinde Erzincan yakınlarındaki Yassıçemen/Yâssıcemân (ياسجمان) mevkiinde karşı karşıya gelen bu iki taraftan Alâeddîn I. Keykubâd'ın komuta ettiği Türkiye Selçuklu ordusu ve el-Melikü'l-Eşref Muzaffereddîn Mûsâ'nın komuta ettiği Eyyûbî ordusundan müteşekkil müttefik kuvvetler, Hârezmşâh Celâleddîn Mengübirtî tarafından komuta edilen Ânûşteginli Hârezmşâhlı ordusu ve Rükneddîn Cihânşâh b. Muğiseddîn Tuğrulşâh tarafından idare edilen Erzurum Selçuklu Melikliği ordusunun teşkil ettiği kuvvetleri mağlup etti. Menâkıbnâme müellifi olan Sipehsâlâr Meceddeddîn Ferîdûn b. Ahmed, Yassıçemen Savaşına dair bilgilere bir menkıbe ekleme ihtiyacı duyduğu için sultan Alâeddîn I. Keykubâd'ın tebdili kıyafet içinde Hârezmşâhlı ordusuna casus gibi sızdığını belirtmektedir. Sipehsâlâr, sultan Alâeddîn I. Keykubâd'ın casus olarak Hârezmşâhlı ordusuna gittiğini ve 627/1230 yılındaki Yassı Çemen Savaşına dair verdiği bilgiyi "*Nakledilir ki: Muhammed Hârizmşah'ın oğlu sultan-ı sa'îd Celâleddin ile İslam sultanı Alâeddin Keykubâd arasında düşmanlık yolu açıldı ve yazışmadan düşmanlığa geçildiğinde Sultan Celâleddin tam manasıyla donatılmış, sayısız kalabalıkta ve silahlı bir orduyla Merâğa'dan hareket edip dizginini Rûm'a çevirdi.*

Sultan Alâeddin Keykubâd da kendi elçisi Melikü'l-ümerâ [beylerbeyi] Selâhaddîn'den merhametsiz Hârizm askerinin Rûm tarafına hareket ettiğini duymuştu. Kendi muzaffer askerini toplayıp hazırlığını ve tertibini yaptı. Hazırlık bittikten sonra yabancı askerlerin Rûm topraklarında çapulculukta bulunmamaları için askerlerin Ermeniye sınırında toplanmaları kararlaştırıldı.

Sultan hareket etmeye karar verdiği gün, Sultanü'l-Ulemâ'nın (Tanrı onun sırrını kutlasın) huzuruna gelip onun mübarek kalbinden himmet diledi. Uğurlu olması için de hareket davulunu orada çaldırıp atına bindi ve yola koyuldu. Erzincan yöresine ulaştınca, birkaç gün orada kalıp durumdan kendisini haberdar etmeleri için her tarafa casuslar gönderdi. Hârizm askeri Erzenu'r-Rûm [Erzurum] sınırına ulaştığında casuslar onların sayı ve hazırlıklarını sultana bildirdiler. Hârizmlilerin çokluğundan Rûm askerinin içine bir kuruntu çöktü. Sultan casus

²² Şimşekler, "Sipehsâlâr, Feridun", s. 260.

olarak oraya gitmeye, Hârizmlilerin sayısını, hazırlığını ve savaşdaki taktiklerini öğrenmeye karar verdi.

Böylece Terâkime [Türkmen] kıyafetine girip, yel gibi giden birkaç dağlanmamış at seçti ve birkaç Türkle birlikte dağ yolundan ilerleyerek Hârizmlilerin ordusuna ulaştı. Hârizmli bir emir onları gördü ve durumlarını inceledi. Onlar da, “Biz bu nahiyenin Türklerindemiz. Eskiden dedelerimiz Amuye [Amuderya] soyundandılar. Şu birkaç yıldır Sultan Alâeddin bize kızmış ve yardım dizginini bizden çevirmiştir. Çeşitli isteklerle bizi sıkıntıya sokmuştur; daima muzaffer ordunuzu bekliyor ve bu vergiyi yüce Tanrı’dan diliyorduk. Şimdi dua okumuz kabul hedefine vardı ve hükümdarın sancakları bu şehir ve ülkeleri şereflendirdi. Bunun şükranesi olarak Sultan Hazretlerinin yanında bulunanların binmesi için birkaç beygir getirildi” dediler.

Hacibler [kâpıcılar]bu sözlerin tafsilatını en şerefli kulağa [hükümdara] ulaştırdıklarında sultanın çok hoşuna gitti ve bunu hayırlı bir fal saydı. Buyurdu, özel sofrayı yaydılar. Sultanların töresine göre, bütün emirler, vezirler ve ordu erkânı kendi yer ve makamlarında durdular, sonra onları huzura getirdiler. Sultan Alâeddin Türk hizmetkârlarıyla birlikte hepsinin gerisinde durmuştu. Sultanın çadırına yaklaştıklarında, sultanların töresince yeri öptüler, dua ve övgülerde bulunup atları sundular. Sultan da onlara iltifatta bulundu ve iyi haberler verdi. Sultan Alâeddin uzaktan onların [savaş] usullerini ve düzenini inceliyordu. Devlet erkânı dağılınca onlara bir çadır tahsis ettiler ve yiyeceklerini hazırladılar.

Gece yarısı olduğunda Hârizmşah Sultanının hatrından, “Sultan Alâeddin’in ülkesinde nereden geçtim ve halkın durumu inceleyip sözlerinden bir mana çıkarmaya çalıştımsa, hepsini Sultan Alâeddin’den memnun buldum. Bu gelenler ondan niçin şikâyet ediyorlar? Kaldı ki birkaç gündür Sultan Alâeddin’in bu havaliye geldiği de duyuluyor. Nasıl olur da bunlar onun hizmetine gitmemişler. Eğer gitmişlerse, izin almadan nasıl ayrılmışlar. Yarın daha iyi soruşturmak gerekir. Olmaya ki, casus olsunlar” diye geçti. Erzenü’r-Rûm [Erzurum] meliki olan Melik Mugiseddin’i çağırıp durumu onunla danıştı.

Hârizmşah’a bu düşünce gelmeden önce Sultan Alâeddin rüyasında Mevlânâ Bahâeddin Veled’i gördü. Bahâeddin Veled ona, “Melik uyku zamanı mıdır? Kalk atına bin” dedi. Sultan Alâeddin uyanınca, “Yarın da etrafı inceler ve gece yola koyuluruz” dedi ve tekrar uyudu. Rüyasında tekrar Mevlânâ Bahâeddin Veled’i gördü. Bahâeddin Veled bir sopayı tahtın dibine vurup taht üzerine çıkıyor ve göğsüne vurarak “Ne uyumuşum” diyordu. [Alâeddin] uyandığında o halin heybetinden titriyordu. Arkadaşlarını uyandırdı ve “Çabuk atlarınızı eyerleyin” dedi. Kendi atını da bizzat eyerleyip yola koyuldular.

Gece bitmek üzereyken Hârizmşah, “Bugün onların ahvâlini sorup soruşturuncaya kadar birkaç emir onları gözetlesin” diye buyurdu. Emirler sultanın emirini yerine getirdiler, ama sabaha yaklaştığında ne kadar aradılarsa da onlardan iz bulamadılar; çadıra girdiklerinde onu boş buldular ve derhal

sultana bildirdiler. Sultan kalabalık bir topluluğu kaçanların arkasından gönderdi. Sabah olduğundaysa kendisi de bütün askerleriyle birlikte ata bindi.

Sultan Alâeddin bir topluluğun arkadan geldiğini görünce dizginleri bırakıp tüm hızıyla at sürdü ve kendi ordusuna katıldı. Arkasından gelen topluluk Alâeddin'in kendi ordusuna katıldığını görünce geri döndü.

Sultan Alâeddin askerlerine iltifat edip onları cesaretlendirdi. Savaş yeri olarak Erzincan'ın Yassı-Çemen'ini seçmişti. Askerini oraya yerleştirdi ve ertesi gün de Hârizmliler oraya ulaştılar. Üçüncü gün her iki tarafın öncüleri savaşa tutuşular, üstünlük Hârizmlilerdeydi. Dördüncü gün yine öncüler savaştılar, bu sefer de üstünlük Rûmlulardaydı [Selçuklular]. Beşinci gün her iki taraftan askerler hazırlandı, sağ ve sol yanları tecrübeli askerlere bıraktılar. Davul, dühül, nefir [boru] seslerinden, feryatlar ve atların kişnemesinden feleğin kulağı sağır oluyordu. Yıldırım gibi koşan atların ayaklarından kalkan toz, o çimenliğin göğünü karartmıştı. Birdenbire yardım yeli Tanrı velilerinin nefeslerinin estiği yerden esti ve Rûm [Selçuklu] askerinin bulunduğu taraftaki tozu toprağı alıp Hârizm askerinin gözlerine serpti. "Güç yetmeyen şeyden kaçmalı" korkusu yüreklerine tesir etti ve Sultan Alâeddin'in sancakları galip geldi. Askerleri Hicri 627'de [1229] zafere kavuştular.

Son olarak, o zamanın kutbunun himmetinin uğuruyla öyle heybetli ve hazırlıklı bir ordunun perişan oluşu, inananlara malum olsun. Yine şekksiz [kuşkusuz] ve şüphesiz malum olsun ki, bu taifenin inayeti din ve dünyada zafer ve iyi günü sağlayarak kurtuluşa sebep olacaktır.

Dünyada seçilmiş sensin, göze açıklık veren sensin; bir bakışla

dünyanın ve âhiretin saadetini sen bağışlarsın."²³ şeklinde kaydetmektedir. Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere Sipehsâlâr, başlangıçta Türkiye Selçuklu Devleti ve

²³ Sipehsâlâr, *Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddin-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 16-19; *Zindeğînâme-i Mevlânâ Celâleddin-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 16-19; *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Vefâyî, s. 14-17; *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr*, trc. Hüsâmî, s. 22-25; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddin Rûmî*, trc. Konuk, s. 20-23; Hz. Mevlânâ'dan Görüp İştiklerim, trc. Konuk, s. 39-41; *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Yazıcı, s. 30-33; Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifîn*, I, nşr. Yazıcı, s. 51-53; *Ariflerin Menâkabeleri*, trc. Yazıcı, s. 96-98; İbn Bîbî, Nâsiredîn Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî er-Rugadî, *el-Evâmirü'l-Alâ'îye fi'l-Umûri'l-Alâ'îye (Selçuk Name)*, I, trc. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 394-410; İbn Bîbî, *Selçuknâme*, trc. Mükrimin Halil Yinanç, nşr. Refet Yinanç - Ömer Özkan, Kitabevi, İstanbul 2007, s. 124-129; Niğdeli Kadî Ahmed (734/1333), *el-Veledü's-Şefîk ve'l-Hâfidü'l-Halik (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)*, I-II, nşr. - trc. Ali Ertuğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015, nşr. II, s. 363-364, trc. I, s. 442 (Müellif, Selçuklu Sultanı Alâeddin I. Keykubad'ın isteksiz bir şekilde savaşa girdiğinden "Sultân, gazi, şükredilen, mücâhid, murâtib, ziyaret edilen, yardım eden, uğurlu, mübarek ve su verilmiş büyük keskin kılıcın marifetiyle kâfirlerin maddesini kesen Sultan Celâleddin Harezmşah (Allah ondan razı olsun)"ın, (v.148b) Erzincan'ın Yassıçemen mevkiinde, Sultan Alâeddin'in isteksizce yer almak zorunda kaldığı acayip bir kıssa neticesinde, mezkûr Sultan Alâeddin'in ordusu tarafından hezimete uğratılması, takdim ve te'hir olmaksızın 628 senesine tarihlidir." şeklinde bahseder.); Münecimbaşı Ahmed b. Lütfullah (1113/1702), *Câmiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, II, nşr. Ali Öngül, Akademi Kitabevi, İzmir 2001, s. 71-72; Cüveynî, Alâeddin Atâ Melik b. Bahâeddin Muhammed b. Muhammed (681/1283), *Târih-i Cihângüşây, II – Der Târih-i Hârezmşahiyan*, nşr. Mirzâ Muhammed b. Abdulvehhâb Kazvîni, E. J. Brill, Leiden 1334/1916, s. 174-192; *The History of the World-Conqueror*, II, trc. John Andrew Boyle, Manchester University Press, Manchester 1958, s. 443-460; *Tarih-i Cihan Güşa*, trc. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara

2013, s. 371-384; *Tevârih-i Âl-i Selçuk der Anâdolu*, III, nşr. – trc. Feridun Nâfiz Uzluk, Anadolu Selçuklu Gününde Mevlevî Bitiklery, İslânbûl 1369/1952, nşr. s. 44, trc. s. 30 (Eserde Yassı Çemen Savaşı'na Hârezmşâh Celâleddin Mengübirtî'nin kendisinin değil oğullarının girdiğinden “*Celâleddin (Harzemşah)ın oğulları tekrar büyük bir ordu toplayarak geldiler*” şeklinde bahsedilir); *Târih-i Al-i Selçuk der Anâtûli, ez Müellifi Nâşinâhte, Zinde der 865 HK*, nşr. Nâdire Celâfi, Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, Tehrân 1377/1999, s. 90; *Tarih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, trc. - not. Halil İbrahim Gök - Fahrettin Coşguner, Atıf Yayınları, Ankara 1984, s. 42; Nesevî, Şehâbeddin Muhammed b. Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Münşî (639/1241), *Sîretü's-Sultân Celâleddin Mengübirtî: Histoire de Sultan Djelal ed-Din Mengubirti Prince du Kharezem*, nşr. Octave Houdas, Ernest Leroux Editeur, Paris 1891, s. 180-209; trc. Octave Houdas, Ernest Leroux Editeur, Paris 1895, s. 299-350; *Celâlüttin Harezemşah*, trc. Necip Asım Yazıksız, Maarif Vekâleti Yayınları, Devlet Matbaası, İstanbul 1934, s. 114-133; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi'l-Târih*, X, trc. Ahmet Ağırakça - Abdülkerim Özyayın, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2016, s. 340-343; Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî, *Tarih*, II, trc. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 527-529; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar: Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 95-104, s. 42; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk (Oğuznâme-Selçuklu Tarihi)*, (*Giriş - Metin - Dizin*), nşr. Abdullah Bakır, Çamlıca Basın Yayın, İstanbul 2017, s. 443-473; Şeref Hân b. Şemseddin Bitlisi, *Şerefname*, I, trc. Abdullah Yegin, Nübihar, İstanbul 2013, s. 401-404; Hans Ludwig Gottschalk, “İbn Nazif el-Hamevi'nin Yassıçimen Savaşı (7-10 Ağustos 1230 / 25-28 Ramazan 627) Hakkındaki Raporu”, trc. Kadir Kon, *Eyyubiler: Yönetim, Diplomasi, Kültürel Hayat*, nşr. Önder Kaya, Küre Yayınları, İstanbul 2012, s. 289-302; Claude Cahen, *Osmanlılaradan Önce Anadolu*, trc. Erol Üyepazarıcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002, s. 80-82; Ahmed Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş I - En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar*, Enderun Kitabevi Yayınları, İstanbul 1981, s. 322; Hüseyin Namık Orkun, *Türk Tarihi*, III, Akba Kitabevi Yayını, Ankara 1946, s. 56-57; Köprülü, Mehmed Fuad, “Harizmşahlar”, *İA*, VI/I, Eskişehir 1997, s. 275; Ali Kemali Aksüt, *Erzincan Tarihi, Coğrafi, İçtimai, Etnoğrafi, İdari, İhsai Tetkikat Tecrübesi*, Resimli Ay Matbaası Ticaret Limited Şirketi, İstanbul 1932, s. 41-46; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1999, s. 299; Osman Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2005, s. 68; Osman Turan, “Keykubad I”, *İA*, VI, Eskişehir 1997, s. 653-655; Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, II, nşr. Refet Yinanç, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 80-92; Mükrimin Halil Yinanç, “Erzurum”, *İA*, IV, Eskişehir 1997, s. 349; Mükrimin Halil Yinanç, “Celaleddin Harzemşah”, *İA*, III, Eskişehir 1997, s. 49-53; İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2014, s. 64; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993, s. 176-178; Ali Sevim-Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi*, I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990, s. 118; Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 144-145; Bedrosian, Robert Gregory, *The Turco-Mongol Invasions and the Lands of Armenia in the 13-14th*, Columbia University, Faculty of Philosophy, Neşredilmemiş Doktora Tezi, New York 1979, s. 101-107; Tahir Erdoğan Şahin, *Anadolu'nun Tarihi Akışı İçerisinde (Siyasi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Açılardan) Erzincan Tarihi*, I, Erzincan Hayra Hizmet ve Dayanışma Vakfı Yayını, Erzincan 1985, s. 233-236; M. Orhan Bayrak, *Türk İmparatorlukları Tarihi*, Bilge Karınca, İstanbul 2006, s. 277-278; Adem Kaymaz-Hüseyin Dağtekin, *Türkiye Tarihi*, Dilek Matbaası, İstanbul 1977, s. 88-90; Salim Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2013, s. 34-35; Ali Öngül, *Anadolu Selçukluları*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2017, s. 184-189; Musaoğlu Ziya Bünyadov, *Hârezmşahlığı ve Enuştekinliler Devleti*, trc. Tural Rızayev, Derin Yayınları, İstanbul 2003, s. 206-213; Ramazan Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (İSAR) Yayınları, İstanbul 2007, s. 116-119; Önder Kaya, *Selahaddin Sonrası Dönemde Anadolu'da Eyyubiler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007, s. 195-226; Aydın Taneri, *Celâlu'd-din Hârizmşâh ve Zamânı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977, s. 67-73; Aydın Taneri, *Harezşahlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 79-84; Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 47-64; Yavuz Selim Burgu, *Anadolu Selçukluları -Alâeddin Keykubad ve Zamani*, Selenge Yayınları, İstanbul 2011, s. 515-166; Bilge Umar, *Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi -Türkiye Türkleri Ulusunun Oluşması-*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1998, s. 129; Mehmet Ersan - Mustafa Alican, *Sorularla Selçuklular Tarihi, Osmanlı'dan Önce Onlar Vardı: Türkiye Selçukluları*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s. 136-138; Seyfullah Kara, *Selçuklular'ın Dini Serüveni: Türkiye'nin Dini Yapısının Tarihsel Arka Plânı*, Şema Yayınevi, İstanbul 2006, s. 515-16; Çığatay Uluçay, *İlk Müslüman Türk Devletleri*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2012, s. 232-233; Ali Üremiş, *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası*, Babil Yayıncılık, Ankara 2005, s. 235-244; Erkan Gökso, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010, s. 212-213; Arda Deniz, *Mogolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Devleti Tarihi*, Ekim Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 40-41; Aydın Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, Ocak Yayınları, Ankara 1997, s. 420; Yusuf Küçükdağ-

Ânûşteğînli Hârezmşâhlılar Devleti arasındaki münasebetlerinin 626/1229 Ahlat kuşatmasından önce iyi olduğu, ilk saldırının Hârezmşâhlılardan geldiği ve bunu haber alan sultan Alâeddîn I. Keykubâd'ın Doğu Anadolu'daki sınır bölgelerinde tedbir aldığını, Hârezmşâhlı orsunu teşkil eden askerlerin acımasız ve yağmacı oldukları, sayılarının çok ve teçhizatlarının noksansız oldukları ve bu sebeple Türkiye Selçuklu askerlerinin Hârezmşâhlı askerlerinden korktukları kanaatinde. Fakat Selçuklu sultanının uğur getirmesi için Mevlânâ Celâeddîn'in babası Bahâeddîn Veled'in huzuruna gidip ondan muzafferiyet için himmet beklemesi, sancağın orada açılması, sefere oradan başlanması ve sultanın Türk casus kıyafetleri ile Hârezmşâhlı ordugâhında uyuduğu esnada rüyasında 2 defa Bahâeddîn Veled'i görmesi ve rüyasında onun tarafından ordugâhtan çıkması için ikaz edilmesine ve savaş esnasında Bahâeddîn Veled'in himmet buyurup toz bulutunu Hârezmşâhlı ordusuna göndermesi sayesinde Selçukluların galip geldiğini aktarmaktadır. Sipehsâlâr'ın bu münasebetle Selçuklu Anadolu'sunun açgözlü ve yağmacı Hârezmşâhlı askerleri tarafından yağmalanmasının engellenmesi ve Türkiye Selçuklu Devletinin yıkılışının engellenmesinin asıl sebebinin Mevlevîlerin atası olarak kabul edilen ve velinimetini olan Bahâeddîn Veled'e borçlu olduğunu eserinin başında belirtmesi dikkate şayandır. Eserin ilk kısmının Bahâeddîn Veled ile başlaması onun Türkiye Selçuklu Devletinin ve topraklarının Hârezmşâhlılardan korunmasındaki emeğinin az olmadığını hem sultan Alâeddîn I. Keykubâd hem de Türkiye Selçuklu ordusunun Hârezmşâhlı ordusunu durdurmaya gücünün yetmeyeceğini böyle bir savaşın ancak o devirde Anadolu'da himmet sahibi olan bir âlimin yani Bahâeddîn Veled'in başarabileceği bir mesele olduğunu izah etmeye çalışmaktadır. Zira sultanın seferden önce ondan himmet beklemesi, Selçuklu askerlerinin Hârezmşâhlı askerinden korktuğunun bildirilmesi ve Hârezmşâhlı ordugâhında casusluk yapan sultanın dikkatsizce uykuya dalmasının rivayet edilmesi bu meseleyi ispat etmektedir. Sipehsâlâr, rivayet ettiği bu menkıbede Türkiye Selçuklu Devletini böyle bir tehlike ve tehditten kurtardığı için sultanların, meliklerin, devlet adamlarının ve halkın Mevlevîlere minnet borçlu olduğunu hatırlatmak istemektedir.

Türkiye Selçuklu Devletine uzun yıllar hizmet eden Deylemlî Mühezzibeddîn Alî'nin oğlu olan pervâne Mu'îneddîn Süleymân (پروانه معین‌الدین سلیمان), Tokat

---

Caner Arabacı, *Selçuklular ve Konya*, Mikro Yayınları, Konya 1999, s. 97; Şefik Can, *Mevlâna Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011, s. 14; Ahmet Akşit, "Eflâkî'nin Alaeddin Keykubad Hakkındaki Rivayetlerine Dair", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 11, 2002, s. 251; Tuncer Baykara, "Yassıçemen Nerededir?", *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 2, Konya 2017, s. 11-15; Emine Uyumaz, "Sultan I. Alâeddin Keykubad ve Zamanı", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı*, 1, nşr. Ahmet Yaşar Ocak, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 107-115; Besim Darkot, "Erzincan", *İA*, IV, Eskişehir 1997, s. 339; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 12; Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, VIII, Çağ Yayınları, İstanbul 1989, s. 290-291; Emine Uyumaz, "Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri ve Türkiye Selçuklu Tarihi (1220-1237)", *Türkler*, VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 590-597; Erdoğan Merçil, "Türkiye Selçukluları", *Türkler*, VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 503-528; Faruk Sümer, "Keykubad I", *DİA*, 25, Ankara 2002, s. 358-359; Aydın Taneri, "Celâeddin Hârizmşâh", *DİA*, 7, İstanbul 1993, s. 248-250.

emîrliği, Erzincan serleşkerliği (subaşılık),²⁴ emîr-i hâciblik (melikü'l-hüccâb)²⁵ ve pervânelik²⁶ görevlerini ifa etmiş olup yürüttüğü etkili siyaset sayesinde Rükneddîn IV. Kılıç Arslan (رکن الدین قلیچ ارسلان)'ın tahta geçmesinde mühim rol oynadı. Moğollar/İlhânlılar'a dayanarak iktidarını güçlendiren pervâne Mu'ineddîn, yönetimde sultandan daha çok söz sahibi olmaya başladı. Sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan ile pervâne Mu'ineddîn arasındaki ilk başta hissiyatta zuhur eden gerginlik, pervâne Mu'ineddîn'in sultandan Sinop'u istemesiyle gün yüzüne çıktı. Pervâne Mu'ineddîn'in iktidarının arkasında Moğolların/İlhânlıların olması hasebiyle sultan, onun bu isteğini kabul etmek zorunda kaldı. Pervâne Mu'ineddîn ise bu sırada boş durmayarak, İlhânlı hükümdarı Âbâkâ Hân (أباقاخان)'a sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın Memlûklü sultanı el-Melikü'z-Zâhir Rükneddîn Baybars es-Sâlihî el-Bundukdârî (الملك الظاهر رکن الدین بیبرس الصالحی البندقداري) ile birlikte hareket ettiğini bildirerek, iktidarı ele geçirme yolunda kendisine rakip gördüğü sultanın İlhânlılar/Moğollar tarafından ortadan kaldırılmasını sağladı. Sipehsâlâr, bu hadiseye pervâne Mu'ineddîn'in Mevlânâ Dergâhının fazlasıyla itaatkâr bir müntesibi ve müdavimi olması hasebiyle farklı bir açıdan bakmaktadır. Müellifimiz Sipehsâlâr, Selçuklu Sultanı Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın bir Türkmen Ahî olan Bezâgû/Buzâgû (بزاغو)'yu kendine baba edinip Mevlânâ Celâleddîn'in sultanı manevî evlatlıktan reddetmesi üzerine sultanın özür dilemek amacıyla semâ' toplantısı düzenlemesi ve bu toplantıda semâ' ile iştigal eden Mevlânâ Celâleddîn'in sultanı başsız bir şekilde görmesi ve bundan birkaç gün sonra sultanın yay kirışı ile boğdurulması meselesini “*Talihli sultan Rükneddîn (Tanrı onun kabrini nurlandırсын) Hudâvendigâr Hazretlerinin müridi ve oğul diye hitap ettiği kişilerdendi. Hizmetkârlarından bir topluluk Sultan Rükneddîn'in yanına gelip, “Şehre Buzagu adında bir pir [ihtiyar] gelmiştir ve aziz kişidir. Her gece cinler onu ziyarete geliyor” dediler.*

Bir gece Sultan birkaç kişiyle birlikte Buzagu'nun yanına gitti. Konuşma sırasında Buzagu bir defa Sultana oğul diye hitap etti. Sultan tavır ve davranışını incelediğinde onun halktan biri ve anlattıklarından da boş bir şahıs olduğunu görerek onu ziyarete geldiğine pişman oldu.

Başka bir gün topluluk bu hadiseyi Hudâvendigâr'ın kulağına ilettiler. Velilerde bulunan kıskançlıktan dolayı bu hadise ona ağır geldi ve “Kolaydır, eğer onun başka bir babası ve şeyhi olduysa, biz de başka bir oğul seçeriz” buyurdu.

²⁴ Ortaçağ Türk-İslâm devletlerinde ordu komutanı. Johannes Heindrik Kramers - İbrahim Kafesoğlu, “Sü-Başı”, *İA*, XI, Eskişehir 1997, s. 78-79; Mücteba İlgürel, “Subaşı”, *DİA*, 37, İstanbul 2009, s. 447-448; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, s. 259-261.

²⁵ Ortaçağ Türk-İslâm devletlerinde saray teşkilâtında mâbeynci, kapıcı ve perdecî. Mehmed Fuad Köprülü, “Hacib”, *İA*, V/I, Eskişehir 1997, s. 30-36; Aydın Taneri, “Hâcib”, *DİA*, 14, İstanbul 1996, s. 508-511; Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, s. 416; Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s. 306; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 547.

²⁶ Ortaçağ Türk-İslâm devletlerinde hüküm, ferman, berat anlamında kullanılan bir terim ve mezkûr belgeleri hazırlamakla görevli memurun unvanı. Muharem Kesik, “Pervâne”, *DİA*, 34, İstanbul 2007, s. 244; Mütercim Âsım Efendi (1235/1819), *Tibyân-ı Nâfi' der Terceme-i Burhân-ı Kattı*, nşr. Mürsel Öztürk - Derya Örs, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009², s. 595; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 1356.

Bu halden Sultanı haberdar ettiler. Sultan da Emir Pervâne'yi çağırdı ve özür dileme çaresini aradı. Emir, "Hudâvendigâr Hazretlerinin semâdan başka hiçbir şeyde gözü yoktur. Bu işin çaresi bir semâ tertip edip onu çağdırmaktan ibarettir" dedi.

Bunu bir çare düşündüler ve Konya'nın bütün büyükleri ve şeyhleriyle birlikte Hudâvendigâr'ı da bu toplantıda hazır bulundurdular. Emir Pervâne güzel sözlerle Hudâvendigâr'dan özürler diliyordu. Bir süre sonra hepsi gümüş ve altın kaplarla dolu bir sofraya hazırlandı ve sultanların âdeti üzere şarkıcılar şarkı söylemeye başladılar. Ama Hudâvendigâr Hazretleri semâyâ kalktı ve bunun üzerine hizmetçiler sofrayı toplamak zorunda kaldılar. Bu durum sultanın hoşuna gitmedi. Sultanın hoşuna gitmemesi de Hudâvendigâr'a malum oldu ve semâ esnasında şu gazeli söyledi:

Tanrı'ya yemin ederim ki, ne yağlıya, ne tatlıya, ne o altın dolu keseye ne de o altın kaba meylim var.

Bu gazeli tamamladıktan sonra yüzünü ruhanilerin çelebisi Hüsameddin'e (Tanrı ondan razı olsun) çevirip "Görüyor musun?" diye sordu. O da "Görüyorum" dedi; Hudâvendigâr oradan çıktı ve semâ ederek kendi medresesine geldi.

Ondan sonra Çelebi Hüsameddin Hazretlerine, "Hudâvendigâr'ın semâ esnasında görüyor musun diye buyuruşunun sebebi neydi" diye sordular. O da, "Sultanı gösteriyordu ve baktığım zaman sultanın tahtta başsız oturduğunu gördüm" dedi.

O günden itibaren Sultanın işlerinde bir eksiklik ve gevşeklik görüldü. Yine o tarihte Moğol emirlerinden bir topluluk Kayseri'ye gelmişti. Rûm [Anadolu] emirlerinin söz birliğiyle Sultanı Kayseri'ye çağırdılar. Sultan da Hudâvendigâr Hazretlerine gelip müsaade istedi, ama Hudâvendigâr Hazretleri gitmesini uygun görmedi. Kaç defa gitmek için izin istediye de onu gitmekten alıyordu. Nihayet Sultan gitmek zorunda olduğu için Kayseri'ye hareket etti.

Birkaç gün sonra Hudâvendigâr Hazretleri kalktı ve arkadaşlar topluluğuna işaret edip, "Bir aziz ahiret yolculuğuna çıkmıştır, onun için giyaben namazını kılalım" dedi ve bu niyetle namaz kıldı. Birileri de bu tarihi tespit etti. Bu esnada semâyâ kalktı ve şu gazeli buyurdu:

Sana oraya gitme, seni yakalarlar, zira eli çok uzun kişilerdir, ayağını bağlarlar demedim mi?

Demedim mi sana, orada tuzak yem içindedir. Tuzağa düştüğünde seni nasıl kurtarırlar?

*Birkaç gün sonra hazretin bu işareti gerçekleşti ve sultanın şehit edildiği haberini getirdiler. (Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun.)*²⁷ şeklinde aktarmaktadır.

²⁷ Sipehsâlâr, *Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddin-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 85-86; *Zindeginâme-i Mevlânâ Celâleddin-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 85-86; *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Vefâyî, s. 81-83; *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr*, trc. Hüsâmî, s. 117-120; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddin Rûmî*, trc. Konuk, s. 85-87; *Hz. Mevlânâ'dan Görüp İştiklerim*, trc. Konuk, s. 131-133; *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Yazıcı, s. 104-105; Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifin*, I, nşr. Yazıcı, s. 146-150; *Ariflerin Menkabeleri*, trc. Yazıcı, s. 165-168; Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Dîvân-ı Kebîr*, III, trc. Abdülbâki Gölpınarlı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 124; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye: Mevlevîlerin Tarihi*, s. 186-188; İbn Bibî, *el-Evâmîrü'l-Alâ'îye fi'l-Umûri'l-Alâ'îyye (Selçuk Name)*, II, s. 165-170; İbn Bibî, *Selçuknâme*, s. 224-227; Aksarâyî, Kerîmeddîn Mahmûd b. Muhammed, *Müsâmeret ü-Ahbâr: Moğollar Zamanında Türkiye Selçukluları Tarihi*, nşr. Osman Turan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 82-83; *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâmeretü'l-Ahyâr*, trc. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 62-63; Niğdeli Kadî Ahmed, *el-Veledü's-Şefîk ve'l-Hâfidü'l-Halîk*, nşr. II, s. 366, trc. I, s. 444; *Anonim Selçukname*, s. 36; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, II, s. 587; Yazıcızâde, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 777-783; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 253-254; Vladimir Aleksandroviç Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015, s. 285; Bayrak, *Türk İmparatorlukları Tarihi*, s. 286; Orkun, *Türk Tarihi*, s. 81; Yinanç, *Türkiye Tarihi*, II, s. 262-265; Kaymaz-Dağtekin, *Türkiye Tarihi*, s. 104; Ali Sevim-Erdoğan, *Merçil, Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaseti Teşkilât ve Kültür*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 590-591; Sevim-Yücel, *Türkiye Tarihi*, I, s. 132; Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s. 157; Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklularının İnhîtatında İdare Mekanizmasının Rolü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 154; Nejat Kaymaz, *Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1970, s. 111-122; Mehmet Ersan, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, Birleşik Yayınevi, Ankara 2010, s. 89-90; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, s. 276-278; Uluçay, *İlk Müslüman Türk Devletleri*, s. 244-245; Ersan - Alican, *Sorularla Selçuklular Tarihi*, s. 175-176; Kara, *Selçuklular'ın Dini Serüveni*, s. 562-563; Küçükdağ-Arabacı, *Selçuklular ve Konya*, s. 110; Muammer Gül-Atilla Bayram-Oğuzhan Hakkoyunmaz, *Selçuklu'dan Günümüze Konya'nın Sosyo-Politik Yapısı*, AR-GE Yayınları, Konya 2003, s. 213; Bediüzzaman Fûrûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, trc. Feridun Nafiz Uzluk, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2004, s. 339-340; Taneri, *Mevlânâ Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 476-478; Osman Nuri Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, Rûmî Yayınları, Konya 2007, s. 70-71; Mustafa Alican, *Tarihin Kara Yazısı Moğollar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2016, s. 143; Deniz, *Moğolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Devleti Tarihi*, s. 99-100; İlhan Erdem, "Türkiye Selçuklu-İlhanlı İktisadi, Ticari İlişkileri ve Sonuçları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 21/33, Ankara 2003, s. 52; Mikâil Bayram, "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Bazi Yörelere Arasındaki Farklı Kültürel Yapılanma ve Siyasi Boyutları", *Tarih Araştırmalar Dergisi*, I, Konya 1994, s. 91; Kadir Özköse, "Selçuklu Toplumunda Tasavvufî Hayatın Sosyo-Kültürel, Siyasal ve Dini Sahaya Tesiri", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II/1, 2014, s. 23; Kazım Paydaş, "Mevlânâ Celâleddin'in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi -Mevlana Özel Sayısı-*, 18, Temmuz-Aralık 2007, s. 27; Mehmet Ali Hacıgökmen, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz, 36, Konya, 2014, s. 130; Nevzat Topal, "Aksaray'da İki Selçuklu Sultanı: İkinci ve Dördüncü Kılıç Arslan", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 5/15, Kış, 2016, s. 83; Ahmet Atalay, "Mevlevîlerin Merkezi Hükümetlere Etkileri ve Bozkır Zeynelabidin İsyanı Hakkında Postnişin Abdülhalim Çelebi'nin Merkezi Hükümete Gönderdiği Bir Mektup", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 8, Konya 2000, s. 94; İsmail Aka, "Eflakî'nin Menâkıbü'l-Ârifin'inde Türkler ve Moğollar'a Dâir Bazı Kayıtlar", *Makaleler*, II, nşr. E. Semih Yalçın - Şarika Gedikli, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s. 29; Ercan Sucu, *Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma Sürecine Etkisi*, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2017, s. 60; Kansu Ekici, *Anadolu Selçuklu Devletinde Üç Kardeş Devri (1246-1266)*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2005, s. 69-74; Züriye Çelik, *Moğol İstilas ve Türkiye Selçuklu Devleti*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2014, s. 141; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 95; Faruk Sümer, "Kılıcarşlan IV", *DİA*, 25, Ankara 2002, s. 404-405; Faruk Sümer, "Selçuklular: Anadolu Selçukluları (Tarih)", *DİA*, 36, İstanbul 2009, s. 380-384; Osman Turan, "Kılıç Arslan IV", *İA*, VI, Eskişehir 1997, s. 703-707; Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 326-328; Merçil, "Türkiye Selçukluları", s. 503-528; Muharrem Kesik, "Muineddin Süleyman Pervâne", *DİA*, 31, İstanbul 2006, s. 92.

Bu hadisenin rivayetinden anlaşılacağı üzere Sipehsâlâr, sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın pervâne Mu'ineddîn ve onu destekleyen Mevlevîler ile arasının bozulması nedeniyle Türkmenler ve Ahîler'e yönelmesini tenkidî bir usul ile aktarmaktadır. Sultanın başlangıçta Mevlânâ Celâleddîn ile arasının iyi olduğunu fakat arabozucu kişilerin sultanı Türkmenler ve Ahîler'e meylettirdiğini ve Mevlânâ Celâleddîn'in bu işten muzdarip olduğunu hatta açıkça kıskançlık duyduğunu bildirmektedir. Türkmen bir Ahî olan Bezâğû/Buzâğû'nun da söylediklerinin işe yaramaz sözler olduğunu belirtmekten kendini alamayan Sipehsâlâr, sultanın düşmanı ve Mevlânâ Dergâhının mutî bir müdavimive müntesibi olan pervâne Mu'ineddîn'in bu durumu düzeltmek için çaba gösterdiğini belirterek pervâne Mu'ineddîn'i de temize çıkardıktan sonra Mevlânâ Celâleddîn'in sarayda tertip edilen semâ' ayininde bir yanlış anlamadan dolayı sultana kırıldığını ve hikmet göstererek sultanın taht üzerinde başı kesilmiş bir şekilde görülmesini eklemektedir. Sipehsâlâr ayrıca sultanın Kayseri'de öldürülmesi meselesinde de Mevlânâ Celâleddîn'in ve pervâne Mu'ineddîn'in bir dahli olmadığını hatta Mevlânâ Celâleddîn'in sultanın Kayseri'ye gitmesini defalarca engellediğini ve giderse başına gelecekleri ona söylediğini bu amaçla aktarmaktadır. Bu meselede Mevlânâ Celâleddîn bir hikmet daha gösterip sultanını ölümünü hatta yay kirişi ile boğulduğu esnadaki çığlıklarını işittiğini ve gıyaben cenaze namazını kılarak kendine oğul olmaktan vazgeçmenin sonunun bu olduğunu izah etmeye çalışmaktadır. Sipehsâlâr böylece Mevlânâ Celâleddîn'e yani Mevlevîliğe muhalefetin sultan dahi olsa cezasız kalmayacağını Türkiye Selçuklu sultanları, melikleri ve devlet adamlarına tehdidi bir şekilde öğretmeye çalışmaktadır.

690/1291 yılında Argun/Ergûn Hân (ارغون خان)'ın ölümü üzerine sonderece nazik bir dönemde İlhânlı tahtına geçen Geyhâtû Hân (گیخاتو خان / کيخاتو), şehzadeliği zamanında da Anadolu'daki Moğol idaresinin başında bulunuyordu. Karamanlılar'ın Konya'yı kuşattığı haberini alan Geyhâtû, Sengtûr/Şiktûr Noyan (سنگتور / شکتور نويان)'ı yerine nâib bırakarak kayınpederi Âk Bükâ/Boğa (اق بوقا) ve diğer noyanlar ile birlikte Karamanlılar'ı bastırmak amacıyla Anadolu'ya geldi. Selçuklu sultanı Gıyâseddîn II. Mes'ûd, Geyhâtû'yu Kayseri'de karşıladı ve süratle Karamanlılar'ın üzerine yürüyerek Türkmenleri katledip birçok esir aldılar. Bu konuda Ahmed Eflâkî, eseri *Menâkıbü'l-Ârifin*'de de bilgiler bulunmakta olup Sipehsâlâr ise, Geyhâtû'nun Konya'ya kuşatmak için geldiğini menkıbevî bir anlatım tarzıyla kaydetmektedir. Sipehsâlâr, Geyhâtû'nun Konya'yı kuşatmasını Muhammed Sekürçî (محمد سکورجی)'den naklen: “*Emir Muhammed Sekurci nakletti: Şehzade Keygatu Mevlânâ'nın ölümünden sonra Aksaray'a geldiğinde Konya'nın emirleri ve Türklerine bir elçi gönderdi. Ama hadlerini bilmeyen bir topluluk o elçiyi öldürdü. Bu mesele padişahın kulağına gidince çok kızdı ve bütün ordunun Konya üzerine yürümesi, şehri kuşatması, zapt edilince de halkın öldürülmesi, yağma ve yıkımla meşgul olunması için emir çıktı. O sıralarda emirlerinden hiçbiri onun kızgınlığını gideremedi ve ister istemez hastalığı doğal gidişine bıraktılar.*”

Bütün Konya halkı, ayak takımı ve şerefli kimseleri, böyle bir kötülüğün vuku bulmasından rahatsız oldular ve kendi kurtuluşları için Hudâvendigâr Hazretlerine sığınmaktan başka çare bulmadılar. Hepsi de Türbeye gidip ağlayıp sızladılar, yalvarıp yakardılar.

Keygatu o havaliye geldiğinde gece Hudâvendigâr'ı rüyasında gördü: Hudâvendigâr kendi kubbesinden büyük bir heybetle dışarı çıktı, şehrin kenarına gelip sarığını açtı ve şehrin etrafına doladı. Ondan sonra iki adım atıp Keygatu'nun yanına geldi ve parmağını onun boğazına koyup, "Ey Türk! Bu düşünceni terk et ve çekil, yoksa canını sağ kurtaramazsın" dedi.

Keygatu bu rüya üzerine uyanır uyanmaz, emirlerini ve yakınlarını çağırdı. Ben [Sekurcî] huzuruna gittiğimde Keygatu'yu çok titrer ve korkmuş bir halde buldum. Hal ve hatır sorduktan sonra anlatmaya başladı. Bütün yakınları hep bir ağızdan, "Biz bu hususu düşünmüştük, fakat korkudan huzurunuzda arz edemiyorduk" dediler. Herkes dönsün diye emir çıktı.

*Gündüz olunca [Keygatu] bizzat temiz Türbeyi ziyarete gitti; birçok kurban kestirdi ve Türbede bulunan topluluğa hadsiz hesapsız adaklar verdi."*²⁸ şeklinde

²⁸ Sipehsâlâr, *Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 103-104; *Zindegînâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 103-104; *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Vefâyî, s. 87-88; *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr*, trc. Hüsâmî, s. 140-141; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*, trc. Konuk, s. 101; *Hz. Mevlânâ'dan Görüp İştiktiklerim*, trc. Konuk, s. 168-169; *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Yazıcı, s. 122-123; Eflâkî, *Menâkıbü'l-'Arifin*, I, nşr. Yazıcı, s. 331-334; *Ariflerin Menkıbeleri*, trc. Yazıcı, s. 288-289, 463-465 (Müellif, burada Geyhâtü'nun Konya'yı kuşatmak amaçlı geldiğini belirtir.); *Mevlânâ, Divân-ı Kebîr*, III, s. 253 (Mevlânâ, Moğol zulmünün bir zaman gelip son bulacağını söylemiş, hatta onların Müslüman olup din savunucuları haline geleceğini bildirmiş ve çevresindekilere ümit aşılamıştır.); *Reşîdeddîn Fazlullah, İbn-i İmâdüdevle Ebû'l-Fazl b. Ebû'l-Hayr Hemedânî (718/1318), Câmîu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, trc. İsmail Aka - Mehmet Ersan - Ahmad Hesamipour Khelejanî, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 178-180; *Anonim Selçukname*, s. 62-63 (Müellif, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*'ta da olduğu gibi Geyhâtü Han'ın Konya'ya gelişi amacını farklı göstererek hadiseyi "Moğollar artık gemi aزیya aldılar. Müslümanların mallarını, mülklerini öyle harap ettiler ki tarif olunamaz. Saferin 13 ünde Keygatu, Kayseriye gitti. 18 gün Konya şehrinin dışında kaldı ki bu 18 yıla bedel oldu." şeklinde bahseder); Yazıcızâde, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 856-857 (Müellif, burada tam olarak konuyla alakalı bilgi vermemişse de Geyhâtü'nun Konya'ya geldiğinden "İhda ve tis'in ve sitte mi'e yılının Muharrem ayında Keyhatu Han Rum'a irişdi. Karaman oğlanları Ermenak tağlamdan çokluk Türk-ile Larendе ovasına inerlerdi. Ve Moğol çerisi geldiğinden gafilidiler. Keyhatu Han Kayseriyya'dan ilgar seçüp yürüdü. Gelüp Konya'nın Yulgun tarafına geçdiler. Anda aram idüp at dинlendürdüler. Andan dahı ilgar bağladılar. Karamanlu Moğol çerisi geldiğinden haberdar olup ba'zı tağa ve ba'zı yazıya kaçmağa yüz dutular. Ve Moğol etraf ve cevanibün yollarını bağlamışları, ekserini helak idiler ve başlarını kesüp Konya'ya ilettiler. Ve saçlarından burçlarda asa kodılar. Çün anların işinden fariğ oldular, Keyhatu Han'a miraca'at kılup yaylak vaktinde Alatağ'a irişdi." şeklinde bahseder); Henry Hoyle Howorth, *History of the Mongols From the 9th to the 19th Century, III - The Mongols of Persia*, Longmans, Green, and Company, London 1888, s. 357-362; Abbâs İkbâl Âştîyânî, *Târîh-i Moğul: ez Hamle-i Çengiz tâ Teşkil-i Devlet-i Tîmûrî*, Müessesе-i İntişârât-ı Emîr Kebîr, Tehrân 1384^Ş, s. 245-247; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 287; Togan, *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş*, s. 265; Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s. 164-165 (Yazar, diğer ana kaynaklarında bahsettiği gibi Geyhâtü'nun Konya'ya geliş amacının Karamanlılar işgalinden kurtarmak olduğunu "Ancak İlhanlı sultanı Argun'un ölümüyle Geyhatu'nun onun yerine geçmesi (Temmuz 1291) ve bu sebeple Anadolu'dan ayrılması ülkede bir boşluk yarattı. Bundan yararlanan Karamanlılar harekete geçmişler ve Halil Bahadır'ın idaresinde Konya'ya saldırmışlardı. Bu sırada Sultan Mes'ud Kayseri'de bulunuyor ve çaresiz kalarak bu durumu acele Sultan Geyhatu'ya bildiriyordu. Geyhatu'nun gelişini Konyalılar sevinçle karşıladılar. O askerlerinden bir kısmını Akşehir tarafına gönderirken, kendisi de Karaman ülkesine ilerledi. İlhanlı Sultanı'nun bu harekâtından Karamanoğulları ve Eşrefoğulları'nın ülkeleri büyük zarar gördü." şeklinde bahseder); Muhammed Süheyl

bahseder. Bu metinden anlaşılacağı üzere Mevlânâ Celâleddîn ve onun manevîyatının ölümünden sonra bile Mevlevîlerin yoğunlukla bulunduğu Konya'yı muhafaza ettiği meselesi üzerinde durulmaktadır. Tarihî, siyâsî ve askerî bir mesele olan Geyhâtû'nun Konya kuşatması meselesi Mevlevî bakış açısı ile menkıbevî bir şekilde aktarmaya çalışılmıştır. Sipehsâlâr, bu mesele ile ilk olarak Mevlânâ Celâleddîn'in ölmesinin Konya ve dolayısıyla Anadolu için iyi bir hadise olmadığını onun vefatı ile beraber Anadolu'nun manevî bir korumadan mahrum olduğunu izah etmeye çalışmaktadır. Daha önce Bahâeddîn Veled'den himmet bekleyen Türkiye Selçuklu sultanı Alâeddîn I. Keykubâd gibi Konya'nın kuşatılması esnasında da insanların Mevlânâ Celâleddîn'in kabri başında yardım talep etmelerini gündeme getirilmektedir. Kuvvetle muhtemel Aksaray'da bulunduğu esnada Konya'dan haraç isteyen Geyhâtû'nun vergi memurunun şehirdeki Türkler ya da Ahîler tarafından öldürülmesi üzerine hiddetlenen Geyhâtû, Konya'yı kuşatma altına aldığı Mevlânâ Celâleddîn'in türbesine yaklaştığı için rüyasında Mevlânâ Celâleddîn'i görmesi ve ondan kuşatmayı bırakmasına yönelik tehdidi aldıktan sonra kuşatmayı kaldırdığı kanaatindedir. Burada açıkça görülmektedir ki Geyhâtû'nun bir hastalık ya da başka bir askerî harekât nedeniyle Konya kuşatmasını kaldırmasını Mevlânâ Celâleddîn'in himmeti ile ilişkilendirilmektedir. Kuşatmanın kaldırılmasından sonra Geyhâtû'nun Mevlânâ Celâleddîn'in türbesini ziyaret etmesi ve bağışlanma talep etmesi ise sadece Mevlevî menâkıbnâmelerinde yer alan bir bilgi olması hasebiyle şüphe ile karşılanmalıdır. Ayrıca Geyhâtû'nun türbe ziyareti esnasında sayısız ihşanda

Takkûş, *Târîhi'l-Moğûli-'İzâm ve'l-İlhâniyyîn*, (H. 602-772 / M. 1206-1370), (H. 651-756 / M. 1253-1355), Dâru'n-Nefâ'is, Beyrût 1437/2016, s. 255-2557; Abdulkadir Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017, s. 249 (Yazar da diğer yazarlarla aynı görüşü belirterek Geyhâtû'nun Karamanlılar üzerine yürüme amaçlı Anadolu'ya geldiğini ifade eder.); Alican, *Tarihîni Kara Yazısı Moğollar*, s. 150 (Alican da diğer yazarlar gibi Geyhâtû'nun Konya'ya geliş amacının Karamanlıları bastırma olduğu kanaatindedir.); Deniz, *Moğolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Devleti Tarihi*, s. 104 (Yazar da diğer yazarlar gibi Geyhâtû'nun Konya'ya geliş sebebinin Karamanlılar'ın üzerine yürüme olarak gösterir.); Taneri, *Mevlânâ Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 552-553; Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 104; Kemal Ramazan Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 140; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1969, s. 62-63 (Yazar, diğer yazarların da belirttiği gibi Sultan Mes'ud'un mektubu üzerine Geyhâtû'nun Konya şehrinin Karamanlılar'a karşı koruma amacıyla geldiğini belirtir.); Paydaş, "Mevlânâ Celâleddîn'in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri", s. 35; Namık Sinan Turan, "Selçuklu ve Osmanlı Anadolu'sunda Ahilîğin Sosyo-Ekonomik Gelişim Süreci", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 52, 2007, s. 164 (Yazar, Eflâkî'nin de belirttiği gibi Geyhâtû'nun Konya'yı almaya çalıştığı sırada Ahî Ahmed Şâh'ın onu durdurduğunu "Bu gelişmeden altı sene sonra vuku bulan bir başka olayda (690/1291) Moğol prensi Geyhatu'yu Konya'yı alma düşüncesinden gene Ahi Ahmet Şah vazgeçirerek bu tehlikeyi savmıştı." şeklinde bahseder); İsmet Kayaoğlu, "Mevlana'nın Çağdaş Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31, Ankara, 1988, s. 153 (Yazar, diğer yazarlarında eserlerinde belirttiği gibi Geyhâtû'yu Konya'yı almaktan Ahi Ahmet Şah'ın vazgeçirdiğini "Öte yandan 690/1291 yılında Moğol prensi Geyhatu Konya'yı almayı tasarlarlarken onu bu fikrinden Ahmedşah'ın vazgeçirdiği söylenir." şeklinde nakleder.); Erdem, "Türkiye Selçuklu-İlhanlı İktisadi, Ticari İlişkileri ve Sonuçları", s. 56; Abdullah Kaya, "İlhanlıların Anadolu Türkmen Beylerine Karşı Politikası", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, VI/2, 2013, s. 315-316; Vassilij Vladimirovich Barthold, "Geyhatu", *İA*, IV, Eskişehir 1997, s. 770; Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 343; Abdulkadir Yuvalı, "Geyhatu Han", *DİA*, 14, İstanbul 1996, s. 44-45; Abdulkadir Yuvalı, "İlhanlılar", *Genel Türk Tarihi*, 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 67-74.

bulunması o dönemde ve daha sonraki dönemlerde idareyi elinde bulunduran hatta sıradan idareci ve halkın dahi Mevlânâ Dergâhına ihsanda bulunması için emsal bir durum olarak gösterilmektedir. Zira Konyalılar şehrin kuşatılması, yağmalanması ve insanların katledilmesinden Mevlânâ Celâleddîn sayesinde kurtulduklarını bu vesile ile insanların Mevlânâ Celâleddîn'e ve halefleri olan çebebilere minnet borçlu oldukları üzerinde durulmuştur. Bu menkıbede ayrıca Bahâeddîn Veled'in hayatta olduğu halde gösterdiği himmeti Mevlânâ Celâleddîn'in öldükten sonra bile gösterdiğinden bahsedilerek Mevlânâ Celâleddîn'in erişilemez makam ve mevkide bulunduğu hakkında bir fikrî altyapı oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Türkiye Selçuklu İktisadî ve İçtimaî Tarihi

546/1151 yılında Belh'te doğan Bahâeddîn Veled, küçük yaştan itibaren ciddi bir eğitim görerek, dinî ilimler, hikmet ve tasavvuf alanında seçkin bir konuma yükseldi. “Bahâeddîn (Bahâ-i Veled)” lakabı ve “sultânü'l-ulemâ” unvanı ile şöhret buldu. Sipehsâlâr ile Ahmed Eflâkî'ye göre “sultânü'l-ulemâ” unvanı ona rüyasında Müslümanların sonuncu peygamberi olan Hz. Muhammed tarafından verilmiştir. Dünyanın mülk ve makamlarından tamamen uzaklaşmaya çalıştığı rivayet edilen Bahâeddîn Veled, kendini tamamen halka ilim öğretmeye ve dinî işlerle meşgul olmaya adanmıştır. Müellifimiz Sipehsâlâr'ın belirttiğine göre, Bahâeddîn Veled, beytülmal (بيت المال)²⁹/devlet hazinesinden aldığı maaşla geçimini temin etmiş, asla vakıf malına el sürmemiş, Pazartesi ve Cuma günleri halka vaaz vermekle hayatını sürdürmüştür. Sipehsâlâr, Bahâeddîn Veled'in beytülmal'den maaş aldığını ‘Bahâeddîn Veled keşif sahibi olgun bir padişahı. Zahiri ve bätını ilimlerde eşi benzeri yoktu ve kendisine doyulamayan bir kişiydi. İlahi hakikat ve bilgilerden meydana gelen uçsuz bucaksız bir denizdi, bütün gönüllerin beğenip hoşlandığı ve sevdiği bir kişiydi. Son derecede vera ve takvası, birçok riyazeti ve sayısız mücahedesı vardı. Bütün gönülleri görürdü. Belh'te yerleşmişti. Güç fetvaları halletmek için Horasan'ın en uzak yerlerinden o hazrete başvurulurdu.

Onun beytülmal'den belirli bir maaşı vardı; şeriatın emriyle onunla geçinirdi. Vakıftan asla bir şeye tasarruf etmezdi. Bilginlerin kılık ve kıyafetindeydi. Her gün sabahın erken saatlerinden, sabah ile öğle namazları arasına kadar halka ders verir ve faydalı şeyler anlatırdı. İkinci namazından sonraysa arkadaşlara ve hizmetinde bulunanlara ilahi bilgi ve gerçekleri anlatırdı. Pazartesi ve cuma günleri de bütün halka vaazda bulunurdu...³⁰ şeklinde bahseder. Sipehsâlâr'ın

²⁹ Ortaçağ Türk-İslâm devletlerinde devlet hazinesi, devlete ait mal varlığının bütünü ve bununla ilgili idarî - malî kurum. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s. 222-226; Mehmet Erkal, “Beytülmal”, *DİA*, 6, İstanbul 1992, s. 90-94; Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, s. 129; Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s. 96; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 189.

³⁰ Sipehsâlâr, *Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 10-11; *Zindeginâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 10-11; *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Vefâyî, s. 11; *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr*, trc. Hüsâmî, s. 16-17; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*, trc. Konuk, s. 16; *Hız. Mevlânâ'dan Görüp İştittiklerim*, trc. Konuk, s. 33-35; *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Yazıcı, s. 24-25; Devletşâh, Bahtışâh-ı Semerkandî (900/1494), *Tezkiretü'ş-Şuarâ: Şair Tezkireleri*, trc. Necati Lugal, Pinhan Yayıncılık, İstanbul

ifade ettiği bu bilgilerden anlaşılacağı üzere Mevlevî çelebi ve dervişlerinin Mevlânâ Dergâhı'ndan geçimlerini sağlamalarının yanlış olduğunu Mevlevîlerin Selçuklu Devleti tarafından istihdam edilmeleri gerektiği ve maaşlarını hazineден almaları gerektiğini Mevlevî geleneğinin ilk temsilcisi olan Bahâeddîn Veled ile ilgili menkıbe ile dile getirmektedir. Bu hikâyenin rivayet edilmesinden kasıt devlet adamlarının Mevlânâ Dergâhına sahip çıkmaları bu dergâha ihsanda bulunmaları ve Mevlânâ Celâleddîn'in halefleri olan çelebileri ve takipçileri olan dervişlerin maaşlarının devlet tarafından karşılanması ve Mevlevîlerin medreselerde ve diğer devlet kurumlarında istihdam edilmesi gerektiğidir.

Türkiye Selçuklularında üst düzey devlet adamlarının Mevlânâ Celâleddîn ile sıkı bir bağının olduğu herkesçe malumdur. Mevlânâ Celâleddîn, Şemseddîn Tebrizî ile tanışması ve onunla dost olmasından sonra medresede ders vermeyi bıraktığı için maaş alması da söz konusu olmamıştır. Ancak bu Mevlevî tarikatı mensuplarının emirlerden para aldığı gerçeğini de değiştirmemektedir. Sipehsâlâr'ın belirttiği üzere Mevlânâ Celâleddîn ve ailesine emirlerden para gelmekte ancak Mevlânâ Celâleddîn bunları Hüsâmeddîn Çelebi'nin evine göndermekte idi. Sultan Veled ise bu konudan yakınlıkla evde hiçbir şey olmadığını belirtmekteydi. Sipehsâlâr ve Ahmed Eflâkî, Mevlânâ Celâleddîn'in gelen paraları kabul etmediklerini bildirseler de Ahmed Eflâkî, Mevlânâ Celâleddîn'in ihtiyaç duyması halinde devlet adamlarından kendine yakın olanlardan para istediğini de kaydetmektedir. Mevlânâ Celâleddîn, katilin diyet parasını ödemek için Alemeddîn Kayser (علم الدين قيصر)'e pusula yazıp ondan 40.000 dirhem³¹ istemiştir. Yine Mevlânâ Celâleddîn mektup yazarak hazinedâr olan Emir Âlim'in borçlarının çok olduğunu bu sebeple pervâne Mu'îneddîn'nin yardım etmesini istemiştir. Sipehsâlâr, bu konuyla ilgili olarak "...Sultanlar ve emirler bizim geçimimiz için gümüş ve altın gönderdiklerinde Hudâvendigâr Hazretleri bunları Şeyh Selâhaddîn-i Zerkûb'un evine gönderdi. Ondan sonra da Çelebi Hüsameddîn'in (Tanrı her ikisinin ruhunu kutlasın) evine gönderir ve ev halkı için bir şey bırakmazdı. Ancak fazla ihtiyaç olduğunda Sultan Veled Hazretleri (Tanrı ondan razı olsun) ricada bulunur, bunun üzerine az bir miktar onlara verirdi."³²

2011, s. 258 (Devletşâh, Bahâeddîn Veled'in, Sultan Alâeddîn Muhammed tahtta kaldığı müddetçe Belh ve Horasan'a ayak basmamaya yemin ettiğini belirtir.); Franklin Lewis, *Mevlânâ Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı: Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin Hayatı, Öğretisi ve Şiiri*, trc. Gül Çağalı Güven-Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008, s. 82; Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 213; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 423-424; Kara, *Selçuklular'ın Dini Serüveni*, s. 208-209; Gülseren Ceceli Dursun, *Hârizmşâhlar Devleti'nde İlmî Hayat (1097-1231)*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2015, s. 195.

³¹ Otaçag Türk-İslâm devletlerinde gümüş para manasında kullanılan terim. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s. 453-455; Halil Sahillioğlu, "Dirhem", *DİA*, 9, İstanbul 1994, s. 368-371; Şemseddîn Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, s. 262; Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s. 188; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 352.

³² Sipehsâlâr, *Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 39-40; *Zindeğâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 39-40; *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Vefâî, s. 34-35; *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr*, trc. Hüsâmî, s. 55-56; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*, trc. Konuk, s. 38-39; *Hz. Mevlânâ'dan Görüp İştiklerim*, trc. Konuk, s. 70; *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Yazıcı, s. 59; Eflâkî, *Menâkıb-ı'l-Ârifîn*,

şekilde bir aktarım yapmaktadır. Yukarıda bahsedildiği üzere Mevlânâ Celâleddîn Celâleddîn'in gözünün tokluğundan bahsetmek isteyen Sipehsâlâr, resmî olmasa bile devlet hazinesinden Mevlânâ Dergâhına gelir aktarmaları için dergâha bağlı olan devlet adamlarının kullanılması gerektiği hatta bu yolla Mevlevîliğe müntesip olanların devlet kademelerinde daha fazla yer almaları üzerinde durmaktadır. Bu sayede sıkıntılı dönemlerde bile Mevlânâ Dergâhının işlevinin durmaması için farklı iktisadî kaynaklar bulmak gerektiğini açıkça ortaya konulmaktadır.

İnsanın geçimini sağlayan unsurlar arasında toplayıcılık ve avcılık da bulunmaktadır. Bu dönemde sadece yenilebilir av hayvanları değil, kürkünden yararlanılan av hayvanları da avlanırdı. Özellikle tazı da denilen av köpekleri ile avcılık hususu da uygulanmakta olup hızlı ve çevik hayvanları (geyik, ceylan, tavşan, tilki vb.) yakalamak için kullanılmaktaydılar. Kaz, ördek, keklik gibi yenilebilir kuşlarda avlanmakta olup kuşların avcılığında da eğitilen başka kuşlardan yararlanmakta idi. Yine bu devirde balık avcılığı da yaygın olup, balık pazarları da bulunmakta idi. XI. ve XV. yüzyıllarda avcılık ekonominin % 20'sini oluşturmakta idi. Sipehsâlâr, bu cümleden olarak bir Türk'ün pazarda tilki satmasını “*Bir gün Hudâvendigâr Hazretleri pazarda gidiyordu. Bir Türk tilki satıyor ve Türkçe olarak “dilkû dilkû (دلکو دلکو)” diyordu. Hudâvendigâr bunu duyunca bir nara attı ve döne döne hareket edip şu gazeli söyledi:*

Gönül nerede? Gönül ne zaman bulunur, gönül nerede? Âşık ile gönlün bir arada bulunduğu görülmüş mü? Altın nerede? Altın ne zaman bulunur? Hiç altın ile iflas eden bir arada bulunur mu?”³³ şeklinde bahseder. Bu ifadeden Mevlânâ

I, nşr. Yazıcı, s. 238-240, 452-453; *Ariflerin Menkabeleri*, trc. Yazıcı, s. 226-228, 325 (Müellif, Sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın Mevlânâ Celâleddîn'e 5 kese altın gönderdiğini belirtir.), 563-564 (Müellif, Tâceddîn Mûtez'in Mevlânâ Celâleddîn'e cizye malından para gönderdiğini belirtir.), 578-579; Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (672/1273), *Mektûbât-ı Mevlânâ Celâleddîn*, nşr. Ahmed Remzî Akyürek, Çâphâne-i Sebât, İstânbûl 1356/1937, s. 26-27; *Resâilü Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî*, thk. Tevfik Hâşimpûr Sübhânî, trc. 'İsâ 'Alî el-'Âkûb, Dâru Fikr, Dimaşk 1429/2008, s. 149-151; *Mektuplar*, trc. Abdülbâki Gölpınarlı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1999, s. 35-36 (Bu mektupta dünya malının baş ağrısından başka bir şey getirmeyeceği belirtilir. Mevlânâ'da dünya malını istemediğini belirtir.); Fûrûzanfer, *Mevlâna Celâleddîn*, s. 344; Aydın Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı: Menâkıbu'l-Ârifîn'in Değerlendirilmesi*, Bilge Yayınları, Konya 1977, s. 24-25, 29; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 541-545; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, İnkılâp ve Arka Kitabevi, İstanbul 1983, s. 329-330; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn-Hayatı, Eserleri, Felsefesi-*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1999, s. 218-224; Kara, *Selçuklular'ın Dini Serüveni*, s. 499; Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 75; Veyis Değirmençay, “Sultan Veled'in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 52, Haziran 2014, s. 19; İsmet Kayaoğlu, “Mevlânâ'nın Moğol Yöneticilerle Münasebetleri”, 2. *Milli Mevlâna Kongresi*, (Konya, 3-5 Mayıs 1986), Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1987, s. 163; Gönül Ayan, “Sevakıb-ı Menakıb ve Mevlana”, III. *Uluslararası Mevlâna Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 82,84; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 96-97.

³³ Sipehsâlâr, *Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 92-93; *Zindeginâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 92-93; *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Vefâyî, s. 78-79; *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr*, trc. Hüsâmî, s. 126-127; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*, trc. Konuk, s. 91-92; *Hz. Mevlânâ'dan Görüp İşittiklerim*, trc. Konuk, s. 147; *Mevlânâ ve Etrafindakiler*, trc. Yazıcı, s. 111-112; Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifîn*, I, nşr. Yazıcı, s. 356-357; *Ariflerin Menkabeleri*, trc. Yazıcı, s. 304; Asaf Hâlet Çelebi, *Mevlânâ ve*

Celâleddîn'in pazarda dolaştığı esnada dahi semâ' yaptığını yani insanları özellikle zengin olan ve Mevlânâ Dergâhına faydalı olabilecek tüccârı irşad etmek istediği anlaşılmaktadır. Doğası gereği bütün tarikatlar ve cemaatler müntesilerini artırarak diğer cemaat ve tarikatlardan daha fazla söz sahibi olmak için yeni müntesiplerinin gönülleri kazanmak amacıyla misafirlerine bolca ihşanda bulunmayı amaçlarlar. Kendi gelir kaynağı olmayan tarikatlar ve cemaatler ise esnaftan müntesip elde ederek onların zenginliklerini kullana yoluna giderler. Müellifimiz Sipehsâlâr'ın eserinde defalarca anlattığı tüccâr menkıbelerinin asıl amacı da budur. Özellikle ticaretle işgal etmesine rağmen Mevlânâ Celâleddîn'in himmetine mazhar olan ve daha sonra Mevlevî tarikati mensubu olarak bütün malvarlığını Mevlânâ Dergâhına bağışlayan tacir hikâyeleri rivayet edilmektedir. Böylece tarilerin hem bu dünyada hem de ahirette büyük bir kurtuluşa erdiği üzerinde durularak müntesip olması muhtemel tüccâra emsal gösterilmektedir. Sipehsâlâr'ın bu menkıbede ise tacir müntesip kazanma işinin bizzat Mevlânâ Celâleddîn tarafından yaptığını kaydetmesi ticaret erbabının gönlünü kazanmanın tarikat, cemaat ve dergâh için ne kadar öneme haiz olduğunu göstermek içindir.

Mevlânâ Celâleddîn, Şemseddîn Tebrizî ile tanışmadan önce medresede ders vermekte ve bu sebeple hazineden aldığı maaşla geçimini sağlamakta idi. Daha sonra ise medresede ders vermemesine rağmen maaş almaya devam etmiştir. Bu sebeple Sipehsâlâr ve Ahmed Eflâkî, Mevlânâ Celâleddîn'in aldığı maaşın helal olması için kapısına gelen hiç kimsenin geri çevrilmemesi konusunda etrafındakileri uyarmayı eksik etmediğini kaydetmektedirler. Ahmed Eflâkî eserinde hem Mevlevîlere günlük yarım dînâr³⁴ verildiğinden hem de Sultan İzzeddîn II. Keykâvus (عز الدين كیکاوس)'un şeyh ve bilginleri denemek için hokkanın içine yılan gizlediğini ve madem ellerine belirli bir miktar maaş geçiyor bu sorunu da çözmeleri gerekir dediğini de bildirmektedir. Sipehsâlâr'ın fetva ayılığını kastettiği, Mevlânâ Celâleddîn ve hanedanının belirli bir miktarda maaş almasından "*Hüdâvendigâr Hazretleri (Tanrı onun ruhunu kutlasın) arkadaşlara, "Fetva ayılığının bize helal olması için, hangi hâlde olursam olayım fetva getirirlerse engel*

Mevlevîlik, Hece Yayınları, Ankara 2006, s. 133; Tuncer Baykara, *Türkiye Selçuklularının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 280; Süleyman Özbek, "Türkiye Selçuklularında Kültürel Hayat (Mevlânâ'nın Fihî Mâfih ve Mesnevi'sine Göre)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/1, 2001, s. 48; Tuncer Baykara, "Türkiye Selçuklu Döneminde Toplum ve Ekonomi", *Türkler*, VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 246; M. Said Polat, "Selçuklu Türkiyesi'nde Ticaret", VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 381; M. Said Polat, *Moğol İstilasına Kadar Türkiye Selçukluları'nda İçtimâî ve İktisadî Hayat*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1997, s. 147 (Yazar topraktan geçimini sağlamayan köylülerin avcılık yaptığını "*Toprakla uğraşmayan fakir köylülerin bir kısmı dere ve göllerden avladıkları balıklarla geçiniyordu.*" şeklinde bahseder.).

³⁴ İslâm altın parası, bir miskal ağırlığında altın sikke. Sahillioğlu, Halil, "Dinar", *DİA*, 9, İstanbul 1994, s. 352-355; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s. 451-452; Şemseddîn Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, s. 260; Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s. 188; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 350.

olmayın ve bana getirin” diye tavsiyede bulunurdu. İstiğrak³⁵ ve semâ hallerinde bile fetva getirdiklerinde arkadaşlar mürekkep ve kalemi hazır edip onun mübarek eline veriyorlardı. Hazret de onları okumaksızın doğru cevap yazıyordu...”³⁶ şeklinde bahseder. Bu menkıbede Sipehsâlâr, Mevlânâ Celâleddîn’in medresede ders vermediği dönemlerde dahi hazineden maaş olmasını tenkid edenlere onun Mevlevî adab ve erkânın en önemlisi olan semâ’ ayinine bile ara vererek fetva verdiğini ve böylece tenkidleri hak etmediğini çünkü bu maaşın verdiği fetvaların karşılığı olduğunu izah etmektedir.

Sipehsâlâr’ın anlattığı menkıbeler arasında dikkati çekenlerden birisi de Şeyh Salâheddîn Zerkûb (شيخ صلاح الدين زركوب)’un müridi olan tacir, Mevlânâ Celâleddîn’e gelerek İstanbul’a gitmek için izin istediğidir. Mevlânâ Celâleddîn, tacire İstanbul’da bir papaz bulunduğunu belirterek selamını götürmesini istedi. Tacir, İstanbul’a gelip papazın kaldığı manastıra vardığında papaza Mevlânâ Celâleddîn’in selamını iletmişti sırada Mevlânâ Celâleddîn’in da aynı elbise ile köşede oturduğunu gördü. Bu halin heybetinden bayılan tacir kendine geldiği zaman papaz, tekfura mektup göndererek tacirin ticaretini kolaylıkla yapmasını sağladı. Tacir, geri döndüğü vakit bütün olup biteni Salâheddîn Zerkûb’a anlattığında bu yaşananları kimseye söylememesi gerektiğine dair onu tembihledikten sonra tacirle birlikte Mevlânâ Celâleddîn’in yanına gittiler. Tacir, Mevlânâ Celâleddîn’in huzuruna girip papazın selamını iletmişti anda papazın medresenin toplantı salonunun köşesinde oturduğunu görerek feryat etti. Bugünden sonra tacir, dünya işlerinden elini çekerek hırka giydi ve varını yoğunu müridlere bağışladığı rivayet edilmektedir. Bu hadiseyi Sipehsâlâr “*Şeyh Selâhaddin-i Zerkûb’un (Tanrı ondan razı olsun) müritlerinden biri hikâye etti:*

Vaktin birinde İstanbul tarafına ticarete gidiyordu. Hareket edeceğim zaman Hudâvendigâr’ın elini öpmeye gittim. Tenhada kaldığımızda şöyle dedi: “İstanbul’a gittiğinde, şehrin civarında büyük bir köy vardır. O köyde birkaç kilise bulunur. Kuzeye düşen büyük kiliseye git ve tenhalaşınca kapıyı çal, başrahibe selamımı ilet” buyurdu.

³⁵ Gark olma, derine dalma, içine gömülme, zikir esnasında kalbi dünya işlerinde arındırarak Hakk’a bağlanma hali. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, s. 97-98; Şemseddîn Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, s. 539; Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s. 456; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 774.

³⁶ Sipehsâlâr, *Ahval-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 96-98; *Zindeginâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 96-98; *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Vefâyî, s. 82-83; *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr*, trc. Hüsâmî, s. 133-136; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*, trc. Konuk, s. 96-97; *H. Mevlânâ’dan Görüp İştiklerim*, trc. Konuk, s. 156-157; *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Yazıcı, s. 116-118; Eflâkî, *Menâkıbü’l-’Arifin*, nşr. Yazıcı, I, s. 324-326, 513; II, s. 706-709; *Ariflerin Menkıbeleri*, trc. Yazıcı, s. 284, 356 (Müellif, Mevlevîlere her gün yarım dinar günlük verildiğinden bahsetmektedir.), 532-534, (Müellif, ayrıca Sultan İzzeddîn Keykâvus’un Mevlevîler hakkındaki sözünü “*Bu bilginler haklarındaki itikadımızın doğruluğunun iki kat olması için bu mühürlü hokkada ne olduğunu söylesinler. Mademki u bilginler dinimizin ulularındırlar ve ellerine şu kadar da idrârât (maaş) ve başka gelirler geçiyor, o halde bu güç sorunu çözmeleri gerekir*” şeklinde nakleder.); Feridun Nafiz Uzluk, “*Celâleddîn-i Rumi, [Mevlâna]*”, *Toplu Makaleler: Mevlânâ, Mevlevîlik ve Türk Dili*, II, nşr. Ahmet Aciduman - Berna Arda - Ayten Altıntaş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2017, s. 166; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 518-519.

Hulasa konaklar aşırp o bölgeye geldik. O köyü sorup o kiliseye gittim. Rahiplerin ve şehrin ileri gelenlerinin ayrılmasından sonra başrahibin huzuruna çıkıp Hudâvendigâr'ın selâmını ilettim. Rahip ayağa kalkıp karşılık olarak secdeye kapandı ve çok sorular sordu. Hudâvendigâr Hazretleri asla bu tarafı şereflendirmemiştir. Bu şahıs da anlaşıldığına göre asla o tarafa gitmemiştir. Acaba bunun içinde ne keramet vardır diye şaşırıp kaldım.

Bu rahip bana iyi bir kabul gösterdi ve alıp kendi hücreğine götürdü. Hücrenin kapısını arkadan iyice kapadı. Ondan sonra türlü yiyecekler getirdi. Nihayet yedik. O esnada rahlenin üzerine konmuş bir mushaf gördüm. Sonra rahip bana, "Benim Müslüman olduğumu bil, bu hücrede Kuran okumak ve namaz kılmakla meşgul oluyorum. Bu vilayette hiçbir yaratık bunu bilmez. Bu vilayette benim hudutsuz bir şöhrat ve değerim vardır. Şimdi benim sırrımı bu vilayette açıklamaman için söz vermen gerekir" dedi.

Sözümü sağlamaştırdıktan sonra birlikte namaz kıldık, ikinci vakti geldiğinde kalkıp dışarı çıktı ve kapıyı tekrar dışarıdan kilitleyip ibadet edilen yere gitti. Ben bir müddet oturdum, usandım. Hücrede her tarafa bakıyordum. Evin köşesinde aslı bir perde gördüm. Perdeyi arkaya doğru açınca Hudâvendigâr Hazretlerini gördüm; bir köşede mübarek başını dizine koymuş, murakabe halinde oturmuştu. Sonsuz bir şaşkınlık ve korku beni kapladı, gözümü silip tekrar baktım ve tekrar onun mübarek cemalini gördüm. Gücüm kalmadı, bir nara atıp kendimden geçtim.

Bir süre sonra rahibin elimi ve ayağımı ovduğunu gördüm. Nihayet kendime gelmişim. Sonra rahip, "Vakitsiz attığın bu nara neydi? Beni rezil edeceksin. Şu kadar zaman Tanrı velilerinin yanında bulunmuşsun, senin nefis kuvvetin bundan fazla olmalıdır. Bil ki, Hudâvendigâr Hazretleri her zaman burayı ve beni şereflendiriyor. Ne kadar şeklimi değiştirmek istedimse de Hudâvendigâr Hazretleri müsaade etmedi. İslamiyeti bu elbise içinde korumamı buyurdu" dedi.

Ertesi günü erkenden bir miktar para da vererek beni yolcu etti ve beni tavsiye için Tekfura bir mektup yazdı. Tekfurun sarayına gidip mektubu gösterdiğimde beni hemen onun yanına götürüp oturtular. Tekfur başpapaızla geçmişimizi sordu. Ben de, "Adı geçenle eskiden tanışıklığımız vardı" dedim.

Hulasa dışarı çıkınca bana bir oda tayin ettiler. Orada bulunduğum sürece ihtiyaçlarımı gördüler. Vermem lazım gelen bütün harçlardan beni muaf tuttular. Onların vilayetlerinden çıkacağım zaman da yanıma kılavuz koyup yolcu ettiler."³⁷

³⁷ Sipehsâlâr, *Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 105-106; *Zindeginâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 105-106; *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Vefâyî, s. 89-90; *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr*, trc. Hüsâmî, s. 142-144; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*, trc. Konuk, s. 102-103; *H. Mevlânâ'dan Görüp İhtiklerim*, trc. Konuk, s. 172-173; *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Yazıcı, s. 125-126; *Eflâkî*, *Menâkıb-ı 'Arîfîn*, nşr. Yazıcı, I, s. 136-138; *Ariflerin Menkıbeleri*, trc. Yazıcı, s. 158-160; Michel Balivet, *Konya Dönen Dervişler Şehri*, trc. Mehmet Aydın, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya 2012, s. 79-81; Kara, *Selçuklular'ın Dini Serüveni*, s. 577 (Yazar, eserinde Mevlânâ'nın etkisiyle on sekiz bin gayrimüslimin ihtida ettiğini belirtir.); Salim Koca, "Türkiye Selçuklu Sultanlarının İzledikleri Ekonomik Politikalar", *Türkler*, VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 346-347; Baykara, "Türkiye Selçuklu Döneminde Toplum ve Ekonomi", s. 249-250; Emine Yeniterzi, "Mevlânâ'nın Gayrimüslimlerle Diyalogu",

şeklinde nakletmektedir. Bu metinden anlaşılacağı üzere Mevlevîler lehinde bir tasavvur oluşturmak için bu menkıbeyi kullanmaktadır. Anlaşıldığı üzere Moğol/İlhânî tahakkümü döneminde Selçuklu Türkiye'sindeki en önemli kanaat önderi olan ve Şeyhu's-Şuyûh-i Rûm (Anadolu Şeyhler Şeyhliği) makamında bulunan Mevlânâ Celâleddîn, Selçuklu Türkiye'sinin ticarî ve iktisadî hayatını dahi denetim altına almıştır. Bu menkıbeden anlaşılacağı Anadolu'da ticaret ile iştigal eden tacirlerin Mevlânâ Dergâhına gelmeleri gerekmektedir. Buradan icazet aldıktan sonra Selçuklu sınırları içinde ticaret yapabilen ve Moğollar/İlhânîlar tarafından tehdit edilmeyen tüccâr, sınır dışında dahi bu icazete gerek duymaktadır. Özellikle Selçuklu tacirlerinin en çok ticaret yaptıkları Bizans İmparatorluğu sınırlarını aşarak ticaret yapmak ancak Mevlânâ Dergâhının müsaadesi ile mümkündür. Çünkü bu menkıbede bahsedildiği üzere Bizans İmparatorluğunun merkezine ulaşmanın anahtarı Mevlevîler ile iş birliği içinde olan Hıristiyan din adamlarındadır. Bu din adamlarından alınan olur ile Bizans İmparatorluğu şehirlerinde rahatça ticaret yapılabilirdi. Ayrıca tacirlerin dergâha bağlılıktan çıkmamaları için anlatılan bu menkıbede Mevlânâ Celâleddîn'in bir manastırdaki başpapazı dahi hafiyeye olarak yetiştirebilecek geniş müktesebata sahip olduğu da vurgulanmaktadır. Bu suretle Mevlevîlerin denetiminde olan tüccâr ve devlet adamlarına Mevlevîlerin her taraftan haber almalarını sağlayan hafiyelerinin olduğunu hatta en olmayacak yerde bile adamlarının bulunabileceği üstükapalı tehditvari bir şekilde öğretilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca bu tür menkıbelerin sonunda yoğun bir şekilde manevî tazyike maruz kalan tacirlerin bütün mallarını Mevlânâ Dergâhınâ bağışlaması ve kendi dahi ticareti bırakıp artık dergâhın hizmetkârı olmaları da tavsiye edilmesi açısından dikkate şayandır. Bu menkıbenin en önemli çıkarımı Selçuklu Türkiye'sinde Mevlevîler'den habersiz ve izinsiz hiçbir icraat yapılamayacağıdır.

Selçuklu Sultanları ve Devlet Adamları ile İlgili Bilgiler

Hârezmşâh Alâeddîn Muhammed, Bahâeddîn Veled'e çok saygı göstermesine rağmen Fahreddîn er-Râzî'nin³⁸ telkini ile Bahâeddîn Veled'in incinmesine neden oldu. Yaptığı hatanın farkına varan Hârezmşâh Alâeddîn Muhammed, Bahâeddîn Veled'i kalması için ikna etmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır. Bahâeddîn Veled "*Biz gönül hoşluğu ile sefer edelim de Sultan kendi uyruğu ve dostlarıyla baş başa kalsın*" diyerek göç yolculuğuna çıkmıştır. Sipehsâlâr, Hârezmşâh Alâeddîn Muhammed'in Bahâeddîn Veled'in müridi olduğunu "*...Onun beytül mâlden belirli bir maaşı vardı; şeriatın emriyle onunla geçinirdi. Vakıftan asla bir şeye tasarruf etmezdi. Bilginlerin kılık ve kıyafetindeydi. Her gün sabahın erken saatlerinden, sabah ile öğle namazları arasına kadar halka ders verir ve faydalı şeyler anlatırdı. İkinci namazından sonraysa arkadaşlara ve hizmetinde*

Selçuk Üniversitesi III. Uluslararası Mevlâna Kongresi, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 165-166.

³⁸ Kelâm, felsefe, tefsir ve usûl-i fihik alanındaki çalışmalarıyla tanınan Eş'arî âlimi. Yusuf Şevki Yavuz, "Fahreddin er-Râzî", *DİA*, 12, İstanbul 1995, s. 89-95.

bulunanlara ilahi bilgi ve gerçekleri anlatırdı. Pazartesi ve cuma günleri de bütün halka vaazda bulunurdu. Sa'îd [talihli] sultan Alâeddin Muhammed Hârezmşâh (Tanrı onun burhanını nurlandırır) onun müritlerinden ve ona inananlardandı; daima onun huzuruna gelir giderdi. Sultan Alâeddin çoğu günler, vaaz vaktinde üstadı Mevlânâ Fahreddin-i Râzî'yle birlikte toplantıda bulunurlardı...³⁹ şeklinde bahseder. Sipehsâlâr, bu menkıbeyi sultanların ve devlet adamlarının daima Bahâeddîn Veled, Mevlânâ Celâleddîn ve diğer Mevlvî çelebileri ile münasebette olmaları, onlara hazineden maaş bağlamaları ve hatta bolca ihşanda bulunmaları için rivayet etmektedir. O ayrıca Mevlânâ Dergâhına yapılan bu maddî, nakdî ve malî ihşanlara postnişinlerin ihtiyacı olmadığını sadece devletin payidar kalması için bunun gerekli olduğunu aksi takdirde Anûşteginli Hârezmşâhlılar gibi yıkılıp gideceğini misal göstermektedir. Zira müellifimiz Sipehsâlâr ve bir müntesibi olduğu Mevlvî geleneğine göre Hârezmşâhlıların inkırazı sultan Alâeddîn Muhammed'in sultanü'l-ülemâ Bahâeddîn Veled'i onu kıskanan din adamlarının etkisinde kalarak küstürmüş olması sonucu Bahâeddîn Veled'in manevî koruyuculuğundan mahrum kalmasına dayandırmaktadır. Bu durum Türkiye Selçuklu Devleti sultanlarına, meliklerine ve devlet adamlarına üstü kapalı bir tehdit şeklinde izah edilmeye çalışılmıştır. Türkiye Selçuklu Devletinin de Mevlvîlerin manevî desteğinden mahrum kalması nedeniyle inkıraza uğramalarının asıl nedeni olacağı anlatılmaktadır.

Bahâeddîn Veled, yunan felsefesini benimsedikleri için kendisini tenkid eden filozof Fahreddîn er-Râzî, Zeyn-i Kîşî, Hârezmşâh Alâeddîn Muhammed b. Tekiş, Vahş ve Belh kadılarını vaazlarında şiddetle eleştirmiş, bu da yöneticiler ile Bahâeddîn Veled'in arasının açılmasına neden olmuştur. Bu durumu fırsat bilen Fahreddîn er-Râzî'nin, Bahâeddîn Veled'in Hârezmşâh Alâeddîn Muhammed'e karşı taraftarlarıyla birlikte isyan hazırlığı içinde bulunduğunu ileri sürmesi Bahâeddîn Veled'in ailesiyle birlikte Belh'ten ayrılmasına neden olmuştur. Sipehsâlâr, Bahâeddîn Veled'in hükümdarla arasının açılmasından sonra ülkeden çıkarılması kararında Fahreddîn er-Râzî'nin hususî gayretleri olduğunu belirtmekteyse de Ahmed Eflâkî onun, Belh'ten Fahreddîn er-Râzî'nin vefatından en az üç yıl sonra 609/1212 yılında ayrıldığını ileri sürmüştür. Bazı araştırmacılar ise Moğolların Belh'e saldıracakları haberini alan Bahâeddîn Veled'in Belh'ten ayrılmasının sebebini aldığı duyum olarak göstermekte ancak kaynaklarda bu yönde bir kayıt bulunmamaktadır. Ahmed Eflâkî ise Moğolların istilasının Bahâeddîn Veled'in gönlünün incinmesi yüzünden meydana geldiğini belirtmektedir. Sipehsâlâr, Bahâeddîn Veled'in Erzincan'a geldiğini sultan Alâeddîn I. Keykubâd'ın halası olan Tâc Melek Hâtûn (تاج ملك خاتون)'un misafiri

³⁹ Sipehsâlâr, *Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlvî*, nşr. Nefîsî, s. 10-11; *Zindeginâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlvî*, nşr. Nefîsî, s. 10-11; *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Vefâyî, s. 11; *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr*, trc. Hüsâmî, s. 16-17; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*, trc. Konuk, s. 16; *H. Mevlânâ'dan Görüp İştiklerim*, trc. Konuk, s. 33-35; *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Yazıcı, s. 24-25; Lewis, *Mevlânâ Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı*, s. 82; İdris Türk, "Mevlânâ'nın İlmî-Manevî Şahsiyetinin Oluşumunda Şems'ten Önceki Dönemin Rolü", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15/30, 2016, s. 510.

olarak ‘İsmetiyye Hangâhı (خانقاه عصمتیه)’nda konakladığını ve oradan da Erzincan Akşehri (آقشهر ارزنجان)’ne geçtiğini, orada bir yıldan fazla bir süre kalıp Konya’ya geldiğini ve Alâeddîn I. Keykubâd’ın onu karşıladığını “...İslam sultan Alâeddin Keykubâd’a bağlı bir grup Rûm’dan [Anadolu] Dârülhilafe’ye [Bağdat] gelmişti. Bahâeddin Veled’in bu ululuğu ve şöhretini görüp iradet getirdiler. Rûm’a döndüklerindeyse oralardan söz ederken, Bahâeddin Veled’in övünülecek niteliklerinden ve menkıbelerinden gördüklerini arz ettiler. Bahâeddin Veled’i görmeden [Alâeddin Keykubâd] içine ona karşı büyük bir inanç yerleşti. Daima onunla yüz yüze gelmeyi istiyordu.

Nihayet Tanrı’nın takdiriyle Bahâeddin Veled Hazretleri Hicaz’a gitti. Hicaz’dan Şam’a uğrayıp Erzincan’a geldiler. Sultan Alâeddin’in halası olan Tac Melek Hatun’un İsmetiye Hangâhı’na indiler. Bahtlı hükümdar Fahreddin’in hanımı beğenilen hizmetlerde bulundu ve orada kalmasını rica etti, fakat Bahâeddin Veled kabul etmedi. Çabucak hareket edip Erzincan Akşehir’e gitti ve kışı orada geçirdi. Hükümdarın hanımı orada Bahâeddin Veled adına bir hangâh yaptırdı. Kaldıkları bir yıldan fazla süre içinde Bahâeddin Veled’in ihtiyaçlarını bu melike sağlıyordu. Bahâeddin Veled oradan sonra Rûm’a hareket buyurdular.

Sultan [Alâeddin Keykubâd] yaklaştığını öğrenince ona haberciler gönderdi ve bir an önce görüşmek arzusunda bulundu. Bahâeddin Veled Hazretleri kabul etti. Konya sahrasına ulaştıklarında İslam sultanı bütün devlet erkânıyla onu karşılamaya çıktı. Tam bir ihtişam ve hürmetle onu şehre getirdiler. Otağın kapısına ulaştıklarında Sultan atından indi ve onun atının üzengisi yanında yaya olarak biraz yürüdü. Bahâeddin Veled bu ululamayı engellemeye çalıştıkça Sultan daha alçakgönüllülük gösteriyor ve “Bu kulluğu kendi saadetim ve devletim için gösteriyorum” diyordu. Bahâeddin Veled Hazretlerini ona layık bir yerde indirdiler, anlatılamayacak kadar hizmet ve saygıda bulundular. Hudâvendigârımız Hazretleri o sırada on dört yaşındaymış.

Bundan sonra Sultan sık sık Bahâeddin Veled Hazretlerine geldi ve kendisinden faydalandı. Sultan ona tamamen iradet getirince o da zaman zaman Sultana şeref verip üzerinde birlikte oturdular. Bahâeddin Veled, Sultana “melik” diye hitap ederdi.

Nakledilir ki: Bahâeddin Veled bir defasında sultana “Melik, ben sultan, sen sultan. Senin saltanatın gözün açık olduğu [yaşadığın] müddetçe devam eder. Benim saltanatımsa gözlerimi kapayınca başlar” demişti.

Bundan dolayıdır ki, Hudâvendigârımız buyuruyor:

Tahttan tabuta giden padişah değilim; benim fermanın tuğrası orada ebedi olarak kalır.⁴⁰ şeklinde nakleder. Bu menkıbeden anlaşılacağı üzere müellifimiz

⁴⁰ Sipehsâlâr, *Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlî*, nşr. Nefîsî, s. 14-16; *Zindeğînâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlî*, nşr. Nefîsî, s. 14-16; *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Vefâyî, s. 13-14; *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr*, trc. Hüsâmî, s. 19-22; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*, trc. Konuk, s. 19-20; *Hz. Mevlânâ’dan*

tarafından Mevlevîlerin Anadolu'ya gelişlerinin hukukî ve fikrî alt yapısı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Meseleye Fahreddîn Râzî'nin kışkırtması nedeniyle Hârezmşâh Alâeddîn Muhammed'in Bahâeddîn Veled'i küstürmesi ile başlayan Sipehsâlâr, onun Belh'i boş yere terk etmediğini ima ettikten sonra Bahâeddîn Veled'in Anadolu'da muteber olmasının devletin en doğusunda yer alan ve Mengüceklî hâkimiyetinde bulunan Erzincan'da izzet ve ikramla karşılandığı vurgulanmaktadır. Hatta Mevlevîleri baştacı yapan Selçuklu hanedanının bu işe Mengüceklî Fahreddîn Behrâmşâh'ın eşi ve sultan Alâeddîn I. Keykubâd'ın halası yani Gıyâseddîn I. Keyhüsrev'in kızı olan Tâc Melek Hâtûn ile başlatıldığı ve bu usulün devam ettirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca Bahâeddîn Veled'in Bağdâd'da da çok makbul ve muteber bir âlim olduğu ancak Anadolu'ya Alâeddîn I. Keykubâd'ın ısrarlı daveti üzerine geldiği anlatılmaktadır. Ayrıca Sipehsâlâr, Bahâeddîn Veled'i Konya'da heyecanla beklediğini hatta onun kar yağdığı için Erzincan Akşehri'nde kışı geçirmek zorunda kalmasının Konya'da

Görüþ İþittiklerim, trc. Konuk, s. 38-39; *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Yazıcı, s. 28-30; Eflâkî, *Menâkibü'l-Ârifin*, I, nşr. Yazıcı, s. 67-68, 68-71; *Ariflerin Menkibeleri*, trc. Yazıcı, s. 79-80, 81-83; Sultan Veled, *İbtidâ-Nâme*, s. 251-254; Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (672/1273), *Mesnevî*, trc. Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s. 23; Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye: Mevlevilerin Tarihi*, s. 139-140, 146; Câmî, Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed b. Câmî (898/1492), *Nefahâtü'l-Üns min Hadarâtü'l-Kuds: Evliya Menkibeleri*, trc. - şrh. Lâmiî Çelebi, nşr. Süleyman Uludağ - Mustafa Kara, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 603-604; Devletşâh, *Tezkiretü's-Şuarâ: Şair Tezkireleri*, s. 259-260; Aksüt, *Erzincan Tarihi*, s. 38; Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 285; Mehmet Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2006, s. 95; Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, s. 34; Kara, *Selçuklular'ın Dini Seriyenti*, s. 505-506, 512, 561; Uluçay, *İlk Müslüman Türk Devletleri*, s. 312; Fürtüzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 104-112; Balivet, *Konya Dönen Dervişler Şehri*, s. 56; Adnan Karaismailoğlu, *Mevlânâ ve Kültürümüz*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya 2005, s. 17; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin-Hayati, Eserleri, Felsefesi*, s. 40; Can, *Mevlâna Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri*, s. 36; Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevilik*, s. 29; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 32, 169; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 28-29; Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 36; Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, s. 54; Şahin, *Erzincan Tarihi*, I, s. 216-218; Kemal Ramazan Haykıran, *Moğollar Zamanında Yakın Doğu: İlhanlı Hâkimiyeti Altında İran, Azerbaycan ve Türkiye'de Dini, İlmî, Fikri Edebi ve Mimari Hayat*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2016, s. 161; Özköse, "Selçuklu Toplumunda Tasavvufî Hayatın Sosyo-Kültürel, Siyasal ve Dinî Sahaya Tesiri", s. 21; Paydaş, "Mevlânâ Celâleddin'in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri", s. 24; Özbek, "Türkiye Selçuklularında Kültürel Hayat (Mevlânâ'nın Fihî Mâfih ve Mesnevi'sine Göre)", s. 43; Hacıgökmen, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri", s. 120; Kayaoğlu, "Mevlânâ'nın Moğol Yöneticilerle Münasebetleri", s. 160; Akşit, "Eflaki'nin Alaeddin Keykubad Hakkındaki Rivayetlerine Dair", s. 246-248; Mehmet Şeker, "Menâkibü'l-Ârifin'e Göre Anadolu'nun Türk Yurdu Haline Gelişinde Mevlânâ ve Mevlevîliğin Rolü", *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 225-227; Mehmet Şeker, "Menâkibü'l-Ârifin'e Göre Anadolu'ya Gelenlere Genel Bir Bakış", *Dünyada Mevlâna İzleri Uluslararası Sempozyum*, (Konya, 13-15 Aralık 2007), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2010, s. 364-366; Nuri Şimşekler, "Mesnevi'ye Göre Konya'da Yaşam (Milletler-Meslekler)", *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 177; Şefik Can, "Selçuklu Kültüründe Hz. Mevlânâ'nın Yeri", *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 205; Recep Dikici, "XIII. Yüzyılda Konya ve Çevresinde Kültür Faaliyetleri", *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 158; Hatice Konukseven, *Hz. Mevlânâ, Ahi Evran ve Şeyh Sadreddin-i Konevi'nin Konya Halkının Eğitimindeki Rolü*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s. 18; Sucu, *Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma Sürecine Etkisi*, s. 45; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 47-48; Reşat Öngören, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî", *DİA*, 29, Ankara 2004, s. 441-442; M. Nazif Şahinoğlu, "Bahâeddin Veled", *DİA*, 4, İstanbul 1991, s. 461.

sabırsızlıkla karşılandığını da nakletmektedir. Sultan Alâeddîn I. Keykubâd, Bahâeddîn Veled'in Konya'ya yaklaştığını haber alması üzerine devlet erkânı ile beraber onu yolda sultanlardan daha fazla bir gösterişle karşılandığından hahsedilmesi ise eserin yazıldığı dönemde de Mevlevî çelebi ve dervişlerine aynı izzet ve ikramın gösterilmesi için anlatılmaktadır. Ayrıca sultanın Bahâeddîn Veled'i görünce atından inmesi sanki onun kölesi ya da rikâbdarı gibi Bahâeddîn Veled'in atının yanında yürümesi ve Bahâeddîn Veled'in bu durumdan rahatsız olması engellemek isteyen sultanın “*Bu kulluğu kendi saadetim ve devletim için gösteriyorum.*” cevabını vermesini ise sultanların tac ve tahtlarını ancak Mevlevîlere hürmet ederek, izzet ve ikramda bulunarak koruyabileceklerini telkin etmek için nakletmektedir. Sultanın bu hadiseden sonra sürekli olarak Bahâeddîn Veled'i ziyaret ettiğini yani izzet ve ikramda bulunduğunu ve onun bir talebesi olduğunu devrindeki selçuklu ailesi mensuplarına emsal göstermek için anlatılmaktadır. Sipehsâlâr, bu menkıbenin sonunda yer alan “*Nakledilir ki: Bahâeddin Veled bir defasında sultana “Melik, ben sultan, sen sultan. Senin saltanatın göziün açık olduğu [yaşadığın] müddetçe devam eder. Benim saltanatımsa gözlerimi kapayınca başlar” demişti.*

Bundan dolayıdır ki, Hudâvendigârımız buyuruyor:

Tahttan tabuta giden padişah değilim; benim fermanımın tuğrası orada ebedi olarak kalır.” ifadelerini ise sultanların bir gün ölüp gideceklerini hatta devletlerinin bile inkıraz bulabileceğini anlatırken Anadolu'da idarede olmanın ve payidar kalmanın tek yolunun Mevlevîler ve Mevlânâ Dergâhına izzet ve ikramda bulunmaktan geçeceğini Selçuklu sultan, melik ve devlet adamlarına üstü kapalı tehditvari bir şekilde aktarmaktadır.

Pervâne Mu'ineddîn, devrin ulemâ ve din büyüklerini himaye etmekte, onlar için medrese ve zaviyeler inşa ettirmekteydi. Onun, âlim ve şeyhlere büyük bir saygısı vardı. Sadreddîn Konevî de pervâne Mu'ineddîn'in yakın dostları arasında bulunmaktaydı. Pervâne Mu'ineddîn'in dostları arasında Mevlânâ Celâleddîn'in de mühim bir yeri vardı. Onunla münasebetleri çok sıkıydı ve Mevlânâ Celâleddîn'e ve onun müritlerine yardımlarını eksik etmezdi. Mevlânâ Celâleddîn'i sık sık ziyarete giderdi ve bu ziyaretler de zaman zaman karşılıklı olurdu. Sipehsâlâr, pervâne Mu'ineddîn'in toplantı düzenleyerek Mevlânâ Celâleddîn'i da çağırıldığını; “*Yine bir seferinde Emir Muineddin Pervâne (Tanrı rahmet etsin) bir toplantı yapmış, bütün büyükleri ve değerli kişileri davet etmiş, Hudâvendigâr'ı da istemişti.*

Semânın dağılıştından sonra Mevlânâ ayak yoluna gitmek için hâdimi [hizmetçisi] Muhammed'den ibrik istedi. Emir Pervâne de teşekkür borcu olarak hâdime bin adet para verdi ve ibriği alıp Hudâvendigâr'a ilettili. Hudâvendigâr Hazretleri emire çok dua edip ayak yoluna girdi.

Emir Pervâne de onun çıkmasını beklemek üzere ayak yolunun kapısında durdu. Bir süre sonra emirin hizmetkârlarından bir grup bir yerden geldiler. El öptükten sonra emirin beklemesinin sebebini oradaki birilerine sordular. Onlar da durumu anlattılar. Bunun üzerine gelenler, “Ama bu saatte Hudâvendigâr’ı Turut (توروت) ta gördük, dolaşıyordu” dediler.

Bu mesele Emir Pervâne'nin kulağına ulaşınca Şeyh Muhammed Hâdim'e “İçeri girip bak” buyurdu. Şeyh Muhammed Hâdim girdi ve içerisini boş buldu, hiçbir iz yoktu. Orada bulunanların hepsi yere kapandılar ve Mevlânâ hakkındaki inançlarını iki katına çıkardılar.”⁴¹ şeklinde belirtir. Devlet adamlarının Mevlânâ Dergâhına bağlılıklarını arttırmak için rivayet edilen bu menkıbede sadece sultan ve meliklerin değil devlet adamlarının da Mevlânâ Dergâhına bağlı olmaları ve devlet kaynakların bu yolda kullanılması gerektiği hatta en üst düzey devlet adamlarının dahi dergâh temsilcilerine hizmetçilik etmeleri gerektiği telkininde bulunmaktadır. Sipehsâlâr, Mevlânâ Celâleddîn'in hizmetçisinin yerine geçmek isteyen ve ona abdest bozarken kullanacağı ibriği sunmak isteyen pervâne Mu'ineddîn'in hizmetçiye bile 1.000 dirhem para verdiğini misal göstererek üst düzey dervişlere ve çelebilere verilmesi gereken ihsanın ölçüsünü belirlenmeye ve ona göre izzet ve ikramda bulunulması gerektiğini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Mevlânâ Celâleddîn'in müridlerinin çoğunluğu halk kesiminden olsa da devrin devlet adamları ile de yakın ilişkileri vardı. Ancak Mevlevî kaynaklarının verdiği bilgilere göre Mevlânâ Celâleddîn, bu ilişkiyi nasihat çerçevesinde sürdürmüş,

⁴¹ Sipehsâlâr, *Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 83-84; *Zindeginâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 83-84; *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Vefâyî, s. 71-72; *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr*, trc. Hüsâmî, s. 116-117; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*, trc. Konuk, s. 84; *Hz. Mevlânâ'dan Görüp İştiklerim*, trc. Konuk, s. 129-130; *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Yazıcı, s. 103; *Mevlânâ, Mesnevî*, s. 27; *Mevlânâ, Mektûbât-ı Mevlânâ Celâleddîn*, nşr. Ahmed Remzî, s. 138-139; *Resâilu Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî*, trc. el-'Âkûb, s. 368-370; *Mektuplar*, trc. Gölpinarlı, s. 198-199 (Mektupta, Mevlânâ Celâleddîn'in, pervâne Mu'ineddîn'in “Benim yardımım sizinle beraberdir, düşmanların düzeninden, hasedinden gönüllerinizi rahat tutun” demesiyle gönlünün rahatladığını bildirmesi ikili arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.), *Mektûbât-ı Mevlânâ Celâleddîn*, nşr. Ahmed Remzî, s. 34-35; *Resâilu Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî*, trc. el-'Âkûb, s. 167-168; *Mektuplar*, trc. Gölpinarlı, s. 48 (Pervâne Mu'ineddîn'in, çeşitli vasıtalarla Mevlânâ Celâleddîn'e selam gönderdiği ve Mevlânâ Celâleddîn'in da bundan dolayı mektup yoluyla teşekkür ettiği bildirilmektedir.); *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (672/1273), Fîhi Mâ-Fîh*, trc. Abdülbâki Gölpinarlı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2014, s. 9 (Pervâne Mu'ineddîn ile Mevlânâ birbirlerini zaman zaman ziyaret etmişlerdir. Ancak bu ziyaretlerin kesintiye uğradığı da olmuştur. Pervâne Mu'ineddîn Moğol meselesinden dolayı huzura gelemediğini belirtmiştir.), 31-32 (Mevlânâ, halk arasındaki itibarının siyasî çıkarlara alet edilmemesi için hiçbir siyasetçiye yakın görünmek istemediğinden pervâne Mu'ineddîn'i saatlerce bekletir), 63 (Pervâne Mu'ineddîn ile Mevlânâ arasındaki bazı sohbetlere baktığımızda tasavvufî sohbetlerin, ince nüktelerin ve kelâmî meselelerin müzakere edildiğini görülmektedir.); Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü'l-Tevârîhi'l-Mevleviyye: Mevlevîlerin Tarihi*, s. 177; Lewis, *Mevlânâ Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batt*, s. 337; Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, s. 5; Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 101; Kara, *Selçuklular'ın Dini Sertveni*, s. 465,512; Füzûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 345; Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin-Hayatı, Eserleri, Felsefesi-*, s. 218; Balivet, *Konya Dönen Dervişler Şehri*, s. 93; Taneri, *Mevlânâ Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 513-514; Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 49-67; Paydaş, “Mevlânâ Celâleddin'in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri”, s. 29; Kesik, “Mu'ineddin Süleyman Pervâne”, s. 93; Öngören, “Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî”, s. 445; Kayaoğlu, “Mevlânâ'nın Moğol Yöneticilerle Münasebetleri”, s. 163; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 117.

yöneticilerin arasındaki siyasî mücadeleye girmemeye özen göstermiştir. Pervâne Mu'ineddîn kendi evinde düzenlediği semâ' ayinine sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'da katılmış ve Mevlânâ Celâleddîn'in müridi olmuştur. Münasebeti ilerleten sultan, Mevlânâ Celâleddîn'i sık sık ziyaret edip sarayında tertip ettiği semâ' ayinlerine onu davet etmeyi de eksik etmemiştir. Sipehsâlâr, yine sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın davet verdiği ve bu davete Mevlânâ Celâleddîn'in de katıldığını; “*Yine bir seferinde talihli sultan Rükneddîn (Tanrı ona mağfîret etsin) sarayında dört başı mamur bir davet vermiş, devrin bütün büyüklerini ve şeyhlerini çağırmişti. Kadı Sirâceddin-i Urmevî (قاضى سراج الدين ارموى) bir sediri, Şeyh Sadreddin [Konevî] diğer birini tutmuş, Seyyid Şerefeddin tahtın ayağında ve geri kalan bütün büyükler de birbiri üzerine sıkışık şekilde oturmuşlardı.*”

Ansızın Hudâvendigâr arkadaşıyla içeri girdi ve selam verip yürüyerek sarayın [avlusunun] ortasında bulunan havuzun kenarına oturdu. Emir Pervâne ne kadar belirttiyse de yukarı çıkmadı. Şeyh Sadreddin yüzünü Hudâvendigâr'a çevirerek “Her şey sudan diridir” dedi. Hudâvendigâr ise “Hayır, belki Tanrı'dan” dedi.

Hudâvendigâr sedirin üzerine çıkmayınca bütün şeyhler ve büyükler ona uyararak sofanın sahanlığına geldiler. Yemekten sonra aynı yerde semâ yaptılar. Orada gösterdikleri zevk ve şevk anlatılamaz derecedeydi (Tanrı onlardan razı olsun).⁴² şeklinde belirten Sipehsâlâr, yine devlet adamlarının Mevlevîlere bolca ihsanda bulunmaları gerektiğini ve bir mecliste Mevlevîler'den daha fazla hiçkimsenin önemli olmadığını izah etmeye çalışmıştır. Bu durumun devlet teşrifat usulünün bile daha üstünde bir uygulama olması gerektiği hatta Mevlevîlerin keyfi uygulamalarında bir hikmet olduğu ve buna Selçuklu sultanları, melikleri ve devlet adamlarının uymaları gerektiği izah edilmek istenmektedir.

Mevlânâ Celâleddîn ve pervâne Mu'ineddîn arasındaki dostluk ve samimiyet ilerlerken bazı zamanlarda pervâne Mu'ineddîn, Mevlânâ Celâleddîn'in azar ve kınamalarına da maruz kalmaktaydı. Pervâne Mu'ineddîn'in düzenlediği ve Mevlânâ Celâleddîn'in de davetli olduğu bir semâ' ayininde Seyyid Şerefeddîn, semâ' yapan Mevlânâ Celâleddîn aleyhinde pervâne Mu'ineddîn'e birtakım sözler söyledi. Mevlânâ Celâleddîn'in ise bu durumu hissettiği ve bununla ilgili bir gazel söylediği rivayet edilmektedir. Rivayete göre pervâne Mu'ineddîn, bunun üzerine pişman olup bağışlanmayı dilemiştir. Ahmed Eflâkî de aynı hadiseyi “*Tanrı'nın kelamında ‘Biriniz ölmüş kardeşinin etini yemeyi sever mi? ayetini okudun mu?’*” diye onu sert bir dille uyardığını belirterek nakleder. Sipehsâlâr, pervâne

⁴² Sipehsâlâr, *Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 87; *Zindeginâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 87; *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Vefâyî, s. 83-84; *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr*, trc. Hüsâmî, s. 120-121; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*, trc. Konuk, s. 87-88; *H. Mevlânâ'dan Görüp İştiklerim*, trc. Konuk, s. 134; *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Yazıcı, s. 106-107; Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifîn*, I, nşr. Yazıcı, s. 130-133; *Ariflerin Menkibeleri*, trc. Yazıcı, s. 146-148; Mevlânâ, *Mesnevî*, s. 27; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 470; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 27; Paydaş, “Mevlânâ Celâleddîn'in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri”, s. 29; Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, s. 445; Kayaoğlu, “Mevlânâ'nın Moğol Yöneticilerle Münasebetleri”, s. 163.

Mu'ineddîn'in düzenlediği davette Seyyid Şerefeddîn'in Mevlânâ Celâleddîn'in arkasından konuşmasına pervâne Mu'ineddîn'in kulak verdiğini; "*Bir gün Emir Pervâne Hudâvendigâr'ı ve Konya'nın ileri gelenlerini davet etmişti. Yemekten sonra Hudâvendigâr semâya kalktı, büyük bir heyecan ve vecd gösterdi. Seyyid Şerefeddîn bir köşede Emir Pervâne'ye Hudâvendigâr'ı inkâr maksadıyla birkaç kelime söylüyordu ve Pervâne de mecburen kulak vermişti.*

Ansızın Hudâvendigâr Hazretleri tam bir yumuşaklık ve lütufla semânın ortasında durarak şu gazeli okudu:

Düşmanın söylediği hezeyanı kalbimle duydum. Arkamdan tasarladığını da gördüm.

Onun köpeği ayağımı ısırды, bana çok eziyet etti. Ben köpek gibi ısırمام, kendi dudağımı ısırдыm.

Erler gibi, fertlerin sırlarına vakıf olmuşum, senin sırrına vakıf oldum diye ne övüneyim.

Emir Pervâne bu işareti görünce hemen tövbeyle inabet edip mağfîret dilemekle meşgul oldu."⁴³ şeklinde kaydeder. Bu nakilden anlaşılacağı üzere Sipehsâlâr, pervâne Mu'ineddîn'in Mevlevîlerin ve Moğolların baskısından bıktığı ve bu baskıyı kırmak için bazı devlet adamlarıyla işbirliği içinde olduğu Mevlânâ Celâleddîn tarafından öğrenilmiş ve cezalandırılacağı pervâne Mu'ineddîn'e bildirildiği üzerinde durulmaktadır. Bu durumdan sonra pervâne Mu'ineddîn'in alması gereken dersi aldığı ve eskisi gibi Mevlânâ Celâleddîn'e itaat edip tazim göstermek zorunda kaldığı izah edilmektedir.

Selçuklu sultanı Rükneddîn IV. Kılıç Arslan ve pervâne Mu'ineddîn'in Mevlânâ Celâleddîn aşığı olup, Mevlânâ Celâleddîn'in onları ve halkı kendisinden mahrum etmemesi için cuma günü vaazda vermesini rica etmişlerdir. Sipehsâlâr ise, sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan ve pervâne Mu'ineddîn'in Mevlânâ Celâleddîn'den cuma günü vaazda bulunmasını rica ettiklerini; "*Bir seferinde Sultan Rükneddîn ve Emir Pervâne, Hudâvendigâr Hazretlerinden Cuma günü vaazda bulunmasını rica ettiler. Hudâvendigâr Hazretleri da bunu kabul etti.*

Tesadüfen Hudâvendigâr Hazretlerinin [cuma] sabahın ilk saatinden itibaren sonsuz bir istiğrakı vardı. Halkın kendisine başvurmasından ve kalabalığından

⁴³ Sipehsâlâr, *Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 87; *Zindeğînâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 87; *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Vefâî, s. 83-84; *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr*, trc. Hüsâmî, s. 121-122; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*, trc. Konuk, s. 88-89; *H. Mevlânâ'dan Görüp İştiklerim*, trc. Konuk, s. 146; *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Yazıcı, s. 106-107; Eflâkî, *Menâkıbü'l-'Arifîn*, I, nşr. Yazıcı, s. 215-217; *Ariflerin Menâkıbeleri*, trc. Yazıcı, s. 210-211; Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, s. 5; Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 101; Fûrûzanfer, *Mevlâna Celâleddîn*, s. 345; Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddîn-Hayatı, Eserleri, Felsefesi*, s. 218; Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 49-67; Kayaoğlu, "Mevlânâ'nın Moğol Yöneticilerle Münasebetleri", s. 163; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 120; Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", s. 445; Kesik, "Mu'ineddîn Süleyman Pervâne", s. 93.

kaçıp harabelere [meyhane] sığınmış, bir yıkık köşede niteliksizin [Tanrı] yüzünün güzelliğine gömülmüştü. Nitekim bir gazelinde o halin niteliğinden şöyle bahsetmektedir:

Efendi, şarap satanın evinde ve meyhanede miracı, tecelli ve makamları kim görmüştür?

İstiğrak vaktinde halkın başvurması ve kalabalığı yüzünden kendi vaktinden alikonulmaması için meyhaneye gidip gelirdi. Nitekim buyurmuştur:

Aşk beni meyhane mahallesine çekti;

O aldatıcı dilber beni görüp mimledi.

Neticede hangi harabeye ayak bastıysa, emirler ve kendisine inananlar orada mescitler yapmışlardı.

Hulasa bütün emirler, büyükler [cuma günü] mescidin kapısına gitmişlerdi ve namazdan sonra vaaz meclisinde bulunmak için bekliyorlardı. Arkadaşlar topluluğu Hudâvendigâr Hazretlerini bulmadı. Ruh âlemine mensup olanların çelebisi Hüsameddin buyurdu ve arkadaşların her biri onu aramak üzere bir köşeye gittiler.

Bir şahıs araya araya onu bir harabatta [meyhanede] buldu; çabucak döndü ve Çelebi'ye bildirdi. Çelebi Hazretleri tam bir takva sahibi olmasına rağmen meyhaneye yönelmeye mecbur oldu. Meyhaneye yaklaştığında, "Gözümü bağlayın. Hudâvendigâr Hazretlerinin yanına ulaştığımda bildirin de gözümü onun yüzüne açayım" diye buyurdu. Hudâvendigâr Hazretlerini gördüğünde, "Hudâvendigârım beni meyhaneye mi çekti?" diye sordu. Bunun üzerine Hudâvendigâr da, "Haşa senden, haşa senden" dedi.

Ondan sonra Çelebi Hazretleri büyüklerin beklediğini ve onun vaaz etmeyi kabul etmiş olduğunu anlattı. Bunun üzerine hareket edip mescide geldiler. Namazın farz ve sünnetini yerine getirdikten sonra Hudâvendigâr Hazretleri minbere çıktı. Sahip olduğu hal sebebiyle hadsiz hesapsız arzular ve içten ateş saçan ahlak çekerek şu beyti okumaya başladı:

Yârla bir arada bulunduğumuz dün gece ne hoş geceydi. Müşteri yıldızı talihte, güneş kucaktaydı.

Bana verdiği her kadehte aklını topla dedi. Ey Müslümanlar! O hâlde aklın yeri mi olur?

Bu iki beyti söyler söylemez Hazretin nurunun ve amellerinin yansımasından bütün halk ağlamaya başladı, hep birden şerefliğin ve alçakgönüllüğün içinden feryatlar, fığanlar yükseldi ve o ağlamalar geç vakte kadar devam etti.

Candan çıkan söz, şüphesiz gönülde oturur.

*O topluluk ağlamayı bırakıp kendisine geldiğindeyse Hudâvendigâr Hazretleri minberden inip gitmişti. Tanrı ondan razı olsun.*⁴⁴ şeklinde naklederek sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan ve pervâne Mu'îneddîn'in sürekli olarak meşruiyet için Mevlânâ Celâleddîn'e başvurduklarını aktarmaktadır. Sipehsâlâr, ayrıca Mevlâ Mevlânâ Celâleddîn, çelebiler ve dervişlerin adab ve erkânının hatta keyfi uygulamalarının herşeyin üstünde olduğunu, o davranışların kesinlikle sorgulanmaması gerektiğini en olmayacak işlerinde bile bir hikmet olduğunu öğretmeye çalışmaktadır.

Mecdeddîn Ali b. Muhammed Hasan, esasen Erzincanlı olup pervâne Mu'îneddîn'in damadıdır. Sahip Ata Fahreddîn Ali'nin yerine vezirliğe getirildi ancak Moğollar/İlhânlılar tarafından bu görevden azledilerek atabeglik⁴⁵ görevine getirildi. Mevlâvîlik tarikatına bağlı olan atabeg Mecdeddîn, Mevlânâ Celâleddîn'e karşı olan sevgisi hasebiyle diğer müridler gibi çile çıkarmak istedi. İlk olarak atabeg Mecdeddîn'in bu isteğine sıcak bakmayan Mevlânâ Celâleddîn, atabeg Mecdeddîn'in ısrarı üzerine kabul etti. Fakat açlık çekmeye tahammül edemeyen atabeg Mecdeddîn ve arkadaşı nefislerine hâkim olamayarak çile görevini hakkıyla yerine getiremediler. Sipehsâlâr, pervâne Mu'îneddîn'in damadı atabeg Mecdeddîn'in arkadaşıyla birlikte çile çıkarmak istediğini; *“Arkadaşlar zümresinden olan Mevlânâ Mecdeddin Atabek daima çileye girmek istiyordu. Bir gün Hudâvendigâr Hazretlerine bu hususta ricada bulundu. Hudâvendigâr Hazretleri onun bu arzusunu kabul ettikten sonra arkadaşıyla birlikte medresede birbirine bitişik iki hücrede çileye soktu.*

Birkaç gün sonra açlık Mecdeddin'e tesir etti, takati kalmadı. Arkadaşına açlık sıkıntısını açtı. Söz birliği ettiler ve geceleyin hücreden dışarı çıkıp bir dostun evine gittiler, açlıklarını anlattılar. O aziz kişi de onlar için kaz ve piriç pilavı hazırladı. Yedikten sonra tekrar hücrelerine gelip kapıyı kapadılar. Sabah olduğunda âdet olduğu üzere Hudâvendigâr hücrenin kapısına geldi ve parmağını kapıya koyup kokladı. Sonra da, “Arkadaşlarımız, bu hücreden riyazet kokusu değil, kaz ve piriç kokusu geliyor” dedi.

⁴⁴ Sipehsâlâr, *Ahyâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlâvî*, nşr. Nefîsî, s. 95-97; *Zindeğînâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlâvî*, nşr. Nefîsî, s. 95-97; *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Vefâyî, s. 81-82; *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr*, trc. Hüsâmî, s. 128-132; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*, trc. Konuk, s. 93-95; Hz. Mevlânâ'dan Görüp İştiklerim, trc. Konuk, s. 153-155; *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Yazıcı, s. 114-116; Mevlânâ, *Mesnevî*, s. 27; Lewis, *Mevlânâ Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı*, s. 339; Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, s. 5; Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 101; Fûrûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 345; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin-Hayati, Eserleri, Felsefesi-*, s. 218; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 27; Paydaş, “Mevlânâ Celâleddin'in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri”, s. 29; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 96; Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, s. 445; Kesik, “Muineddin Süleyman Pervâne”, s. 93.

⁴⁵ Selçuklu devletlerinde sultanın erkek çocukları olan meliklerin sultan olma ihtimalleri nedeniyle yetiştirilmeleri ve almaları gereken eğitimlerinden sorumlu olan görevli ve kurum. Mehmed Fuad Köprülü, “Ata”, *İA*, I, Eskişehir 1997, s. 711-718; Coşkun Alptekin, “Ata”, *DİA*, 4, İstanbul 1991, s. 32-33; Coşkun Alptekin, “Atabeg”, *DİA*, 4, İstanbul 1991, s. 38-40; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s. 102-103.

Her ikisi de kalkıp Hudâvendigâr'ın mübarek ayaklarına kapandılar ve mağfîret dileyip, "Böyle bir rahmet denizi varken kendimizi halvet köşesinde harap etmek mutsuzluk olacaktır" dediler."⁴⁶ şeklinde dile getirir. Bu menkıbeden anlaşılacağı üzere Moğol/İlhânlı tahakkümü altındaki Selçuklu Türkiye'sinde devlet adamlarının daha üst düzey görevlere gelmek için Mevlânâ Dergâhına ihanda bulunmaları kâfi gelmemekteydi. Devlet adamları ayrıca Mevlvî adab ve erkânı hakkında bilgi sahibi olmak ve semâ' ve çile gibi Mevlvî dervişlerinin uyguladıkları bazı geleneklere uygun davranmak zorunda kalmaktaydılar. Bu cümleden olarak pervâne Mu'îneddîn'in damadı atabeg Mecdeddîn Ali'de vezirliği Moğollar/İlhânlılar tarafından elinden alınca Mevlânâ Celâleddîn'in Moğollar/İlhânlılar indinde kendine hamî olması ve Mevlvîliğe tam bir itaat içinde olduğunu ispat etmek için çileye girmiş fakat çilede geçen günler içinde açlığa tahammül edemediği için dışarı çıkıp çileyi bozmuştur. Mevlânâ Celâleddîn'in bu durumu da menkıbevi bir tarzda bilmesi onun devlet adamlarını takip ettirdiğini ve gizli olarak hareket ettiklerini zannettikleri durumlardan yani Mevlvîlere muhalif devlet adamları ile bir işbirliği içine girdiklerinden haberdar olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu sayede üst düzey görevlere sadece Mevlvîliğe tam manasıyla tâbi olan devlet adamlarının atanabileceği, Mevlvîlikten nemalanmak isteyenlerin emellerine ulaşamayacakları ve takkiye yapmanın imkânsız olduğu ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Türkiye Selçuklu Devletinin resmî tarihçisi olan İbn Bîbî, eseri *el-Evâmirü'l-Alâ'îye fi'l-Umûri'l-'Alâ'îyye (Selçuk Name)*'de velinimetini bahsettiği Sâhib Şemseddîn İsfehânî (صاحب شمس الدين اصفهانی)'nin Hz. Muhammed'in sünnet-i seniyyesine ittiba ettiğini, gecenin önemli bir kısmını Kur'ân-ı Kerîm okumakla geçirdiğini, sabah namazını cemaatle kıldıktan sonra öğleden sonra devlet işleri ile işgal ettiğini ve akşam namazından sonra ise ilimle uğraştığını sitayişle bahsetmektedir. Şemseddîn İsfehânî, Mevlânâ Celâleddîn'in şeyhi Seyyid Burhâneddîn Muhakkık-ı Tirmizî (سيد برهان الدين محقق ترمذی)'nin talebesi ve müridi idi. Şemseddîn İsfehânî'nin Seyyid Burhâneddîn'e Kayseri'de kaldığı dönemlerde ne kadar yardımcı olduğu *Menâkıbu'l-Ârifin*'de oldukça mufassal bir biçimde anlatılmaktadır. Sâhib İsfehânî bir gün mürşidi Seyyid Burhâneddîn'in elbiselerini yıkatmak için ondan müsaade istedi. Ancak Seyyid Burhâneddîn bundan oldukça incindi. Sipehsâlâr, Kayseri veziri Sâhib İsfehânî ile Burhâneddîn Muhakkık-ı

⁴⁶ Sipehsâlâr, *Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlvî*, nşr. Nefîsî, s. 100-101; *Zindeginâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlvî*, nşr. Nefîsî, s. 100-101; *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Vefâyî, s. 85-86; *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr*, trc. Hüsâmî, s. 137; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*, trc. Konuk, s. 98-99; *Hız. Mevlânâ'dan Görüp İştittiklerim*, trc. Konuk, s. 162-163; *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Yazıcı, s. 120; *Mevlânâ, Mesnevî*, s. 27; *Mevlânâ, Fihî Mâ-Fih*, s. 16-17; Lewis, *Mevlânâ Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı*, s. 339; Tanerî, *Mevlânâ Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 512; Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlvîlik*, s. 97-102; Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 81; Paydaş, "Mevlânâ Celâleddîn'in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri", s. 32; Konukseven, *Hız. Mevlânâ, Ahi Evran ve Şeyh Sadreddin-i Konevi'nin Konya Halkının Eğitimindeki Rolü*, s. 31; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 130; Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", s. 445.

Tirmizî arasında vuku bulan hadiseyi “Rûm [Anadolu] vezirleri ve fazıl kişileri zümresinden ve Burhaneddin'in müritlerinden olan Sâhib İsfehânî'den nakledilir:

Sâhib İsfehânî bir gün Burhaneddin Hazretlerine “çamaşırlarını yıkatayım” diye ricada bulunur. Burhaneddin asla müsaade etmez ve “Eğer tekrar kirlenirse ne yaparım” der. Sâhib İsfehânî ise “Tekrar yıkarlar” der. Bu birkaç defa tekrar edilir. Sonunda Burhaneddin incinir ve “Ey manasız adam! Biz elbise yıkamak için mi dünyaya gelmişiz?” der. O ömrünü bu şekilde çamaşır yıkatmadan geçirdi.”⁴⁷ şeklinde naklederek devlet adamlarının umumiyetle Mevlânâ Celâleddin ve onun dostları olan mustasavvıfları anlama ve kavramada yetersiz oldukları dolayısıyla mutasavvıfların garip gibi görülen hallerinin asla sorgulanmaması gerektiği üzerinde durmak istemektedir.

Bahâeddin Veled'in göç yolculuğu sırasında Bağdâd'da Şeyhü'l-İslâm Şehâbeddin Ömer es-Sühreverdî (شيخ الاسلام شهاب الدين عمر السهروردي), onu karşılamış ve misafir etmişti. Şehâbeddin Sühreverdî, halifeden aldığı menşuru Türkiye Selçuklu Sultanı Alâeddin I. Keykubâd'a götürdü. Bu yolculuğunda Malatya'da Necmeddin-i Dâye Râzî, Konya'da ise Bahâeddin Veled ile görüşme fırsatı buldu. Ahmed Eflâkî'nin verdiği bilgilere göre Bahâeddin Veled ile birlikte sultan Alâeddin I. Keykubâd'ın rüyasını yorumladılar. Şehâbeddin Sühreverdî, bir müddet sonra fikirleri yüzünden rahatsız edildiği için Eyyûbîlerin hâkim olduğu Haleb'e gitti. Son zamanlarında gözlerini kaybeti ve kötürüm olmasına rağmen Cuma vaazlarına çıkmaya devam etti ve 632/1234'de vefat etti. Sipehsâlâr, Şehâbeddin Sühreverdî, Kayseri'ye gelerek Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî ile görüştüğünü ancak hiç sohbet etmeden susarak anlaştıklarını ve Sühreverdî'nin ağladığını rivayet eder. Sipehsâlâr, Şehâbeddin Sühreverdî'nin Burhaneddin

⁴⁷ Sipehsâlâr, *Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddin-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 120; *Zindeğînâme-i Mevlânâ Celâleddin-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 120; *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Vefâyî, s. 102; *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr*, trc. Hüsâmî, s. 161; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddin Rûmî*, trc. Konuk, s. 115; Hz. Mevlânâ'dan Görüp İştiklaklarım, trc. Konuk, s. 194; *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Yazıcı, s. 142; Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî, *Maârif*, trc. Abdülbâki Gölpınarlı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2014, s. 10-11; Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye: Mevlevîlerin Tarihi*, s. 152; Can, *Mevlânâ Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri*, s. 45 (Yazar, eserinde Seyyid Burhaneddin'in Kayseri'ye geldiği zaman Şemseddin İsfehânî tarafından hararetle karşılandığını yazar.); H. Ahmet Sevgi, *Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî (Mevlânâ'nın Hocası) (1166-1240?)*, Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Kayseri 1995, s. 32; Mehmet Suat Bal, “Türkiye Selçuklu Devletine Hükümdarlık Yapan Vezir; Şemseddin İsfahânî”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 19, Bahar 2006, s. 290-291; Ahmet Kartal, “Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Dil ve Edebiyat”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1, İstanbul 2008, s. 125 (Yazar, Şemseddin İsfahânî'nin o dönemde Seyyid Burhaneddin'in mürit ve dostlarından olduğunu bildirmektedir.); Türk, “Mevlânâ'nın İlmî-Manevî Şahsiyetinin Oluşumunda Şems'ten Önceki Dönemin Rolü”, s. 522 (Yazar, Seyyid Burhaneddin'in Kayseri şehri valisi Şemseddin İsfahânî tarafından büyük iltifata mazhar olduğunu ifade eder.); Ethem Cebecioğlu, “Seyyid Burhâneddin'in Bazı Kur'ân Âyetlerine Getirdiği İshârî Yorumlar-1”, 2, *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi Tasavvuf*, Ankara 1999, s. 12; Betül Sinan Nizam, “Kemâl Ahmed Dede'nin Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlânâ Adlı Eserinde Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî ve Menkıbeleri”, *Fatih Sultan Mehmet İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 6, Güz, 2013, s. 182; Dilber İlimli Usul, *Selçuklular Zamanında Kayseri'de İlmî ve Kültürel Faaliyetler*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007, s. 94-95; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 104-107; Öngören, “Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî”, s. 442; Semih Ceyhan, “Seyyid Burhâneddin”, *DİA*, 37, İstanbul 2009, s. 56.

Muhakkık-ı Tirmizî'yi görmek isteğini Sâhib Şemseddîn İsfehânî'nin ona ilettiğini “*Nakledilir ki: Şeyhülislam Şihâbeddin Ömer Suhreverdi (Tanrı ruhunu kutlasın) halifelik merkezinden [Bağdat] Rûm'a [Anadolu] geldiğinde Burhaneddin'in hizmetine de erişmek istiyordu.*

Sâhib İsfehânî, Burhaneddin'in huzuruna gitti ve ona, “Ulu şeyhlerden büyük bir kişi gelmiştir, sizin huzurunuzda bulunmak şerefine kavuşmak için müsaade istiyor” dedi. İzin alındıktan sonra Şeyh Şihâbeddin Ömer Suhreverdi, Burhaneddin'in huzuruna girdi. Toprağın üzerinde oturmuş bir halde konuşmaksızın hal diliyle birbirlerine sırlar söylüyorlardı. Şeyh Şihâbeddin çok içtenlik gösterdi ve gözyaşı dökerek dışarı çıktı.

Bir topluluk ona “Niçin konuşmadınız” diye sordu.

“Aramızda birçok söz geçti ve birçok güçlükler çözüldü” dedi Şeyh.

“Onu nasıl gördün” diye sordular.

“O üzeri örtülü ilahi bilgiler ve gerçekler denizidir” dedi Şeyh.”⁴⁸ şeklinde belirterek Mevlevîlere ve onların dostu olan mutasavvıflara sadece sultanların, meliklerin ve devlet adamlarının değil devrin önde gelen ilim ehlinin dahi arz-ı hürmet gösterdiklerini izah ederek Mevlevîlerin ve Mevlevîlere yakın olan mutasavvıfların ilmî ve fikrî yeterliliklerini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Eyyübîler zamanında Bilâdü's-Şâm (Suriye) sahası tarihçilerinden biri olan İbnü'l-Adîm Ebû'l-Kâsım Kemâleddîn Ömer b. Ahmed b. Hibetillâh b. Muhammed el-Ukaylî el-Halebî, 588/1192 yılında Haleb'te dünyaya geldi. Eyyübî ilmî çevresinde yetişti. Şâdbaht (شادبخت) ve Hallâviyye (حلاويه) medreselerinin müderrisliğine tayin edildi ve bazı camilerde vaaz verdi. Daha sonra Haleb kadılığı ve vezirlik görevlerini ifa etti. Hallâviyye medresesinde müderrislik görevini yürütürken Mevlânâ Celâleddîn, şeyhi Seyyid Burhaneddîn Muhakkık-ı Tirmizî'nin isteği üzerine zâhir ilimlerde ilerlemesi için ilk olarak Şam'a ardından Haleb'e geldi. Haleb'de Hallâviyye medresesinde İbnü'l-Adîm'in dikkatini çekti

⁴⁸ Sipehsâlâr, *Ahyâ-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 120-121; *Zindeginâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 120-121; *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Vefâyî, s. 102-103; *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr*, trc. Hüsâmî, s. 162; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*, trc. Konuk, s. 115; *H. Mevlânâ'dan Görüp İştiklirim*, trc. Konuk, s. 195; *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Yazıcı, s. 143; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmiatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye: Mevlevîlerin Tarihi*, s. 155; Câmî, *Nefahâtü'l-Üns*, s. 604-605; Seyyid Burhâneddîn, *Maârif*, s. 10; Lewis, *Mevlânâ Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı*, s. 147; Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 214; Fûrûzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 154; Sevgi, *Seyyid Burhaneddîn Muhakkık-ı Tirmizî (Mevlânâ'nın Hocası) (1166-1240?)*, s. 31; H. Ahmet Sevgi, “Mevlânâ'nın Dilinden Seyyid Burhan Al-Din Muhakkık-ı Tirmizî (Seyyid-i Sırdân)”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, Kayseri, 1985, s. 333; Ali Kozan, “Yazılı ve Sözlü Kaynaklara Göre Türkiye Selçukluları Devrinde Kayseri'de Şeyh ve Dervişler”, *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37/1, 2013, s. 142; İsmail Yakıt, “Batı Düşüncesi ve Mevlânâ'da Kadın”, *III. Uluslararası Mevlânâ Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 139; Usul, *Selçuklular Zamanında Kayseri'de İlmî ve Kültürel Faaliyetler*, s. 63; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 104-107; Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, s. 442; Ceyhan, “Seyyid Burhâneddîn”, s. 56; Reşat Öngören, “Sühreverdiyye”, *DİA*, 38, İstanbul 2010, s. 44; Hasan Kâmil Yılmaz, “Sühreverdi, Şehâbeddin”, *DİA*, 38, İstanbul 2010, s. 40-42.

ve bu da onun diğer talebelerinin kıskançlığına yol açtı. Mevlânâ Celâleddîn hakkında İbnü'l-Adîm'e casusluk yapan talebeler onun her gece dışarı çıktığını bildirdiler. Bu durum ise İbnü'l-Adîm'in bir gece onu takip etmesine ve kaybolmasına neden oldu. Sipehsâlâr, Mevlânâ Celâleddîn'in İbnü'l-Adîm ile olan anısını; *“Hudâvendigâr Hazretleri Halep'teki Halâviye Medresesinde bulunurken öğrenimini, dünyanın en büyük âlimlerinden olan, fıkıh, tefsir ve usul ilimlerinde eşi benzeri bulunmayan Kemaleddin bin Adîm'in yanında yapıyordu. Müderris [Kemaleddin bin Adîm] Mevlânâ'nın mübarek alnında sağlam ve doğru yolda yürüme, doğru yola gitme izleri gördüğü için ona çok değer verip ikramda bulunuyor, şefkat ve sevgi besliyor, diğer arkadaşlarından üstün tutuyor, hepsi birlikte ders öğrenirlerken yüzünü ona çeviriyordu.*

Bu yüzden de öğrencilerin ve ders ortaklarının kıskançlıkları harekete geçiyordu ve, “Acayip bir yabancıya bu kadar şefkat gösteriyor, bize hiç iltifat etmiyorsun” diyerek her zaman müderrisin yanında Mevlânâ hakkında kıskançlık dillerini uzatıp terbiyesizlik ediyorlardı.

Kemaleddin bin Adîm özür dilemek için, “Kabiliyetli ve anlattığım meseleleri anladığını, hareketlerinin ve durmalarının şeriat yoluna uygun olduğunu gördüğüm, daima ibadet ve riyazetle meşgul olduğunu hissettiğim o aziz kişiye nasıl şefkat göstermeyeyim?” diyordu.

Nihayet bir defasında bir topluluk Kemaleddin'in yanına gelip, “kendisinde ilim ve takva bulunduğu söylenen kimsenin her gece medresenin kilidini açıp dışarı çıktığını ve sabaha kadar istediği yeri dolaştığını, sabahleyin tekrar medreseye geldiğini görüyoruz” dediler.

Müderrise bu sözler çok imkânsız göründü. Zira Mevlânâ hakkındaki inancı son derecedeydi. Kendi kendine, “Bu gece bir yerde gizlice oturayım da bu durumu araştırayım” diye düşündü ve bu kararı üzerine bir hücrede oturdu. Gece olup da herkesin kendi hücrelerine çekilip kapıcıların da kapıları kapatmasından sonra, sabah yaklaşırken Hudâvendigâr Hazretleri kendi hücrelerinden çıkıp medresenin kapısına geldi, parmağını kilidin üzerine koydu ve kapı Tanrı'nın kudretiyle açıldı, sonra da dışarı çıkıp gitti. Müderris bütün bunları görüyor ve arkasından gidiyordu.

Nihayet Antakya kapısına ulaştılar. Kapı açıldı ve dışarı çıktılar. Müderris arkadan gidiyordu. Az zaman sonra uzaktan nurla dolu bir kubbe göründü; öyle bir kubbe ki, anlatılamaz. O yörede ona benzer bir yapıyı daha önce hiç görmemişti. Hudâvendigâr Hazretleri bu yapıya girdi. Orada bulunan ruhanilerden bir topluluk onu selamladı ve bir müddet başı öne eğik oturdu; ondan sonra da sübhanallah, sübhanallah, la ilahe illallahla meşgul oldular. Sabah vakti olduğunda ayakta durup farz namazını kıldılar.

O topluluğun niyet esnasındaki “Tanrı uludur”larından Kemaleddin'in aklı başından gitti. Kuşluk vakti aklı başına geldiğinde kendini bir sahrada buldu, o

kubbeden ve sâkinlerinden bir iz görünmüyordu. Şaşkınlıktan gözlerini ovdu, sonra da şaşkın bir gönül ve ağlayan bir gözle kalkıp düşe kalka şehre yöneldi.

Öğrenciler zümresi sabah olup da müderrisi hüccesinde görmeyince onu aramak üzere her tarafa dağıldılar ve hiçbir yerde bir iz bulamadılar. Hudâvendigârımız ise müderrisin güçsüz olduğunu, önünde uzun bir mesafenin bulunduğunu ve yaya olarak gelemeyeceğini bildiği için, kendisi gibi Rûmî [Anadolulu] olan ve Hudâvendigâr'a da büyük inancı bulunan rikâbdâr (رکابدار)⁴⁹ çağırıp, “Falan surun falan kapısından çık, İbrahim (selam üzerine olsun) yolundan git ve onu ara” diye buyurdu.

Rikâbdâr katıra binip o tarafa gitti. Öğle vakti Kemaleddin'e ulaştığında onu yaya yürümekten yorulmuş buldu. Katırdan inip onu bindirdi. “Sana bu tarafa doğru kim yol gösterdi? Bu tarafta olduğumu neyle çıkardın?” diye sordu Müderris. “Falan aziz bana bildirdi” dedi rikâbdâr. Müderris bu hale şaştı, fakat hiçbir şey söylemedi.

Medreseye geldiklerinde Hudâvendigâr ilerleyip bunu açıklamamasını kendisinden rica etti ve müderris de kabul etti. Öğrenciler müderrise ne kadar sordularsa da bir bahane ileri sürüp olanları söylemedi. Bu hadiseden sonra müderris, Hudâvendigâr'ın huzurunda iki dizi üzerine çöküp edeple oturdu.

Hudâvendigâr da bu sırrın açıklanacağını sezdiği için az bir süre sonra kendi hizmetçi topluluğuyla birlikte Şam'a hareket etti.⁵⁰ şeklinde kaydeder. Mevlânâ Celâleddîn'in eğitimi ile ilgili olan bu menkıbeden anlaşılacağı üzere onun Haleb'deki eğitiminde yalnız olmadığı ve kendisine hizmet eden bir ekiple beraber gittiği anlaşılmaktadır. O, tarihçi Kemâleddîn İbnü'l-Adîm'den ders aldığı zamanda diğer öğrenciler arasında hocasının ona diğer öğrencilerden daha fazla itibar göstermesi ve öğrenciler arasında temayüz etmesi sonucunda öğrencilerin onu kıskanması meselesi, Türkmenlerin ve Mevlevî olmayan din ve ilim damlarının Mevlânâ Celâleddîn'e yönelttikleri tenkidlere cevap vermek için rivayet edilmektedir. Sipehsâlâr, bu menkıbede rivayet ettiği bilgiyi Anadolu'da

⁴⁹ Üzengi tutan, hükümdarlara ata binerken yardımcı olan görevli. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, s. 44; Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, s. 1007; Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s. 893; Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 1413

⁵⁰ Sipehsâlâr, *Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 79-81; *Zindeginâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 79-81; *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Vefâyi, s. 68-69; *Tercime-i Risâle-i Sipehsâlâr*, trc. Hüsâmî, s. 107-110; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*, trc. Konuk, s. 79-81; *Hz. Mevlânâ dan Görüp İştittiklerim*, trc. Konuk, s. 121-123; *Mevlânâ ve Etrafindakiler*, trc. Yazıcı, s. 98-100; Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifin*, I, nşr. Yazıcı, s. 21-22; *Ariflerin Menkabeleri*, trc. Yazıcı, s. 119-121; Mevlânâ, *Mesnevî*, s. 25; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü'l-Tevârîhi'l-Mevlevîyye: Mevlevîlerin Tarihi*, s. 156; M. Şemseddin Günaltay, *İslam Tarihinin Kaynakları -Tarih ve Müverrihler-*, Endülüs Yayınları, İstanbul 1991, s. 164-165; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s. 146-147; Fűrüzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 143-148; Can, *Mevlâna Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri*, s. 44; Karaismailoğlu, *Mevlânâ ve Kültürümüz*, s. 19-20; Kemal Taşçı, *Selçuklular Zamanında Van Gölü Havzası (1018-1243)*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2013, s. 5; Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, s. 442; Carl Brockelmann, “Kemâleddin”, *İA*, VI, Eskişehir 1997, s. 569-570; Ali Sevim, “İbnü'l-Adîm”, *DİA*, 20, İstanbul 1999, s. 478-479; Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, s. 442.

Moğolların/İlhânlıların Mevlânâ Celâleddîn'i diğer ilim ve din adamları duruken Şeyhu'ş-Şuyûh-i Rûm (Anadolu Şeyhler Şeyhliği) makamına getirilmesini diğer din adamların onu medresedeki öğrencilerin kıskanmaları, Kemâleddîn İbnü'l-Adîm'in diğer talebelerinin Mevlânâ Celâleddîn'i kıskanmasını ise Anadolu'daki diğer din adamlarının onu kıskandıklarını ve bu yüzden tenkid edildiğini ispat etmek için aktarmaktadır. Ayrıca onun Anadolu'da hocaları duruken en üst dinî makamı işgal etmesini ise hocasının ona hürmet ederek diz kırıp ders anlatması ve onun manevî makamının herkesten daha yüksek olduğunu izah etmek için kaydetmektedir. Ayrıca bu menkıbeden anlatılan rivayetten anlaşılacağı üzere Mevlânâ Celâleddîn'in işlerinin akıl ve mantık yoluyla fahmedilemeyeceği ve sorgulanmaması gerektiğini hatta hocalarının dahi onu sorgulamadığını ispat etmeye çalışmaktadır. Sipehsâlâr, Mevlânâ Celâleddîn'in eğitim hayatındaki önemli bir hadiseyi yani Haleb'deki eğitimini neden yarım bıraktığı meselesinin de böylece menkıbevi bir tarzda üzerini kapatmaktadır.

Tabîb Ekmeleddîn Müeyyed en-Nahçivânî, devrin filozof ve doktorlarından bazıları sayesinde Mevlânâ Celâleddîn ile tanışmıştır. *Fîhi Mâ Fih*'te belirtildiği gibi, Mevlânâ Celâleddîn sevgisi onda öyle farklı bir boyuta gelmiştir ki sadece Mevlânâ Celâleddîn'in yüzünü görmek istediğini ve ahiret hiç aklına gelmediğini belirtiyor. Sipehsâlâr, tabîb Ekmeleddîn'in, o kadar büyük Mevlânâ Celâleddîn aşığı olduğunu ve onun son günlerinde bile tedavisiyle meşgul olduğunu belirtir. Bu sevginin karşılıklı olduğu da Mevlânâ Celâleddîn'in tabîb Ekmeleddîn'e yazdığı mektuplardan anlaşılmaktadır. Mektuplarda Mevlânâ Celâleddîn, Türkiye Selçuklu Devletinde saray hekimlerinden birisi olan tabîb Ekmeleddîn'e “*mârifet denizinin incileri*”, “*yüzüp gezen hakîmler pâdişâhı*”, “*hekimler övüncü*”, “*üstünlük Câlînûs (جالينوس) 'u*”⁵¹ ve “*tedbir Eflâtûn (أفلاطون) 'u*”⁵² gibi hitaplarda bulunmaktadır. Sipehsâlâr, sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın tabîb Ekmeleddîn'den panzehir istediğini “*Yine Ekmeleddin Tabib anlatmıştır ki: Bir seferinde talihli sultan Rükneddin [Kılıç Arslan] “Tiryâk-ı fârûkî (ترياق فاروقى) [panzehir]*”⁵³ hazırlamak gerekir” buyurmuştu. Onun bu buyruğu üzerine bu ilacın bütün unsurları ve gerekli şeyleri türlü yerlerden sağlandı. İlacın hazırlandığı gün evin tüm kapılarını, giriş ve çıkış yerlerini kapatıp bir köşede macun yapmakla uğraşmıştım. İlacın hazırlanması bittiğinde evin bir köşesinden Hudâvendigâr Hazretleri görüldü. Huzuruna gittim ve elini öptükten sonra belki tadar da şereflendirir ümidiyle panzehiri küçük bir çömlek kapla önüne koydum. Hiç iltifat etmedi ve “*Ey Ekmeleddin efendi! İçimizi öyle bir ejderha sokmuştur ki, okyanus*

⁵¹ M.S. 131-210 yılları arasında yaşayan ve Meşhûr Hipokrat gibi eski Yunan bilgini ve hekimi galen. Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s. 123; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 229.

⁵² M.Ö. 429-347 yılları arasında yaşayan ve muallim-i evvel şeklinde tavsif edilen Aristoteles'in hocası, Sokrates'in talebesi olan Yunan filozofu Platon. Şemseddîn Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, s. 294; Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s. 205; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 384.

⁵³ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, s. 509; Şemseddîn Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, s. 1249; Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s. 1110; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 1726.

ki, okyanus panzehir olsa ona ilaç olmaz” deyip hemen kayboldu.”⁵⁴ şeklinde anlatır. Sipehsâlâr bu menkıbede sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan’ın hasta olduğu için ya da başka bir sebepten dolayı tabîb Ekmeleddîn’den ilaç talep etmesi meselesinin gizli olması ve herkesten saklandığı gibi kimsenin haberi olmamasına rağmen Mevlânâ Celâleddîn’in bundan casusları aracılığıyla haberdar olduğunu ve Mevlânâ Celâleddîn’den habersiz hiçbirşey yapılamayacağını ve sultanın dahi ondan habersiz hiç birşey yapamayacağını Türkiye Selçuklu Devletine tamamen hâkim olduğunu izah etmek için nakletmektedir.

Kaynakların verdiği bilgilere göre, Mevlevîler hindbârî (هندباری) isimli kumaştan ferecî/ferace (فرجی)⁵⁵ tesmiye ettikleri bir hırka giymekteydiler. Başlarına da bal renginde yünden yapılmış külah geçirmekteydiler. Bunlar sadece mevlevîlere mahsus kıyafetler olmayıp zamanın kıyafetleriydi. Mevlânâ Celâleddîn ise gömleğinin önünü açık giyer, dilencilikte bulunan fakirlere çıkarıp vererek izzet ve ikram hassasiyetini ortaya koyardı. O, Mevlevî çizmeleri giymekte ve

⁵⁴ Sipehsâlâr, *Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 82; *Zindeğîname-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 82; *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Vefâyî, s. 70-71; *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr*, trc. Hüsâmî, s. 110-111; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*, trc. Konuk, s. 81-82; *Hz. Mevlânâ’dan Görüp İştiktiklerim*, trc. Konuk, s. 125; *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Yazıcı, s. 101; Eflâkî, *Menâkıbü’l-‘Arîfin*, I, nşr. Yazıcı, s. 336-337; *Ariflerin Menkabeleri*, trc. Yazıcı, s. 291; Mevlânâ, *Mektûbât-ı Mevlânâ Celâleddîn*, nşr. Ahmed Remzî, s. 20; *Resâilu Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî*, trc. el-‘Âkûb, s. 137-138; *Mektuplar*, trc. Gölpmarlı, s. 26-27 (Bu mektuptan da görüldüğü üzere Ekmeleddîn ile Mevlânâ Celâleddîn’in karşılıklı mektuplaşp ve birbirlerine selam gönderdikleri anlaşılmaktadır), *Mektûbât-ı Mevlânâ Celâleddîn*, nşr. Ahmed Remzî, s. 96-97; *Resâilu Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî*, trc. el-‘Âkûb, s. 287-289; *Mektuplar*, trc. Gölpmarlı, s. 137 (Mektupta kendisi için “hünerler ıssı (sahibi, meliki)”, “güzel inançlı”, “özü doğru oğlumuz” tabirlerini kullanılmaktadır), *Mektûbât-ı Mevlânâ Celâleddîn*, nşr. Ahmed Remzî, s. 128-128; *Resâilu Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî*, trc. el-‘Âkûb, s. 348-350; *Mektuplar*, trc. Gölpmarlı, s. 183-184 (Mevlânâ mektuplarında Tabîb Ekmeleddîn’e “mârifet denizinin incileri”, “yüzüp gezen hakimler pâdişâhi”, “hekimler övüncü”, “üstünlük Câlînûs’u”, “tedbir Eflâtûn’u” gibi hitaplarda bulunur.); Mevlânâ, *Fihî Mâ-Fih*, s. 180-181 (Tabîb Ekmeleddîn’in Mevlânâ Celâleddîn’in büyük bir aşığı olduğu *Fihî Mâ-Fih*’te “Mevlânâ’ya âşığım; yalnız onun yüzünü görmek istiyorum; ahiret hiç aklıma gelmiyor zâtı. Bu düşünceler, bu kuruntular olmaksızın yalnız Mevlânâ ile uzlaşmışım, onun cemâliyle huzura kavuşuyorum; onu görünce, yahut hayâlini düşününce tatlar buluyorum.” şeklinde bahseder.); Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, s. 151; Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 222; Turan, *Selçuklular Târîhi*, s. 389 (Yazar, Ekmeleddîn’den ileri gelen Mevlânâ hayranı olarak bahsetmektedir.); Ahmet Süheyl Ünver, *Selçuk Tababeti*, *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara 2014, s. 91-92 (“Selçuklu sarayının ve Konyanın namdar hekimidir. Milâdî on üçüncü asrın ikinci nüsfinda yaşamış ve melikülettıbbâ unvanını almıştır. Kendisi Nahcuvanlıdır. Bahaeddin Veled’in kendisine bir mektubunda methiyesi mevcuttur. Mevlânâ’nın ona yazdığı mektuplar mevcuttur.”); Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 103 (Yazar, tabîb Ekmeleddîn’in Mevlânâ Celâleddîn’in muhibi olduğunu “Selçukluların iki büyük ve meşhur doktoru Mevlânâ Gazanferî ile tabîb Ekmeleddîn, Mevlânâ’nın muhiblerindendi. Son hastalığında da onu tedavi ile meşgul olmuş ve başından ayrılmamışlardı.” şeklinde bahseder); Taneri, *Mevlânâ Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 515,532; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 34; Paydaş, “Mevlânâ Celâleddîn’in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri”, s. 33; Değirmençay, “Sultan Veled’in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methî”, s. 36-42; Şehabeddin Uzluç, “Mevlânâ’nın Tabibleri: Ekmeleddîn Müeyyet - Beyhekim ve Gazanfer” Selçuk Üniversitesi, *I. Milletlerarası Mevlânâ Kongresi*, (Konya, 3-5 Mayıs 1987), Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1988, s. 211-213; Erhan Yoska, *Türkiye Selçuklularında XII. Yüzyıldaki Tıbbî Gelişmeler*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2005, s. 155; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 174-176; Cevat İzgi, “Ekmeleddin en-Nahcuvânî”, *DİA*, 10, İstanbul 1994, s. 548-549.

⁵⁵ Umumiyetle yaşlı Mevlevî dervişlerinin giydikleri önü açık gâşiyeye benzeri hırka. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s. 606; Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, s. 343; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 452.

sarığını da şekerâviz (شکر آویز)⁵⁶ biçiminde sarmakta idi. Fakat XVI. yüzyıldan itibaren Mevlevî giyim kuşamında bazı değişiklikler meydana geldi. Bunların bazıları şu şekilde adlandırılmaktadır: Sikke/sikke-i şerîf (سککه شریف)⁵⁷, 'arakıyye (عرقیه)⁵⁸, destâr/destâr-ı şerîf (دستار)⁵⁹, istivâ (استواء)⁶⁰, tennûre (تنوره)⁶¹, elifî nemed/elfe-nemed/elf-i lâmend (الفي نمد)⁶², destegül (دسته گل)⁶³, hırka (خرقه)⁶⁴, şalvar

⁵⁶ Hoş, güzel, zarif. Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s. 987; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 1568.

⁵⁷ Mevlevî dervişlerinin giydiği deve tüyü renginde silindir şeklinde uzunca bir keçe külâh. İstânbülî, Yahyâ Âgâh b. Sâlih, *Mecmu'âtü'z-Zarâ'if Sandûkatü'l-Ma'ârif: Osmanlılarda Tarikat Kıyafetleri ve Sembolleri*, nşr. Mehmed Serdar Tayşî, Hassa Mimarlık, İstanbul 2014, s. 97-105; İstâmbolî, Yahyâ Âgâh b. Sâlih, *Tarikat Kıyafetleri*, nşr. Mehmed Serdar Tayşî – Mustafa Aşkar, Sufî Kitap, İstanbul 2006, s. 34-40; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, s. 214-221; Gölpinarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 52; Reşad Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Doğan Kitap, İstanbul 2015, s. 94, 209; Mütercim Âsım, *Tibyân-ı Nâfi' der Terceme-i Burhân-ı Katı*, s. 680; Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s. 952; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 1511; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 319.

⁵⁸ Umumiyetle fukara ve kalender Mevlevî dervişlerinin giydiği tiftikten yapılan Arapça ter emici manasını ihtiva eden derince bir külâh. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s. 64; Gölpinarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 16; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, s. 20; Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, s. 62; Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s. 35; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 94; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 42.

⁵⁹ Sarılma şekli meşguliyet, meslek, mevki ve memuriyete delalet etiği için içtimaî hayatta bir alamet-i fârika olan ve umumiyetle Mevlevî dervişlerinin kavuk, fes ve külâhın etrafına sardıkları sarık, imâme, tülbent. İstânbülî, *Mecmu'âtü'z-Zarâ'if Sandûkatü'l-Ma'ârif*, s. 87-91; İstâmbolî, *Tarikat Kıyafetleri*, s. 25-27; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s. 431-432; Gölpinarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 25; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, s. 93-94, 209; Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, s. 252; Mütercim Âsım, *Tibyân-ı Nâfi' der Terceme-i Burhân-ı Katı*, s. 171; Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s. 178; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 337; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 104.

⁶⁰ Mevlevî dervişlerinin başlıklarının ortasına dikilen ve bir ucu sırtın ortasına doğru sarkan iki parmak eninde yeşil deri, çuha. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, s. 102; Gölpinarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 32-35; Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s. 464; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 784; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 195.

⁶¹ Mevlevî dervişlerinin ney ve kudüm sesi eşliğinde ayın yaparken muayyen bir usul ile dönmeleri anlamına gelen semâ' esasında giydikleri kolsuz, yakası yırtmaçlı, bel kısmı kırmalı ve geniş etekli olması nedeniyle semâ' esasında bacakların görülmemesi için uzun olan bir tür entârî, eteklik. İstânbülî, *Mecmu'âtü'z-Zarâ'if Sandûkatü'l-Ma'ârif*, s. 202-2-3; İstâmbolî, *Tarikat Kıyafetleri*, s. 112-114; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, s. 456-457; Gölpinarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 53-54; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, s. 228-229; Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, s. 1222; Mütercim Âsım, *Tibyân-ı Nâfi' der Terceme-i Burhân-ı Katı*, s. 764; Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s. 1080; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 1689; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 352.

⁶² Düz keçe, kebe. İstânbülî, *Mecmu'âtü'z-Zarâ'if Sandûkatü'l-Ma'ârif*, s. 271-274; İstâmbolî, *Tarikat Kıyafetleri*, s. 166-168; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s. 519; Gölpinarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 27; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, s. 228; Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, s. 921; Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s. 821; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 1281.

⁶³ Mevlevî dervişlerinin hücrede giydikleri uzun ve kollu salta, cübbe. İstânbülî, *Mecmu'âtü'z-Zarâ'if Sandûkatü'l-Ma'ârif*, s. 197-198; İstâmbolî, *Tarikat Kıyafetleri*, s. 109; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s. 433; Gölpinarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 26; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, s. 228; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 337; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 104.

⁶⁴ Mevlevî dervişlerinin cübbenin altına veya gecelik entarisi üstüne giydikleri dize kadar veya daha kısa ve pamuklu olan yamalı ve fersâde libas. İstânbülî, *Mecmu'âtü'z-Zarâ'if Sandûkatü'l-Ma'ârif*, s. 202-203; İstâmbolî, *Tarikat Kıyafetleri*, s. 107-108; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s. 304; Gölpinarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 31; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, s. 135-136; Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, s. 461; Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s. 363; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 629; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 166-167.

(شالوار),⁶⁵ pâbüç/pâpûş (پاپوش / پاپوش),⁶⁶ kemer (کمر)⁶⁷ ve habbe (حبه)⁶⁸. Sipehsâlâr da Mevlevî kıyafetlerinden “Hudâvendigâr’ın istiğrakı ve dışla ilgisinin azlığı o derecedeydi ki, ayakkabıları çamura saplanıp kalsa veya bir yerde sıkışsa onları bırakır ve yalınayak yürürdü. Fakirlerden bir topluluk Hazrete ulaşıp dilencilikte bulunsalardı mübarek sırtından feracesini, hatta gömleğini bile çıkarıp onlara verirdi. Vereceği zaman üzerinden kolayca çıksın ve soyunmaya ihtiyaç kalmasın diye, feracesi gibi gömleğinin önünün de açık olması bu yüzdendir.

Hulasa her kime bir gömlek vermişse, emirler ve ileri gelenler şükranе (شکرانه)⁶⁹ olarak çok miktarda altın ve gümüş para verip o gömleği tam bir minnet duygusuyla satın alırdı. Şüphesiz bu gömlekleri satın alanlar iki dünyada da mümtaz oldular (Tanrı onların hepsinden razı olsun).⁷⁰ şeklinde ifade etmektedir.

⁶⁵ Umumiyetle yünlü kumaştan veya ipekten imal edilen geniş üst donu. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, s. 307; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, s. 218-219; Şemseddîn Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, s. 1126; Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 1555.

⁶⁶ Ayağa giyilen her tür kundura, ayakkabı, yemeni tarzı dikilmiş ölçeksiz, az ölçekli, sivri burunlu arkalıksız ayakkabı. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, s. 748; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, s. 189; Şemseddîn Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, s. 967; Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 1331.

⁶⁷ Kuşak, mıntaka. İstânbülî, *Mecmu’âtü’z-Zarâ’if Sandûkatü’l-Ma’ârif*, s. 209-234; İstâmbolî, *Tarikat Kıyafetleri*, s. 117-135; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, s. 240-241; Gölpinarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 36; Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, s. 156-158; Şemseddîn Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, s. 628; Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s. 506; Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 879.

⁶⁸ Gömleğin veya hayderinin iki yakasına takılan ve Hasan ile Hüseyin sevgisinin sembolü olan fındık büyüklüğünde akik veya nefec taşı. İstânbülî, *Mecmu’âtü’z-Zarâ’if Sandûkatü’l-Ma’ârif*, s. 200-202; İstâmbolî, *Tarikat Kıyafetleri*, s. 111; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, s. 692; Gölpinarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 29; Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 542.

⁶⁹ Şükran karşılığı, iyilik bilme nişanesi. Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 1589.

⁷⁰ Sipehsâlâr, *Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 100; *Zindeginâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 100; *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Vefâyî, s. 85-86; *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr*, trc. Hüsâmî, s. 135-137; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*, trc. Konuk, s. 97-98; *Hz. Mevlânâ’dan Görüp İştittiklerim*, trc. Konuk, s. 161; *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Yazıcı, s. 119-120; Eflâkî, *Menâkıb-ı ‘Ârifin*, I, nşr. Yazıcı, s. 88-89; *Ariflerin Menkıbeleri*, trc. Yazıcı, s. 127; Şems-i Tebrizî, *Makâlât*, trc. Mehmed Nuri Gençosman, Ataç Yayınları, İstanbul 2014, s. 23; Şeker, *Anadolu’nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 100; Gölpinarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevilik*, s. 432; (Yazar, Mevlânâ ve yanındakilerin özel bir kıyafetleri olmadığını “Mevlânâ’nın ve yanındakilerin hususî bir elbisesi yoktu. Mevlânâ’nın giydiği külâh zamanının külâhı, sardığı sarık bilginlerin sardığı örfî sarıktı. Elbisesi de, devrinde giyilen elbiselerdendi.” şeklinde belirtir.); Abdülbâki Gölpinarlı, *Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1997, s. 276 (Yazar diğer yazarlarında belirttiği gibi aynı giyim kuşama sahip olduğu belirtir ancak, Şems Tebrizî’nin ölümünden sonra kıyafetinde değişiklikler meydana geldiğini “Yalnız Şems’in şehadetinden sonra beyaz sarığı, yas âlameti olarak duhânî, yani siyah denecek kadar koyu mor renge tebdil etmişti.” şeklinde kaydeder.); Tanerî, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 71-73; Nurhan Atasoy- Derviş Çeyizi, *Türkiye’de Tarikat Giyim Kuşam Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005, s. 104 (Yazar Mevlânâ zamanında Mevlevî giyim kuşamından “Mevlânâ, kendisine intisap edenlere zikir vermediği gibi bu kabul, bir törenle de kayıtlanamamıştı. Intisap edenlerin bıyık, sakal, kaş ve saçlarından, makasla birkaç kıl kesilir, hilâfet verilenlere de ferecî, bugün hurka denen geniş kollu, yakasız önü açık giysi giydirilir, halkı aydınlatmasına bir sembol olarak çerağ verilir. Kıl kesmek, Kalenderliğin çehar-darb tıraşından geçmişti; ferecî giydirmek de tarikatlardan fütüvvet yoluna geçmiş bir gelenektir.” şeklinde bahseder.); Günnur Yücekallı Ermetin, *Mevlevî Usul ve Adabında Eski Türk Dininin İzleri Mevlevilikte Şamanizm İzleri*, Töre Yayın Grubu ve Ön-Türk Uyarlı Araştırmaları Merkezi, İstanbul, s. 294; Mehmet Önder, “Mevlevî Giyimleri”, *Türk Etnoğrafya Dergisi*, I, Maarif Basımevi, Ankara 1956, s. 77; Mehmet Önder, “Mevlânâ Müzesinde Bulunan Mevlânâ’nın Elbiseleri Üzerinde Bir Araştırma”, *Türk Etnoğrafya Dergisi*, XIV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1974, s. 6-7; Nurhan Atasoy, “Mevlevilikte Giyim”, *Mevlana*, Kültür ve Turizm Bakanlığı

Bu menkıbenin anlatılma amacı hem Mevlânâ Celâleddîn'in iyilikseverliği ve dünya nimetine olan ilgisizliğine vurgu yapmak hem de onun eşyalarını ihşanda bulunduğu fakir kişilerin bile zengin olduklarını izah etmek içindir. Zira Mevlânâ Dergâhının müdavimi olan ve Mevlânâ Celâleddîn'e tam bir teslimiyet içinde olan emirler ve ileri düzey devlet adamları onun elbiselerini büyük bir iştiyakla servetlerini sarfederek satın almak için herşeyi yapabileceklerini ya da yapmaları gerektiğini böylece Mevlânâ Celâleddîn'e ait bir elbiseden asıl maksat Mevlevî olmanın devlet kademelerinde mansıp elde etmek için çok önemli olduğu bir gerçektir. Devlet adamlarının Mevlânâ Celâleddîn'in elbiselerini giymeleri ya da sahip olmaları Mevlânâ Celâleddîn'in onayını aldıkları ve önemli görevler için Mevlânâ Celâleddîn'i hamili yakın gösterdikleri anlamına gelmekteydi. Sipehsâlâr ayrıca Mevlânâ Celâleddîn'in elbiselerine sahip olan bir kişinin sadece bu dünya için değil ahiret içinde kârlı bir durumda olduğunu bildirerek dinî hassasiyet sahibi devlet adamlarını Mevlevîliğe teşvik etmektedir.

Şemseddîn Tebrizî, Mevlânâ Celâleddîn'in oğlu Alâeddîn Çelebi'nin âşık olduğu Kimyâ Hâtûn ile evlenmiş, evin sofasında kalmaya başlamıştı. Alâeddîn Çelebi, her gün babasının ve annesinin elini öpmeye giderken sofadan geçmesi Şemseddîn Tebrizî'yi rahatsız etmiş ve bunu uygun bir dille Alâeddîn Çelebi'ye izah etmiştir. Alâeddîn Çelebi bu durumu kıskançlara da anlatınca onlar içinde bir bahane sebebi bulunmuş oldu. Zaten Şemseddîn Tebrizî'nin Mevlânâ Celâleddîn'i kendilerinden uzaklaştırmış olmasından dolayı kızgın olan insanlar bunu bir fırsat olarak gördüler. Şemseddîn Tebrizî bu durumu Sultan Veled'e; "*Gördün ya, azgınlıkla nasıl da birbirlerine solukdaş oldular. Doğru yolu göstermekte, bilginlikte eşi olmayan Mevlânâ'nın kapısından beni ayırmak, uzaklaştırmak, sonra da sevinmek istiyor hepsi. Bu sefer öylesine bir gitmek istiyorum ki hiç kimse benim nerde olduğumu bilmesin. Aramakta herkes acze düşecek, kimse benden bir nişan bile bulamayacak, böylece birçok yıllar geçecek de gene kimse izimin tozunu bile göremeyecek.*"⁷¹ şeklinde anlattığı kaydedilmektedir. Zevcesi Kimyâ Hâtûn'un garip bir şekilde ölümünden sonra Şemseddîn Tebrizî ortadan kayboldu. Ancak bu konuda araştırmacılar arasında görüş ayrılıkları mevcut olup Sultan Veled *İbtidâ-Nâme*'sinde bu olayı anlatırken Şemseddîn Tebrizî'yi öldürenlerin arasında Alâeddîn Çelebi'nin bulunduğu bahsetmemesi de dikkat çekmektedir. Ahmed Eflâkî ise bu olayı, yedi kişinin Şemseddîn Tebrizî'yi bıçakladığını Şemseddîn Tebrizî'nin nara atıp canına kastedenleri bayılttığı ve uyandıklarında ise Şemseddîn Tebrizî'nin yok olduğu dahası tek bir damla kan izi bile bulunmadığı şeklinde rivayet eder. Sipehsâlâr, Mevlânâ Celâleddîn'in oğlu Alâeddîn Çelebi'nin

Yayınları, Ankara 2007, s. 149; Mehmet Önder, "Mevlânâ'nın Giyim Şekli ve Elbiseleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4/3, Ankara 1955, s. 80-81; Necip Fazıl Duru, "Şâir Muhayyilesinde Mevlevî Kisvesi", *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi (Mevlânâ Özel Sayısı)*, Konya 2007, s. 120; Şeker, "Menâkıbü'l-Ârifîn'e Göre Anadolu'nun Türk Yurdu Haline Gelişinde Mevlânâ ve Mevlevîliğin Rolü", s. 230; Şeker, "Menâkıbü'l-Ârifîn'e Göre Anadolu'ya Gelenlere Genel Bir Bakış", s. 370; Konukseken, *Hz. Mevlânâ, Ahi Evran ve Şeyh Sadreddin-i Konevi'nin Konya Halkının Eğitimindeki Rolü*, s. 36; Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", s. 443.

⁷¹ Sultan Veled, *İbtidâ-Nâme*, s. 66-68

Şemseddîn Tebrizî'yi öldürdüğü üstü kapalı bir üslupla da olsa "...Hudâvendigâr Hazretleri (Tanrı sırrını kutlasın) Mevlânâ Şemseddin Hazretleriyle (Tanrı sırrını kutlasın) eskisinden daha fazla kaynaşıp birleşti; hadden aşırı candan ilgi gösteriyor ve gece gündüz birbirleriyle sohbete gömülmüş bulunuyorlardı.

Mevlânâ Şemseddin (Tanrı onun zikrini yüceltsin) uzun bir süreden sonra Hudâvendigâr Hazretlerinin yetiştirmesi olan Kimiyâ adında bir kızla evlenmek istedi. Hudâvendigâr Hazretleri onun bu isteğini son derece memnuniyetle kabul etti. Onların bu arzusunu yerine getirdi. Kış olduğu için Hudâvendigâr Hazretleri holun [tabhanenin] sofasında bir yer hazırlattı ve Mevlânâ Şemseddin Hazretleri orada gerdeğe girdi.

O kış orasını kendisine oda edindi. Hudâvendigâr Hazretlerinin ortanca oğlu olan, güzellik, hoşluk, ilim ve fazilette dünyanın nazenin kişilerinden sayılan Alâeddin Çelebi, her zaman baba ve annesinin elini öpmeye geliyor ve sofadan geçip hole gidiyordu. Mevlânâ Şemseddin'in velilik kıskançlığı harekete geçiyordu. Nihayet bir süre geçti ve bir gün nasihat yoluyla Alâeddin'e, "Ey gözümün nuru! Her ne kadar dış ve iç edeple süslenmişsen de bundan böyle bu eve hesaplı gidip gelmen gerekir" dedi. Bu söz Alâeddin'in gücüne gidip kızdı. Ayrıca Şems'in Sultan Veled hakkındaki iltifatı dolayısıyla gönlünde meydana gelen bulanıklık da buna eklendi. Dışarı çıkıp bir topluluğa bunu anlattı. Bunlar fırsatı ganimet bildiler ve aralarında gizli tuttıkları şeyi fiil haline getirip, "Garip bir iştir, bilgi peşinde çok gezen bu kişi gelmiş Hudâvendigâr'ın evine girmiş, şimdi de onun oğlu ve göz bebeğini kendi evine sokmuyor" dediler.

Hulasa aynı topluluk fırsat buldukça Şemseddin Hazretlerini küçümsemekle meşgul oluyor ve kızgınlığa sebep olan her hareketi fiil haline getiriyorlardı. Şemseddin bir süre lütuf, iyilik etme ve yumuşak huyluluğundan dolayı o topluluğun davranışını Hudâvendigâr'a söylemedi; iş hadden aşınca hikâye yoluyla Sultan Veled Hazretlerine birazcık bahsedip, "Bu sefer izimi hiçbir yaratığın bulamayacağı bir şekilde kaybolacağım, bilinsin" dedi ve hemen o süre içinde kayboldu.

Hudâvendigâr Hazretleri sabahleyin medreseye girip de evi ondan boş bulunca bulut gibi coştu ve Sultan Veled'in evine gidip, "Bahâeddin! Ne uyumuşsun, kalk şeyhini ara; zira yine can-ı burnumun onun güzel kokularından mahrum kaldığını görüyorum" dedi.

[Mevlânâ] uzun bir süre yine onun şerefli varlığını arayıp durumunu sordu. Ama bu sefer nazarlarını o topluluğun üzerinden tamamen kaldırdı ve Şemseddin Hazretlerinden ayrılık acısı içinde gece gündüz gazeller söyledi. Somunda o zamanın kutbu Şemseddin'in yerinden koparılmasında kıskırtıcı olan herkes kendi cezasını gördü ve Mevlânâ'nın yardımından tamamen mahrum kaldı...⁷² şeklinde

⁷² Sipehsâlâr, Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî, nşr. Nefîsî, s. 132-134; Zindeğînâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî, nşr. Nefîsî, s. 132-134; Risâle-i Sipehsâlâr, nşr. Vefâîyî, s. 111-113; Tercüme-i Risâle-i

anlatır. Sipehsâlâr'ın bu menkıbeyi anlatmaktaki amacı Mevlevîlerin fikir ve düsturlarının kensinlikle sorgulanmaması ve muhalefet edilmemesi gerektiği hatta bu muhalefet kendi içlerinden gelse bile fark etmeyeceğidir. Zira Mevlevîlik meselesi ve dergâhı herkesin üstünde bir olgu olduğunu anlatmak isteyen Sipehsâlâr, ayrıca Mevlevîlerin ihtilafa düştükleri zaman onların kötülüğünü düşünen ve pusuda bekleyen kötü niyetli insanların olduğunu bu nedenle iç karışıklığın hem Mevlevîliğe tâbi olan çelebilere ve dervişlere hem de muhalefet eden kişilere zarar vereceğini anlatmaya çalışmaktadır. Bu nedenle Mevlevîliğin hiçbir zaman sorgulanmaması gerektiğini bu meselede akıl ve mantığın değil tabiiyetin esas olduğunu izah etmektedir.

Mevlevî Olan Hâtûn veya Melikeler ile İlgili Bilgiler

Mevlânâ Celâleddîn'in müritlerinin arasında sultan ve devlet adamlarının hatunları da önemli yer tutmaktadır. Ara sıra Mevlânâ Celâleddîn kadınları toplayarak onlar içinde semâ' meclisleri tertip etmektedir. O devirde belirli bir konuma sahip olan hatunlar, Mevlânâ Celâleddîn'e zaman zaman yardımlarını esirgemeyip ona ve ailesine saygıda kusur etmemişlerdir. Mevlânâ Celâleddîn mektuplarında devrin hatunlarını "*hatunların övüncü*", "*tek hatun*", "*biricik hatun*" ve "*asrın Fâtıma'sı*", "*devrânın Hadîce'si*", "*zamanın Meryem'i*" gibi övgülerle anmıştır. Sipehsâlâr, Mevlânâ Celâleddîn'in, Sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın eşi Gûmâç Hâtûn (کوماج خاتون)'u yıkılmak üzere olan evin altında kalmaktan kurtardığı "*Sultan Rükneddîn'in zevcesi, talihli Gumâc Hatun nakletti*:"

Bir zamanlar sultana ait olan bir sarayda bir kısım hanımla birlikte oturuyorduk. Birdenbire Hudâvendigâr kapıdan içeri girip, "Çabuk! Çabuk! Evden dışarı çıkın" dedi. Hemen yalınayak dışarı koştuk. Hepimiz çıkınca sofanın kemeri çöktü.

Sipehsâlâr, trc. Hüsâmî, s. 177-180; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*, trc. Konuk, s. 123-125; *Hız. Mevlânâ'dan Görüp İşittiklerim*, trc. Konuk, s. 209-212; *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Yazıcı, s. 154-156; Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifin*, I, nşr. Yazıcı, s. 523-524, II, s. 283-287, 763-765, 802-805, 912-913, 994-995; *Ariflerin Menkıbeleri*, trc. Yazıcı, s. 410, 514-516, 571-572, 596-597, 667, 721; Mevlânâ, *Mesnevî*, s. 26; Sultan Veled, *İbtidâ-Nâme*, s. 66-68 (Sultan Veled, eserinde Şems'in öldürülmesini anlatırken hasetçilerin arasında kardeşi Alâeddîn Çelebi'nin bulunduğunu belirtmemektedir.); Şems-i Tebrizî, *Makâlât*, s. 235 (Şems Tebrizî ayrılış sebebini "*Şimdi önce bizim ayrılmamız bu Alâeddîn'in yüzündendir*" diyerek belirtiyor.); Câmî, *Nefahâtü'l-Üns*, s. 613; Devletşâh, *Tezkiretü's-Şuarâ: Şair Tezkireleri*, s. 267; Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 217; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin-Hayatı, Eserleri, Felsefesi*-, s. 81-82,93; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 76-77; Fûrûzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 217-218; Can, *Mevlâna Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri*, s. 53-55; Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 41-43; Karaismailoğlu, *Mevlânâ ve Kültürümüz*, s. 22; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 36; Mikâil Bayram, *Konya'da Dinî ve Fikrî Hareketler*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2008, s. 72; Mikâil Bayram, *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren - Mevlânâ Mücadelesi*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya 2012, s. 175-177; Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, 52; Haykıran, *Moğollar Zamanında Yakın Doğu*, s. 162; Rasih Güven-Sâfi Arpağuş, "Mevlânâ Celâleddin ve Şems-i Tebrizî", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27/2, 2004, s. 145-147; Sucu, *Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma Sürecine Etkisi*, s. 53; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 56-57; Öngören, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî", s. 444.

*Hepimiz onun mübarek ayaklarına kapandık, teşekkür borcumuzu yerine getirdik ve ihtiyaç sahiplerine sadakalar verdik.*⁷³ şeklinde nakleder. Bu menkıbeden de anlaşılacağı üzere Mevlânâ Celâleddîn ile takipçileri olan çelebiler ve dervişler devlete nüfuz etmek için önemli olan herkesin Mevlevîliğe intisab etmesinin hayatî önem arz ettiği kanaatinde idirler. Bu nedenle sadece sultanlar, melikler ve devlet adamları değil aynı zamanda bu makam ve mevki sahiplerinin eşlerinin de Mevlânâ Dergâhına müntesip olmaları gerekir bu sayede devlet adamlarının Mevlevîler aleyhine giriştikleri teşebbüslerden haberdar olunması işten bile değildi. Ayrıca Sipehsâlâr, bu menkıbede bahsettiği sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın eşi Gûmâç Hâtûn'un sultana muhalefet ederek Mevlânâ Celâleddîn'in yanında yer aldığı ve bu sayede sultanın öldürülmesi ve ortadan kaldırılması sonucu pervâne Mu'ineddîn ve Mevlevîlerin çıkarlarının korunmasının en önemli sebeplerinden birinin Gûmâç Hâtûn'un kendi taraflarında yer alması olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Sultanın katledilmesi ile beraber Mevlevîlerin ve pervâne Mu'ineddîn'in çıkarlarını korumak için bir casus gibi Gûmâç Hâtûn'un kullanılması onun çok önemli bir şahsiyet olması zor bir zamanda devreye girerek Türkiye Selçuklu Devletinin daha doğrusu Mevlevîlerin ikbalini kurtardığı izah edilmeye çalışılmıştır.

Sonuç

Sipehsâlâr Mecdeddîn Ferîdûn b. Ahmed'in nedeniyle menâkıbnâme türünde kaleme aldığı *Risâle-i Sipehsâlâr be-Menâkıb-ı Hazret-i Hüdâvendigâr* adlı eserin Türkiye Selçuklu Devleti tarihi ile ilgili bazı bilgileri vekayinâmelerde bulunan bazıları ise bulunmayan bilgileri Mevlevî bakış açısıyla değerlendirilmesi ortaya konulmuştur. Esasen fikrî bir altyapı oluşturmaya çalışan Sipehsâlâr, Türkiye

⁷³ Sipehsâlâr, *Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 91-92; *Zindeginâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Nefîsî, s. 91-92; *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Vefâyi, s. 78; *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr*, trc. Hüsâmî, s. 124-125; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*, trc. Konuk, s. 90-91; *Hz. Mevlânâ'dan Görüp İştittiklerim*, trc. Konuk, s. 145; *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Yazıcı, s. 111; Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifin*, I, nşr. Yazıcı, s. 333-335; *Ariflerin Menkıbeleri*, trc. Yazıcı, s. 290; Mevlânâ, *Mektûbât-ı Mevlânâ Celâleddîn*, nşr. Ahmed Remzî, s. 51; *Resâilü Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî*, trc. el-Âkûb, s. 196-198; *Mektuplar*, trc. Gölpınarlı, s. 69-70 (Mektupta "Hatunların Övüncü", "Tek Hatun" ve "Biricik Hatun" gibi unvanlar muhtemelen Gürcü yahut Gumaç Hatun'a gönderildiğini göstermektedir), *Mektûbât-ı Mevlânâ Celâleddîn*, nşr. Ahmed Remzî, s. 131-133; *Resâilü Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî*, trc. el-Âkûb, s. 357-358; *Mektuplar*, trc. Gölpınarlı, s. 190-191 (Mektupta geçen "Biricik Hatun" ifadesi mektubun muhtemelen Gürcü yahut Gumaç Hatun'a gönderildiğini göstermektedir), *Mektûbât-ı Mevlânâ Celâleddîn*, nşr. Ahmed Remzî, s. 144-145; *Resâilü Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî*, trc. el-Âkûb, s. 383-384; *Mektuplar*, trc. Gölpınarlı, s. 209 (Mektupta muhatabını "Asrın Fâtma'sı, devrânın Hadîce'si, zamanın Meryem'i" gibi ifadeler ile İslâm dininde önemli yeri bulunan kadınlara benzetmektedir); Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 101; Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 53 (Yazar, eserinde Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın eşi Gumaç Hatun'un Mevlânâ Celâleddîn'e büyük bir itimadı olduğunu bildirir); Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 514; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 30; Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 72, 86-88; Paydaş, "Mevlânâ Celâleddîn'in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri", s. 27; Mehmet Eren, "Mevlânâ'nın Mektuplarında Hadislerden Mesajlar", *Marife Dergisi*, 3, Kış, 2017, s. 265; Şeker, "Menâkıbü'l-Ârifin'e Göre Anadolu'nun Türk Yurdu Haline Gelişinde Mevlânâ ve Mevlevîliğin Rolü", s. 231; Dikici, "XIII. Yüzyılda Konya ve Çevresinde Kültür Faaliyetleri", s. 157; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 179; Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", s. 445.

Selçuklu Devletinde yaşanan bazı siyasî ve askerî hadiseleri Mevlevî bakış açısıyla değerlendirmiştir. Bu nedenle Mevlevîlerin siyasî ve askerî meseleleri dahiliyeti ve savaşların başarı ile kazanılması Mevlevîlere minnet duyulması için anlatılırken Mevlânâ Celâleddîn'in herşeyden haberdar olması onun devlet kademelerinin her yerinde hatta bu makamlarda görev yapanların eşleri vesilesi ile bilebileceği yani Türkiye Selçuklu Devletine tamamen hâkim olduğu izah edilmiştir. Müellifimiz ayrıca Mevlevî adap ve erkânına karşı yöneltilen eleştirilerin kıskançlıkta ve hasetten kaynaklandığını Mevlânâ Celâleddîn'e hocalarının bile çok saygı duydukları ve ondaki cevheri görmeleri izah edilmeye çalışılmıştır. Bütün bu taraflı bakış açısına rağmen *Risâle-i Sipehsâlâr be-Menâkıb-ı Hazret-i Hüdâvendigâr* Türkiye Selçuklu Devletinin siyasî, askerî, dinî, ilmî, fikrî, iktisadî ve içtimaî tarihi bakımından hayati öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- Aka, İsmail, "Eflakî'nin Menâkıbü'l-Ârifin'inde Türkler ve Moğollar'a Dâir Bazı Kayıtlar", *Makaleler*, II, nşr. E. Semih Yalçın - Şarika Gedikli, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s. 27-36.
- Aksarâyî, Kerîmeddîn Mahmûd b. Muhammed, *Müsâmeret'ü-Ahbâr: Moğollar Zamanında Türkiye Selçukluları Tarihi*, nşr. Osman Turan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999; *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr*, trc. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
- Aksüt, Ali Kemali, *Erzincan Tarihî, Coğrafî, İçtimaî, Etnoğrafî, İdarî, İhsâî Tetkikat Tecrübesi*, Resimli Ay Matbaası Ticaret Limited Şirketi, İstanbul 1932
- Akşit, Ahmet, "Eflakî'nin Alaeddin Keykubad Hakkındaki Rivayetlerine Dair", *Türk-lük Bilimi Araştırmaları*, 11, 2002, s. 245-253.
- Alican, Mustafa, *Tarihin Kara Yazısı Moğollar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2016.
- Alptekin, Coşkun, "Ata", *DİA*, 4, İstanbul 1991, s. 32-33.
- Alptekin, Coşkun, "Atabeg", *DİA*, 4, İstanbul 1991, s. 38-40.
- Alptekin, Coşkun, "Türkiye Selçukluları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, VIII, Çağ Yayınları, İstanbul 1989, s. 209-407.
- Âştîyânî, Abbâs İkbâl, *Târîh-i Moğûl: ez Hamle-i Çengîz tâ Teşkil-i Devlet-i Tîmûrî, Müessesesi-i İntişârât-ı Emîr Kebîr, Tehrân 1384⁸*.
- Atalay, Ahmet, "Mevlevîlerin Merkezi Hükümetlere Etkileri ve Bozkır Zeynelabidin İsyanı Hakkında Postnişin Abdülhalim Çelebi'nin Merkezi Hükümete Gönderdiği Bir Mektup", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 8, Konya 2000, s. 93-106.

- Atasoy, Nurhan, “Mevlevilikte Giyim”, *Mevlana*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 149-175.
- Atasoy, Nurhan-Çeyizi, Derviş, *Türkiye’de Tarikat Giyim Kuşam Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005, s. 103-127.
- Ayan, Gönül, “Sevakıb-ı Menakıb ve Mevlana”, *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 79-84.
- Bal, Mehmet Suat, “Türkiye Selçuklu Devletine Hükümdarlık Yapan Vezir; Şemseddin İsfahânî”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 19, Bahar 2006, s. 265-294.
- Balivet, Michel, *Konya Dönen Dervişler Şehri*, trc. Mehmet Aydın, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya 2012.
- Barthold, Vassilij Vladimirovich, “Geyhatu”, *İA*, IV, Eskişehir 1997, s. 770.
- Baykara, Tuncer, “Türkiye Selçuklu Döneminde Toplum ve Ekonomi”, *Türkler*, VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 223-257.
- Baykara, Tuncer, “Yassıçemen Nerededir?”, *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 2, Konya 2017, s. 11-15.
- Baykara, Tuncer, *Türkiye Selçuklularının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Bayrak, M. Orhan, *Türk İmparatorlukları Tarihi*, Bilge Karınca, İstanbul 2006.
- Bayram, Mikail, “Selçuklular Zamanında Anadolu’da Bazı Yörelere Arasındaki Farklı Kültürel Yapılanma ve Siyasi Boyutları”, *Tarih Araştırmalar Dergisi*, I, Konya 1994, s. 79-92.
- Bayram, Mikail, *Konya’da Dinî ve Fikrî Hareketler*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2008.
- Bayram, Mikail, *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren - Mevlânâ Mücadelesi*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya 2012.
- Bosworth, Clifford Edmund, “İspahsâlâr, Sipahsâlâr, I. The Islamic World Expecting India”, *EP*, IV, E. J. Brill, Leiden - New York, 1997, s. 208-210.
- Brockelmann, Carl, “Kemâleddin”, *İA*, VI, Eskişehir 1997, s. 569-570.
- Burgu, Yavuz Selim, *Anadolu Selçukluları -Alâeddin Keykubad ve Zamanı*, Selenge Yayınları, İstanbul 2011.
- Bünyadov, Musaoğlu Ziya, *Hârezmşâhlığı ve Enuştekinliler Devleti*, trc. Tural Rızaev, Derin Yayınları, İstanbul 2003.

- Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, trc. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.
- Câmî, Nüreddîn Abdurrahman b. Ahmed b. Câmî (898/1492), *Nefahâtü'l-Üns min Hadarâtü'l-Kuds: Evliya Menkıbeleri*, trc. - şrh. Lâmiî Çelebi, nşr. Süleyman Ulu-dağ - Mustafa Kara, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Can, Şefik, "Selçuklu Kültüründe Hz. Mevlâna'nın Yeri", *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 205-210.
- Can, Şefik, *Mevlâna Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011.
- Cebecioğlu, Ethem, "Seyyid Burhâneddin'in Bazı Kur'ân Âyetlerine Getirdiği İşari Yorumlar-I", 2, *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi Tasavvuf*, Ankara 1999, s. 9-19.
- Ceyhan, Semih, "Seyyid Burhâneddin", *DİA*, 37, İstanbul 2009, s. 56-58.
- Cüveynî, Alâeddîn Atâ Melîk b. Bahâeddîn Muhammed b. Muhammed (681/1283), *Târîh-i Cihângüşây, II – Der Târîh-i Hârezmşâhiyân*, nşr. Mirzâ Muhammed b. Abdulvehhâb Kazvî, E. J. Brill, Leiden 1334/1916; *The History of the World-Conqueror*, I-II, trc. John Andrew Boyle, Manchester University Press, Manchester 1958; *Tarih-i Cihan Güşa*, trc. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.
- Çelebi, Asaf Hâlet, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Hece Yayınları, Ankara 2006.
- Çelik, Züriye, *Moğol İstilâsı ve Türkiye Selçuklu Devleti*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2014.
- Çolak, Ridvan, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2012.
- Darkot, Besim, "Erzincan", *İA*, IV, Eskişehir 1997, s. 338-340
- Değirmençay, Veyis, "Sultan Veled'in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 52, Haziran 2014, s. 15-48.
- Deniz, Arda, *Moğolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Devleti Tarihi*, Ekim Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat Eski ve Yeni Harflerle*, nşr. Aydın Sami Güneçyal, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2001¹⁸.

- Devletşâh, Bahtîşâh-ı Semerkandî (900/1494), *Tezkiretü's-Şuarâ: Şair Tezkireleri*, trc. Necati Lugal, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Digby, S., "İspahsâlâr, Sipahsâlâr, I. Muslim India", *EP²*, IV, E. J. Brill, Leiden - New York, 1997, s. 210.
- Dikici, Recep, "XIII. Yüzyılda Konya ve Çevresinde Kültür Faaliyetleri", *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 149-160.
- Dursun, Gülseren Ceceli, *Hârizmşâhlar Devleti'nde İlmî Hayat (1097-1231)*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2015.
- Duru, Necip Fazıl, "Şâir Muhayyilesinde Mevlevî Kisvesi", *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi (Mevlânâ Özel Sayısı)*, Konya 2007, s. 119-140.
- Ebû'l-Ferec, İbnü'l-İbrî, *Tarih*, II, trc. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- Eflâkî, Şemseddîn Ahmed el-Eflâkî el-'Ârifî (761/1360), *Menâkibü'l-'Ârifîn*, I-II, nşr. Tahsin Yazıcı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1976; *Ariflerin Menkıbeleri*, trc. Tahsin Yazıcı, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Ekici, Kansu, *Anadolu Selçuklu Devletinde Üç Kardeş Devri (1246-1266)*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2005.
- Erdem, İlhan, "Türkiye Selçuklu-İlhanlı İktisadi, Ticari İlişkileri ve Sonuçları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 21/33, Ankara 2003, s. 49-67.
- Eren, Mehmet, "Mevlânâ'nın Mektuplarında Hadislerden Mesajlar", *Marife Dergisi*, 3, Kış, 2017, s. 261-286.
- Erkal, Mehmet, "Beytül-mâl", *DİA*, 6, İstanbul 1992, s. 90-94.
- Ermetin, Günnur Yücekal, *Mevlevî Usul ve Adabında Eski Türk Dininin İzleri Mevlevîlikte Şamanizm İzleri*, Töre Yayın Grubu ve Ön-Türk Uygarlığı Araştırmaları Merkezi, İstanbul.
- Ersan, Mehmet - Alican, Mustafa, *Sorularla Selçuklular Tarihi, Osmanlı'dan Önce Onlar Vardı: Türkiye Selçukluları*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.
- Ersan, Mehmet, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, Birleşik Yayınevi, Ankara 2010.
- Fürüzanfer, Bediüzzaman, *Mevlâna Celâleddin*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2004.

- Gordlevskiy, Vladimir Aleksandroviç, *Küçük Asya'da Selçuklular*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015.
- Gottschalk, Hans Ludwig, "İbn Nazif el-Hamevi'nin Yassıçimen Savaşı (7-10 Ağustos 1230 / 25-28 Ramazan 627) Hakkındaki Raporu", trc. Kadir Kon, *Eyyubiler: Yönetim, Diplomasi, Kültürel Hayat*, nşr. Önder Kaya, Küre Yayınları, İstanbul 2012, s. 289-302.
- Göksu, Erkan, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010.
- Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ Celâleddin -Hayatı, Eserleri, Felsefesi-*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1999.
- Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp ve Arka Kitapevleri, İstanbul 1983.
- Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İnkılâp Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006
- Gölpınarlı, Abdülbâki, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1997.
- Gül, Muammer - Bayram, Atilla - Hakkoymaz, Oğuzhan, *Selçuklu'dan Günümüze Konya'nın Sosyo-Politik Yapısı*, AR-GE Yayınları, Konya 2003.
- Günaltay, M. Şemseddin, *İslam Tarihinin Kaynakları -Tarih ve Müverrihler-*, Endülüs Yayınları, İstanbul 1991.
- Güven, Rasih - Arpağuş, Sâfi, "Mevlânâ Celâleddin ve Şems-i Tebrîzî", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27/2, 2004, s. 135-148.
- Hacıgökmen, Mehmet Ali, "Mevlânâ Celâleddin-i Rumî'nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz, 36, Konya, 2014, s. 115-135.
- Haykıran, Kemal Ramazan, *Moğollar ve Mevlana*, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Haykıran, Kemal Ramazan, *Moğollar Zamanında Yakın Doğu: İlhanlı Hâkimiyeti Altında İran, Azerbaycan ve Türkiye'de Dini, İlmi, Fikri Edebi ve Mimari Hayat*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016.
- İbn Bîbî, Nâsireddîn Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî er-Rugadî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyeye fi'l-Umûri'l-'Alâ'iyye (Selçuk Name)*, I-II, trc. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- İbn Bîbî, *Selçuknâme*, trc. Mükrimin Halil Yinanç, nşr. Refet Yinanç - Ömer Özkan, Kitabevi, İstanbul 2007.

- İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, X, trc. Ahmet Ağırakça - Abdülkerim Özaydın, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2016.
- İlgürel, Mücteba, "Subaşı", *DİA*, 37, İstanbul 2009, s. 447-448.
- İstâmbolî, Yahyâ Âgâh b. Sâlih, *Tarikat Kıyaferleri*, nşr. Mehmed Serdar Tayşi – Mustafa Aşkar, Sufi Kitap, İstanbul 2006.
- İstâmbulî, Yahyâ Âgâh b. Sâlih, *Mecmu'âtü'z-Zarâ'if Sandûkatü'l-Ma'ârif: Osmanlılarda Tarikat Kıyaferleri ve Sembolleri*, nşr. Mehmed Serdar Tayşi, Hassa Mimarlık, İstanbul 2014.
- İzgi, Cevat, "Ekmeleddin en-Nahcuvâni", *DİA*, 10, İstanbul 1994, s. 548-549.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2014.
- Kara, Seyfullah, *Selçuklular'ın Dini Serüveni -Türkiye'nin Dini Yapısının Tarihsel Arka Plânı-*, Şema Yayınevi, İstanbul 2006.
- Karaismailoğlu, Adnan, *Mevlânâ ve Kültürümüz*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya 2005.
- Kartal, Ahmet, "Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Dil ve Edebiyat", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1, İstanbul 2008, s. 95-168.
- Kaya, Abdullah, "İlhanlıların Anadolu Türkmen Beylerine Karşı Politikası", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, VI/2, 2013, s. 293-326.
- Kaya, Önder, *Selahaddin Sonrası Dönemde Anadolu'da Eyyûbiler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.
- Kayaoğlu, İsmet, "Mevlana'nın Çağdaş Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31, Ankara, 1988, s. 147-155.
- Kayaoğlu, İsmet, "Mevlâna'nın Moğol Yöneticilerle Münasebetleri", *2. Milli Mevlâna Kongresi*, (Konya, 3-5 Mayıs 1986), Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1987, s. 159-164;
- Kaymaz, Adem - Dağtekin, Hüseyin, *Türkiye Tarihi*, Dilek Matbaası, İstanbul 1977.
- Kaymaz, Nejat, *Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- Kaymaz, Nejat, *Pervâne Mu'înü'd-dîn Süleyman*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1970.
- Kemaloğlu, Muhammet, "Türkiye Selçuklu Tarihi Birinci Elden Kaynakları", *Tarih Kültür ve Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2/3, Eylül 2013, s. 1-32.

- Kesik, Muharrem, “Muîneddin Süleyman Pervâne”, *DİA*, 31, İstanbul 2006, s. 91-93.
- Kesik, Muharrem, “Pervâne”, *DİA*, 34, İstanbul 2007, s. 244.
- Koca, Salim, “Türkiye Selçuklu Sultanlarının İzledikleri Ekonomik Politikalar”, *Türkler*, VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 344-353.
- Koca, Salim, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2013.
- Koçu, Reşad Ekrem, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Doğan Kitap, İstanbul 2015.
- Konukseven, Hatice, *Hız. Mevlânâ, Ahi Evran ve Şeyh Sadreddin-i Konevi'nin Konya Halkının Eğitimindeki Rolü*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlk-öğretim Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.
- Kozan, Ali, “Yazılı ve Sözlü Kaynaklara Göre Türkiye Selçukluları Devrinde Kayseri’de Şeyh ve Dervişler”, *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37/1, 2013, s. 136-166.
- Köprülü, Mehmed Fuad, “Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları”, *Belleten*, VII/27, Temmuz 1943, s. 379-522.
- Köprülü, Mehmed Fuad, “Ata”, *İA*, I, Eskişehir 1997, s. 711-718
- Köprülü, Mehmed Fuad, “Hacib”, *İA*, V/I, Eskişehir 1997, s. 30-36
- Köprülü, Mehmed Fuad, “Harizmşahlar”, *İA*, V/I, Eskişehir 1997, s. 265-296
- Köprülü, Mehmed Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- Kramers, Johannes Heindrik - Kafesoğlu, İbrahim, “Sü-Başı”, *İA*, XI, Eskişehir 1997, s. 78-79
- Kuşçu, Ayşe Dudu - Güler, Cihat - Özer, Mehmet - Öztemel, Mehmet, *Selçuklu Tarihçiliği'ne Başlarken*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, Konya 2017.
- Küçük, Osman Nuri, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, Rûmî Yayınları, Konya 2007.
- Küçükdağ, Yusuf - Arabacı, Caner, *Selçuklular ve Konya*, Mikro Yayınları, Konya 1999.
- Lewis, Franklin, *Mevlânâ Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı: Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin Hayatı, Öğretisi ve Şiiri*, trc. Gül Çağalı Güven-Hamide Koyukan, Kambalacı Yayınevi, İstanbul 2008.
- Lokmanî Dede, *Menâkıb-ı Mevlânâ*, nşr. Halil Ersoylu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2001

- Merçil, Erdoğan, “Sipehsâlâr”, *DİA*, 37, İstanbul 2009, s. 259-260
- Merçil, Erdoğan, “Türkiye Selçukluları”, *Türkler*, VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 503-528.
- Merçil, Erdoğan, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (672/1273), *Dîvân-ı Kebîr*, III, trc. Abdülbâki Gölpınarlı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (672/1273), *Fîhi Mâ-Fîh*, trc. Abdülbâki Gölpınarlı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2014.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (672/1273), *Mektûbât-ı Mevlânâ Celâleddîn*, nşr. Ahmed Remzî Akyürek, Çâphâne-i Sebât, İstânbûl 1356/1937; *Resâilu Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî*, thk. Tevfik Hâşimpûr Sübhânî, trc. ‘Îsâ ‘Alî el-‘Âkûb, Dâru Fikr, Dimaşk 1429/2008; *Mektuplar*, trc. Abdülbâki Gölpınarlı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1999.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (672/1273), *Mesnevî*, trc. Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.
- Müneccimbaşı, Ahmed b. Lütfullah (1113/1702), *Câmiu’-d-Düvel, Selçuklular Tarihi Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, II, nşr. Ali Öngül, Akademi Kitabevi, İzmir 2001.
- Mütercim Âsım Efendi (1235/1819), *Tıbyân-ı Nâfi‘ der Terceme-i Burhân-ı Katı*, nşr. Mürsel Öztürk - Derya Örs, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- Nesevî, Şehâbeddîn Muhammed b. Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Münşî (639/1241), *Sîretü’s-Sultân Celâleddîn Mengübertî: Histoire de Sultan Djelal ed-Din Mengüberti Prince du Kharezm*, nşr. Octave Houdas, Ernest Leroux Editeur, Paris 1891; trc. Octave Houdas, Ernest Leroux Editeur, Paris 1895; *Celâlüttin Harezemşah*, trc. Necip Asım Yazıksız, Maarif Vekâleti Yayınları, Devlet Matbaası, İstanbul 1934.
- Niğdeli Kadı Ahmed (734/1333), *el-Veledü’ş-Şefîk ve’l-Hâfidü’l-Halîk (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)*, I-II, nşr. - trc. Ali Ertuğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015.
- Nizam, Betül Sinan, “Kemâl Ahmed Dede’nin Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlânâ Adlı Eserinde Seyyid Burhâneddîn Muhakkık-ı Tirmizî ve Menkıbeleri”, *Fatih Sultan Mehmet İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 6, Güz, 2013, s. 175-187.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992

- Orkun, Hüseyin Namık, *Türk Tarihi*, III, Akba Kitabevi Yayını, Ankara 1946.
- Önder, Mehmet, "Mevlâna Müzesinde Bulunan Mevlâna'nın Elbiseleri Üzerinde Bir Araştırma", *Türk Etnoğrafya Dergisi*, XIV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1974, s. 5-14.
- Önder, Mehmet, "Mevlânâ'nın Giyim Şekli ve Elbiseleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4/3, Ankara 1955, s. 79-83.
- Önder, Mehmet, "Mevlevî Giyimleri", *Türk Etnoğrafya Dergisi*, 1, Maarif Basımevi, Ankara 1956, s. 77-82.
- Öngören, Reşat, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", *DİA*, 29, Ankara 2004, s. 441-448.
- Öngören, Reşat, "Sühreverdiyye", *DİA*, 38, İstanbul 2010, s. 42-45.
- Öngül, Ali, *Anadolu Selçukluları*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2017.
- Özbek, Süleyman, "Türkiye Selçuklularında Kültürel Hayat (Mevlâna'nın Fihi Mâfih ve Mesnevi'sine Göre)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/1, 2001, s. 41-58.
- Özköse, Kadir, "Selçuklu Toplumunda Tasavvufî Hayatın Sosyo-Kültürel, Siyasal ve Dinî Sahaya Tesiri", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II/1, 2014, s. 11-42.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993.
- Parlatır, İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara 2014⁶.
- Paydaş, Kazım, "Mevlânâ Celâleddîn'in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi -Mevlana Özel Sayısı-*, 18, Temmuz-Aralık 2007, s. 23-35.
- Polat, M. Said, "Selçuklu Türkiyesi'nde Ticaret", VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 375-385.
- Polat, M. Said, *Moğol İstilasına Kadar Türkiye Selçukluları'nda İçtimaî ve İktisadî Hayat*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1997.
- Reşîdeddîn Fazlullah, İbn-i İmâdüddeve Ebû'l-Fazl b. Ebû'l-Hayr Hemedânî (718/1318), *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, trc. İsmail Aka - Mehmet Ersan - Ahmad Hesamipour Khelejani, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.
- Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye: Mevlevîlerin Tarihi*, nşr. Cem Zorlu, İnsan Yayınları, İstanbul 2011.
- Sahillioğlu, Halil, "Dinar", *DİA*, 9, İstanbul 1994, s. 352-355.

- Sahillioğlu, Halil, “Dirhem”, *DİA*, 9, İstanbul 1994, s. 368-371.
- Sevgi, Ahmet, “Mevlâna’nın Dilinden Seyyid Burhan Al-Dîn Muhakkık-ı Tirmizî (Seyyid-i Sırdân)”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, Kayseri, 1985, s. 331-337.
- Sevgi, H. Ahmet, *Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî (Mevlânâ’nın Hocası) (1166-1240?)*, Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Kayseri 1995.
- Sevim, Ali - Merçil, Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaseti Teşkilât ve Kültür*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- Sevim, Ali - Yücel, Yaşar, *Türkiye Tarihi*, I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990.
- Sevim, Ali, “İbnü’l-Adîm”, *DİA*, 20, İstanbul 1999, s. 478-479.
- Sevim, Ali, *Anadolu’nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993.
- Seyyid Burhâneddîn Muhakkık-ı Tirmizî, *Maârif*, trc. Abdülbâki Gölpinarlı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2014.
- Sipehsâlâr, Mecdeddîn Ferîdûn b. Ahmed (712?/1312?), *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Seyyid Mahmûd Ali, Taş Basma, Cavnûr 1319/1901; *Risâle-i Ferîdûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr der Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Sa’îd Nefîsî, İntişârât-ı Kitâbhâne ve Çâphâne-i İkbâl, Tehrân 1325/1908; *Zindegînâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Sa’îd Nefîsî, İntişârât-ı Kitâbhâne ve Çâphâne-i İkbâl, Tehrân 1362/1944²; *Risâle-i Sipehsâlâr der-Menâkıb-ı Hazret-i Hüdâvendigâr*, nşr. Muhammed Âfşîn Vefâyî, İntişârât-ı Sohen, Tehrân 1385/2005, 1387/2007²; *Ahbâr-i Selâcika-i Rûm: Ez “Risâle-i Ferîdûn Sipehsâlâr”*, nşr. Muhammed Cevâd Meşkûr, İntişârât-ı Kitâbfurûş-i Tehrân, Tehrân 1350/1970, s. 509-514; *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr be-Menâkıb-ı Hazret-i Hüdâvendigâr*, trc. Midhat Behârî Hüsâmî, Selânîk Matbaası, Dersâdet 1331/1916; *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî: Sipehsâlâr Tercümesi*, trc. Ahmed Avni Konuk, Ârşâk Gârûyân Matbaası, İstanbul 1331/1916; *Sipehsâlâr Risalesi: Hz. Mevlana ve Yakınları*, trc. Ahmed Avni Konuk, nşr. Tahir Galip Seratlı, Elest Yayınevi, İstanbul 2004; *Risale-i Sipehsâlâr: Hazreti Mevlana’nın Menkıbeleri*, trc. Ahmed Avni Konuk, nşr. Tahir Galip Seratlı, Rumi Yayınları, İstanbul 2005; *Hz. Mevlânâ’dan Görüp İştiklerim (Risâle-i Sipehsâlâr be-Menâkıb-ı Hazret-i Hüdâvendigâr)*, trc. Ahmed Avni Konuk, nşr. Tahir Galip Seratlı, Sufi Kitap Yayınları, İstanbul 2017; *Mevlana ve Etrafındakiler*, trc. Tahsin Yazıcı, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul 1977; Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Sipehsâlâr, Mecdeddîn Ferîdûn b. Ahmed (712?/1312?), *Risâle-i Sipehsâlâr*, nşr. Seyyid Mahmûd Ali, Taş Basma, Cavnûr 1319/1901.

- Sucu, Ercan, *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma Sürecine Etkisi*, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2017.
- Sultan Veled, *İbtidâ-Nâme*, trc. Abdülbâkî Gölpınarlı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2014.
- Sümer, Faruk, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1969, s. 1-147.
- Sümer, Faruk, "Keykubad I", *DİA*, 25, Ankara 2002, s. 358-359.
- Sümer, Faruk, "Kılıcarşlan IV", *DİA*, 25, Ankara 2002, s. 404-405.
- Sümer, Faruk, "Selçuklular: Anadolu Selçukluları (Tarih)", *DİA*, 36, İstanbul 2009, s. 380-384.
- Şahin, Haşim, "Menâkıbnâme", *DİA*, 29, Ankara 2004, s. 112-114
- Şahin, Tahir Erdoğan, *Anadolu'nun Tarihi Akışı İçerisinde (Siyasi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Açısından) Erzincan Tarihi*, I, Erzincan Hayra Hizmet ve Dayanışma Vakfı Yayını, Erzincan 1985
- Şahinoğlu, M. Nazif, "Bahâeddin Veled", *DİA*, 4, İstanbul 1991, s. 460-462.
- Şeker, Mehmet, "Menâkıbu'l-Ârifin'e Göre Anadolu'ya Gelenlere Genel Bir Bakış", *Dünyada Mevlâna İzleri Uluslararası Sempozyum*, (Konya, 13-15 Aralık 2007), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2010, s. 361-372.
- Şeker, Mehmet, "Menâkıbü'l-Ârifin'e Göre Anadolu'nun Türk Yurdu Haline Gelişinde Mevlânâ ve Mevlevîliğin Rolü", *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 221-232.
- Şeker, Mehmet, "Türkiye (Anadolu) Selçuklularına Dair Bazı Kaynak Çalışmaları ve Menâkıb-Nâmeler'le Fütüvvet-Nâmeler", *İSTEM*, 3/5, Konya 2005, s. 79-95.
- Şeker, Mehmet, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006.
- Şemseddîn Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, nşr. Paşa Yavuzarslan, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015².
- Şems-i Tebrizî, *Makâlât*, trc. Mehmed Nuri Gençosman, Ataç Yayınları, İstanbul 2014.
- Şeref Hân b. Şemseddîn Bitlisî, *Şerefname*, I, trc. Abdullah Yegin, Nûbihar, İstanbul 2013.
- Şeşen, Ramazan, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul 1998.

- Şeşen, Ramazan, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (İSAR) Yayınları, İstanbul 2007.
- Şimşekler, Nuri, “Mesnevi’ye Göre Konya’da Yaşam (Milletler-Meslekler)”, *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 177-192.
- Şimşekler, Nuri, “Sipehsâlâr, Ferîdun”, *DİA*, 37, İstanbul 2009, s. 260.
- Takkûş, Muhammed Süheyl, *Târîhi'l-Moğûli'-İzâm ve'l-İlhâniyyîn*, (H. 602-772 / M. 1206-1370), (H. 651-756 / M. 1253-1355), Dâru'n-Nefâ'is, Beyrût 1437/2016
- Taneri, Aydın, “Celâleddin Hârizmşâh”, *DİA*, 7, İstanbul 1993, s. 248-250.
- Taneri, Aydın, “Hâcib”, *DİA*, 14, İstanbul 1996, s. 508-511.
- Taneri, Aydın, *Celâlu'd-dîn Hârizmşâh ve Zamanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977.
- Taneri, Aydın, *Harezşahlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.
- Taneri, Aydın, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, Ocak Yayınları, Ankara 1997.
- Taneri, Aydın, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı: Menâkıbu'l-Ârifîn'in Değerlendirilmesi*, Bilge Yayınları, Konya 1977.
- Taşcı, Kemal, *Selçuklular Zamanında Van Gölü Havzası (1018-1243)*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2013.
- Tevârîh-i Âl-i Selçûk der Anâdolu*, III, nşr. - trc. Feridun Nâfiz Uzluç, Anadolu Selçuklu Gününde Mevlevi Bitikleri, İslânbûl 1369/1952; *Târîh-i Al-i Selçûk der Anâtûlî*, ez Müellifi Nâşinâhte, Zinde der 865 HK, nşr. Nâdire Celâlî, Defter-i Neşr-i Mirâs-ı Mektûb, Tehrân 1377/1999; *Târîh-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuk-nâme)*, trc. - not. Halil İbrahim Gök - Fahrettin Coşguner, Atif Yayınları, Ankara 2014
- Togan, Ahmed Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş I - En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar*, Enderun Kitabevi Yayınları, İstanbul 1981.
- Topal, Nevzat, “Aksaray’da İki Selçuklu Sultanı: İkinci ve Dördüncü Kılıç Arslan”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 5/15, K1ş, 2016, s. 79-91.
- Turan, Namık Sinan, “Selçuklu ve Osmanlı Anadolu’sunda Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Gelişim Süreci”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 52, 2007, s. 151-187.
- Turan, Osman, “Keykubad I”, *İA*, VI, Eskişehir 1997, s. 647-661
- Turan, Osman, “Kılıç Arslan IV”, *İA*, VI, Eskişehir 1997, s. 703-707.

- Turan, Osman, *Selçuklular Târîhi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1999.
- Turan, Osman, *Selçuklular ve İslamiyet*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005.
- Turan, Osman, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar: Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- Türk, İdris, “Mevlânâ'nın İlmî-Manevî Şahsiyetinin Oluşumunda Şems'ten Önceki Dönemin Rolü”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15/30, 2016, s. 507-525.
- Uluçay, Çağatay, *İlk Müslüman Türk Devletleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012.
- Uludağ, Süleyman, *İslam Açısından Müzik ve Sema*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2005.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2005².
- Umar, Bilge, *Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi -Türkiye Türkleri Ulusunun Oluşması-*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1998.
- Usul, Dilber İlimli, *Selçuklular Zamanında Kayseri'de İlmî ve Kültürel Faaliyetler*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007.
- Uyumaz, Emine, “Sultan I. Alâeddin Keykûbad Devri ve Türkiye Selçuklu Tarihi (1220-1237)”, *Türkler*, VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 590-597.
- Uyumaz, Emine, “Sultan I. Alâeddin Keykubad ve Zamanı”, *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı*, 1, nşr. Ahmet Yaşar Ocak, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 107-115.
- Uyumaz, Emine, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.
- Uzluç, Feridun Nafiz, “Celâleddin-i Rumi, [Mevlânâ]”, *Toplu Makaleler: Mevlânâ, Mevlevilik ve Türk Dili*, II, nşr. Ahmet Acıduman - Berna Arda - Ayten Altıntaş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2017, s. 135-169.
- Uzluç, Şehabeddin, “Mevlânâ'nın Tabibleri: Ekmeleddin Müeyyet - Beyhekim ve Gazanfer” *I. Milletlerarası Mevlânâ Kongresi*, (Konya, 3-5 Mayıs 1987), Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1988, s. 211-213.
- Ünver, Ahmet Süheyl, *Selçuk Tababeti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- Üremiş, Ali, *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası*, Babil Yayıncılık, Ankara 2005.
- Yakıt, İsmail, “Batı Düşüncesi ve Mevlânâ'da Kadın”, *III. Uluslararası Mevlânâ Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 135-148.

- Yavuz, Yusuf Şevki, “Fahredden er-Râzî”, *DİA*, 12, İstanbul 1995, s. 89-95.
- Yazıcızâde Ali, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk (Oğuznâme-Selçuklu Târîhi)*, (*Giriş - Metin - Dizin*), nşr. Abdullah Bakır, Çamlıca Basın Yayın, İstanbul 2017.
- Yeniterzi, Emine, “Mevlâna’nın Gayrimüslimlerle Diyalogu”, *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 161-167.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, “Sühreverdî, Şehâbeddin”, *DİA*, 38, İstanbul 2010, s. 40-42.
- Yinanç, Mükrimin Halil, “Celaleddin Harzemşah”, *İA*, III, Eskişehir 1997, s. 49-53.
- Yinanç, Mükrimin Halil, “Erzurum”, *İA*, IV, Eskişehir 1997, s. 345-353
- Yinanç, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, II, nşr. Refet Yinanç, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- Yoska, Erhan, *Türkiye Selçuklularında XII. Yüzyıldaki Tıbbî Gelişmeler*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2005.
- Yuvalı, Abdulkadir, *İlhanlı Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017.
- Yuvalı, Abdülkadir, “İlhanlılar”, *Genel Türk Tarihi*, 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 67-74.
- Bedrosian, Robert Gregory, *The Turco-Mongol Invasions and the Lands of Armenia in the 13-14th*, Columbia University, Faculty of Philosophy, Neşredilmemiş Doktora Tezi, New York 1979.
- Howorth, Henry Hoyle, *History of the Mongols From the 9th to the 19th Century*, III - *The Mongols of Persia*, Longmans, Green, and Company, London 1888